AMASYA II. BAYEZİD İL HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN KIRÂAT VE TECVİD KONULU YAZMA ESERLER

AZİM KARTAL

sonçağ akademi

Kitabın Adı : AMASYA II. BAYEZİD İL HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN KIRÂAT VE TECVİD KONULU YAZMA ESERLER
Editör : Doç. Dr. Yaşar AKASLAN
Yazar : Azim KARTAL
Kapak : Ceyda ŞEREFLİOĞLU

1. Baskı : Aralık 2023 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Selva ALİM
e-ISBN : 978-625-6614-01-7
Yayın No : 2365

© Azim KARTAL

Bu çalışma, "Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Kırâat Ve Tecvid Konulu Yazma Eserler" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr - soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67
www.uzundijital.com - uzun@uzundijital.com

ÖZ GEÇMİŞ

Azim KARTAL 05.11.1993 tarihinde Samsun'un Vezirköprü ilçesine bağlı Habibfakı mahallesinde doğdu. İlk ve ortaöğretimini burada tamamladı. 2007 yılında Amasya şehrine hafızlık için gitti. Büyükağa Medresesi'nde hafızlığını bitirdi. 2014 yılında Amasya Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden, 2019 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2020 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2019-2022 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda İmam-Hatip; 2022 yılında Bingöl Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak vazife yaptı. 2023 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde yüksek lisansını bitirip aynı üniversitede doktoraya başladı. Hâlihazırda Amasya Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Orta derecede Arapça bilmektedir. (24.05.2023)

Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi tarafından PYO. ILH. 1904.21.005 proje numarası ile desteklenmiştir.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Kırâat ilmi, tarihi süreçte birçok âlimin yetiştiği bir disiplindir. Bu âlimlerin eserleri gerek şifahen gerekse tedvin faaliyetleri ile günümüze kadar ulaşmıştır. Söz konusu eserlerin önemli kısmı tahkik edilmiş bir kısmı ise üzerinde inceleme yapacak araştırmacıları beklemektedir.

Bu çalışmada, Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesin'de bulunan kırâat ve tecvid konulu yazma olan eserler ele alınmaktadır. Kırâat ilmiyle ilgili yazma eserler, bu alandaki bilginin ve uygulamaların özünü ve gelişimini içeren çok değerli kaynaklardır.

Bu çalışma, mezkûr kütüphane özelinde kütüphanelerde bulunan kırâat ilmi alakalı el yazması eserlerin önemini vurgulamayı ve bu eserlerin korunması ve araştırılması için bilincin artırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca, bu kütüphanede yer alan kırâat ve tecvid temalı eserlerin içeriğini, tarihini ve etkisini daha geniş bir okuyucu kitlesiyle paylaşmayı amaçlamaktadır. Özellikle bu alanda çalışma yapmayı düşünen ilgi duyan öğrenciler ve araştırmacılar için bir kaynak niteliği taşıyacağını, yapılan araştırmalara da katkıda bulunacaktır.

Başta eserleri çalışmamıza konu olan müellifleri rahmetle yâd ederken çalışmada ilk günden beri rehberliğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Yaşar AKASLAN'a, çözmekte güçlük yaşadığımız bazı eserleri okuma konusunda yardımcı olan arkadaşlarım Furkan TAYŞAN ve Muhammed DAŞTAN'a, Farsça eserleri okuma ve anlama konusunda yardımcı olan Abdul Rahman HANİF'e, özellikle bu yoğun süreçte yükümü hafifleterek desteklerini esirgemeyen kıymetli eşime, aileme ve eserlere ulaşmada araştırmamızı kolaylaştıran Amasya Yazma Eser Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

Azim KARTAL

Amasya, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **vi**
GİRİŞ **1**
Kırâat İlmi 1
1. Hz. Peygamber (s.a.s.) Dönemi 1
2. Hz. Ebû Bekir Dönemi 2
3. Hz. Osman Dönemi 5
4. Kırâat İlmi ve Literatür 9
1. Amasya İlmi Tarihi 18
2. Amasya Sultan Bayezid Külliyesi'nin Tarihi 21
3. Külliyenin Şekil Açısından Tanıtımı 23
3.1. Cami, Avlu ve Muvakkithane 23
3.2. Şadırvanlar ve Çeşme 28
3.3. Şehzâde Osman Türbesi 28
3.4. Mutimehane (Yemekhane) ve Tabhane 29
3.5. Evler, Ambarlar ve Ahır 30
3.6. Mektep ve Medrese 30
1. Kırâat Alanına Dair Yazılan Eserler 35
1.1. Nesir Tarzında Yazılan Eserler 35
1.1.1. et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb' (التيسير فى القراءت السبع) 35
1.1.2. Kenzü'l-Me'ânî fî Şerhi Hirzü'l-Emânî I (كنز المعاني فى شرح حرز الأماني) 38
1.1.3. Kenzü'l-Me'ânî fî Şerhi Hirzü'l-Emânî II (كنز المعاني فى شرح حرز الأماني) 40
1.1.4. Kurratü'l-'Ayn fi'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn 42
(قرة العين فى الفتح و الإمالة بين اللفظين) 42
1.1.5. Tuhfetü'l-Enâm fi'l-Vakf 'ale'l-Hemz li Hamza ve Hişâm 44
(تحفة الأنام فى الوقف على الهمز لحمزة و هشام) 44
1.1.6. en-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr (النشر فى قراءات العشر) 46
1.1.7. Tahbîrü't-Teysîr (تحبير التيسير) 49
1.1.8. Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr 51
(شرح طيبة النشر فى القراءات العشر) 51

1.1.9. el-Büdûru'z-Zâhire fi'l-Kırââti'l-'Aşri'l-Mütevâtire 52
(البدور الظاهرة فى القراءات العشر المتواتر) 52
1.1.10. İthâfu Fuzalâi'l-Beşer fi'l-Kırââti'l-Erba'ate 'Aşer 54
(إتحاف فضلاء البشر فى القراءات الأربعة عشر) 54
1.1.11. Miftâhu Şerhi Hirzi'l-Emânî (مفتاح شرح حرز الأماني) 56
1.1.12. Mesâilü'l-Vakfi Hamza ve Hişâm (مساءل الوقف حمزة وهشام) 57
1.1.13. Risâle fî Beyâni Ta'dâdi'l-Vakfi'l-Lâzım 58
(رسالة فى بيان تعداد الوقف اللازم) 58
1.1.14. Risâle fî Beyâni Ta'dâdi Vakfi'l-Mûcib li'l-Küfri fi'l-Kur'ân 59
(رسالة فى بيان تعداد وقف المجيب للكفر فى القرآن) 59
1.1.15. Risâle fî Kırâati Sûreti'l-Fâtiha (رسالة فى قراءة سورة الفاتحة) 60
1.1.16. Risâletü'l-Hatâya fi'l-Kur'ân (رسالة الخطايا فى قرآن) 61
1.2. Nazım Tarzında Yazılan Eserler 63
1.2.1. Hirzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî (حرز الأماني ووجه التهاني) 63
1.2.2. Kasîde fî Kırâati'l-Kur'ân (قصيدة فى قراءة القرآن) 67
1.2.3. ed-Dürretü'l-Mudiyye (الدرة المضية) 69
1.2.4. Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr (طيبة النشر فى القراءات العشر) 72
2. Tecvid Alanında Yazılan Eserler 73
2.1. Nesir Tarzında Yazılan Eserler 73
2.1.1. Risâle fî mâ lâ Yecûzü'l-Vakf 'aleyhi fi'l-Kur'ân 74
(رسالة فى ما لا يجوز الوقف عليه فى القرآن) 74
2.1.2 'İlelü'l-Vukûf (علل الوقوف) 75
2.1.3. el-Havâşî'l-Müfehhime (الحواشي المفهمة) 77
2.1.4. Beyân'ül-Müşkilât 'alel-Mübtediîn min Ciheti't-Tecvîd fi'l-Kur'âni'l-Mübîn (بيان المشكلات
على المبتدئين من جهة التجويد فى القرآن المبين) 79
2.1.5. ed-Dürrü'l-Yetîm (الدر اليتيم) 80
2.1.6. ed-Dekâikü'l-Muhkeme fî Şerhi'l-Mukaddime 82
(الدقائق المحكمة فى شرح المقدمة) 82
2.1.7. Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye (شرح مقدمة الجزرية) 84

2.1.8. Buğyetü'l-Mûrtâd li Tashîhi'd-Dâd (بغية المرتاد لتصحيح الضاد) 86
2.1.9. el-Minahu'l-Fikriyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezerîyye 88
(المنح الفكرية فى شرح المقدمة الجزرية) 88
2.1.10. et-Ta'lîk 'ale'ş-Şâtıbiyye (التعليق على الشاطبية) 90
2.1.11. Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye (ترجم مقدمة الجرية) 91
2.1.12. Şerhu Dürri'l-yetîm (شرح در اليتيم) 92
2.1.13. Risâle fî Beyâni Mehârici'l-Hurûf (رسالة فى بيان مخارج الحروف) 94
2.1.14. Risâletü't-Tecvîd (رسالة التجويد) 96
2.1.15. Risâle fî Tertîli'l-Kur'ân (رسالة فى ترتيل القرآن) 98
2.1.16. Tecvîd-i Kavâid-i Kur'ân (تجويد قواعد القرآن) 100
2.1.17. Tecvid-i Karabaş (تجويد قرباش) 102
2.1.18. Risâle fî Beyâni Kırâati'l-Kur'ân (رسالة فى بيان قراءة القرآن) 104
2.1.19. Usûlü Tilâveti'l-Kur'ân (أصول تلاوت القرآن) 105
2.1.20. Risâle der Tecvîd-i Kur'ân 106
2.2. Nazım Tarzı Eserler 108
2.2.1. el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye (المقدمة الجزرية) 108
SONUÇ 113
KAYNAKÇA 115

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselam

bkz. : Bakınız

c.c. : Celle Celâlühû

çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

ed. : Editör

nşr. : Neşreden

s.a.s. : Sallallahu aleyhi ve sellem

s. : Sayfa

vd. : ve diğerleri

V.G.M.A. :Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

YEK : Yazma Eser Kütüphanesi

Thk. : Tahkik eden

GİRİŞ

Kırâat İlmi

İslâmî ilimler literatürü göz önünde bulundurulduğunda kırâat ilminin Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbe dönemindeki durumu hayli önem arz etmektedir. Bu dönemin anlaşılması da kırâat ilmini daha iyi kavramamıza katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla kırâat ilmi ile alakalı konuları beyan etmeden önce bu ilmin doğuşuna kaynaklık eden Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûl dönemi, cem' ve istinsah faaliyetlerini detaylara girmeksizin, konunun hacmini aşmayacak şekilde açıklamanın çalışmaya bir altyapı olması bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. Hz. Peygamber (s.a.s.) Dönemi

Bilindiği üzere milâdî 610 yılında Kur'ân-ı Kerîm nâzil olmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vahye muhatap olduğuna çeşitli âyetler işaret etmektedir. "Rabbinden sana vahyolunana uy! O'ndan başka ilah yoktur! Müşriklerden yüz çevir!"[1] "Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır!",[2] "(Rasûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret! O hâkimlerin en hayırlısıdır."[3] "Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl! Şüphesiz sen dosdoğru yoldasın."[4]

Hz. Peygamber (s.a.s.) vahyi aldığı zamanlarda Kur'ân'ı ezberlemek için acele etmiş, hiçbir lafzı kaçırmamaya çalışmıştır. Bu durum Allah'ın (c.c.) Hz. Peygamber'e (s.a.s.), Kur'ân'ı göğsünde koruyacağına ve lafzının tilâvet ile manasını anlaşılması konusunda kolaylık sağlayacağıyla alakalı güvence verinceye kadar sürmüştür.[5] Bu çerçevede nâzil olan âyetler şu şekildedir:

"(Rasûlüm!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma! Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir."[6]

---

1 el-En'âm 6/106.
2 el-Ahzâb 33/2.
3 Yûnus 10/109.
4 ez-Zuhruf 43/43.
5 İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 25.
6 el-Kıyâme 75/16-17.

"Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Sana onun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'ân'ı (okumakta) acele etme ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de!"[7]

Allah (c.c.), Kur'ân'ı Peygamberimizin kalbine vahyetmiş ve Kur'ân ve ilim konusunda Müslümanların yetkilisi kılmıştır. Ashâb-ı kirâm'ın da Kur'ân'ı öğrenmek ve onu ellerinden geldiği kadar ezberleme konusundaki çabaları bilinen bir gerçektir.[8] Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.s.) bir taraftan tebliğ vazifesini yerine getirirken diğer taraftan sahâbesini Kur'ân okumaya ve ezberlemeye teşvik etmiştir. "Allah'ın kitabını okuyanlar, namaz kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden rızıktan gizli ve açık -Allah için- sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir ticaret umarlar."[9] mealindeki âyet gibi birçok ilahi buyruğun yanı sıra Peygamberimizin de konuyla alakalı pek çok ifadesi zikredilebilir.[10]

Hz. Peygamber (s.a.s.) hıfzedilen âyetlerin unutulma ihtimallerine karşı okuma yazma bilen sahâbîlerden bazılarını vahiy kâtibi olarak görevlendirmiştir. Fakat bunların sayıları hakkında çeşitli rivâyetler vardır.[11] Yine Rasûlullah döneminde bir veya birçok âyet unutulsa bile Hz. Peygamber'e (s.a.s.) danışılarak bu sorun giderilebilmekteydi. Bu dönemde Kur'ân hiçbir zaman tamamen kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmamış, kimse bu hususta endişelenmemişti. Dolayısıyla vahiyleri kaç kişinin yazdığı, kaç kişinin inen âyetleri hıfzettiği hususu bu dönemin değil Allah Rasûlü'nün vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir döneminin konusu olacaktır.

2. Hz. Ebû Bekir Dönemi

Âyetlerle de belirtildiği üzere peygamberler vahiy alan beşerlerdir. "De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim…"[12] Bununla birlikte "Her canlı ölümü tadacaktır…"[13] âyeti gereğince Hz. Peygamber (s.a.s.) de beşerî âlemdeki süresini miladi 632 yılında tamamlamıştır.

---

7 Tâ-hâ 20/114.

8 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh* (İstanbul, 1315), 6/109; İsmail Karaçam, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 26.

9 el-Fâtır 35/29

10 Mustafa Atilla Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 27.

11 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 145.

12 el-Kehf 18/110.

13 Âl-i İmrân 3/185.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından önce Cebrail (a.s.) her yıl ramazan ayında o vakte kadar nüzûl olan âyetleri toplu olarak kendisine okumuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona okumuştur. Rasûlullah ve ashâbın Kur'ân'ı ezberlemesine ek olarak Peygamberimizin âyetleri yazdırması Kur'ân'ın ileride bir kitap hâline gelebileceğine işaret etmektedir. Allah (c.c.) tarafından gönderilen diğer kutsal kitaplar (Tevrat, Zebûr ve İncil) da kitap şeklini almıştır. Kur'ân-ı Kerîm bu kitaplardan bahsederken ileride kendisinin de (daha muhkem bir şekilde) kitaplaşacağına delalet etmiştir.[14] Ancak bu faaliyet daha önce de belirtildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde gerçekleşmemiştir.

Din ve bilginin kaynağı olan Kur'ân, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kayda alınmış olsa da daha ziyade insanların zihinlerinde muhafaza edilmiştir. Yazılı kaynaklar ise ezberin yerini tutabilecek durumda değildir. Ancak Kur'ân'ı ezberlemiş olan sahâbîler ya cephelerde şehit düşmüşler ya fethedilen bölgelere tebliğ vazifesini icra etmek üzere gitmişlerdir. Bu, Kur'ân'ı ezbere bilenlerin sayısının sürekli azalmasına yol açmıştır. Yemâme savaşında hafızların şehit olması ise endişeleri doruk noktasına çıkarmıştır. Çok sayıda hafız şehit olduğu için Hz. Ömer telaşlanmış ve Kur'ân'ın toplanması fikrini Hz. Ebû Bekir'e açmıştır. Hz. Ebû Bekir ilk önce Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yapmadığı böyle bir işi kendisinin de yapamayacağını ifade etmiştir. Fakat daha sonra ikna olup Kur'ân'ı kitap hâline getirme işine onay vermiştir.[15] Hz. Ebû Bekir böylesi bir işin zorluklarının farkında olduğundan dolayı bu konuda oldukça ihtiyatlı davranmıştır. Mushafa yazılacak olan âyetlerin kabul edilmesinde iki şart ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi âyetin veya âyetlerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda yazılmış olmasıdır. Diğeri ise âyetlerin ezberlenmiş olmasıdır.[16]

Kur'ân-ı Kerîm'in iki kapak arasına alınarak "Mushaf" adıyla kitaplaştırılması konusunda çok hassas davranılmıştır. Kur'ân, Mushaf hâline getirilirken büyük bir titizlikle kurallar belirlenmiştir. Öyle ki toplanan Mushafın Kur'ân'dan başka kitap olmadığına kimsenin şüphesi olmasın istenmiştir. Bununla birlikte tüm sahâbeye ilan

---

14 Abdülhamit Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 53-54.

15 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 3, 4; Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 54-55. Detaylar için bkz. Yaşar Akaslan, Kur'ân'ın Cem'i Meselesine Süyûtî Vechesinden Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 139-168.

16 Celâlüddîn Abdurrahman Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Matbaa Hicâzî, 1368), 1/60; Karaçam, *Kur'ânı-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 171.

edilerek, yazılı âyet metni bulunduranların getirmeleri istenmiştir.[17] Fakat her yazılı hâlde getirilen metinler toplanarak bu Mushafın içine konulmamıştır.

Sahâbîler de Kur'ân'ın kitap hâline getirilmesi konusunda çok ihtiyatlı davranmışlardır. Bunun için sahâbilerden Ömer, Osman, Ali, Abdullah b. Zübeyr, Übey b. Ka'b, İbn Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Talha, Abdullah b. Saîd, Abdullah b. Ömer, Huzeyfe, Ebû Hüreyre, Hâlid b. el-Velîd, Ebû Musâ el-Eş'arî, Ebû Zeyd ve Ebû Derdâ'dan oluşan bir komisyon kurulmuştur.[18] Özellikle bu komisyonun başkanı olan Zeyd b. Sâbit detaylı bir şekilde araştırma yapmıştır. Hurma kabuğunda, kürek kemiklerinde, deriler üzerinde, taş parçalarında ve hâfız sahâbîlerin ezberlerinde, özetle nerede Kur'ân'dan bir parça bulduysa hepsini bir araya getirmiştir. Sadece ezberlenmiş olan âyetlerle yetinmeyip, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda yazılmış olduğuna dair en az iki şahit bulunmasını da şart koşmuştur. Böylece Kur'ân sayfalarda toplanmıştır.[19] Toplanan bu Mushaf, vefatına kadar Hz. Ebû Bekir'in yanında muhafaza edilmiş, vefat ettiğinde Hz. Ömer'e geçmiş ve Hz. Ömer'in vefatıyla da Hz. Hafsa validemizde kalmıştır.[20]

Görüldüğü üzere Kur'ân'ı toplamada ve muhafaza etme hususunda en üst seviyede özen gösterilmiştir. Kur'ân'ı toplamada gösterilen bu hassasiyet Kur'ân'a harici söz, kelime veya cümle girmesini engellemiştir. Ancak bu kez de başka konularda problemler ortaya çıkmaya başlamıştır.[21]

Hz. Ebû Bekir'in bu cem' faaliyeti, ümmet arasında okuyuş farklılıklarını ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tartışmaları tümüyle kaldırmamıştır. Mushaf, sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Hafsa'nın yanlarında kalmıştır. Dolayısıyla topluma intikal etmemiş ve insanlar bu Mushaf etrafında toplanmaya davet edilmemiştir. Bu Mushaf toplumla paylaşılmış olsa da yazım bakımından fikir ayrılıklarına sebep olabilecek bir hattı bulunmaktadır. Bununla birlikte Mushaf'ta sûre terkibi hesaba katılmamaktadır.

---

17 es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/77-78; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 37.

18 Ömer Nasuhî Bilmen, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Örnek Matbaası, 1955), 22.

19 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 46-47.

20 İbn Kesir, *Fezâilü'l-Kur'ân,* (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm zeyli), (Mısır ty.), 9; Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 121.

21 İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbü'l-Mesâhif*, nşr. Arthur Jeffery (Leiden: 1937), 21; Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 167.

Netice olarak Hz. Osman ümmeti tek bir Mushaf etrafında toplayıncaya kadar, Kur'ân eğitimi hocalardan veya şahsi Mushaflardan yapılmıştır.[22]

Hz. Osman'ın, Hz. Ebû Bekir'in himayesinde bulunan Mushafı istinsah faaliyetine girişmesi konusuna geçmeden önce Hz. Ömer'in Kur'ân'ın Mushaf hâline getirilmesinde oynadığı rol ve üstlendiği görevlerden bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Kur'ân'ın cem' olunmasını, Mushaf hâlinde yazılıp korunmasını Hz. Ebû Bekir'e teklif eden Hz. Ömer'dir. Kendisi de bu süreçte görev almıştır. Hz. Ömer zamanında da tıpkı Hz. Ebû Bekir döneminde olduğu gibi Kur'ân'ı öğrenme, hıfzetme ve öğretme çalışmaları devam etmiştir.[23]

Hz. Ömer döneminde İslâm devletinin sınırları Arap Yarımadası'nın ötesinde Şam, el-Cezire ve Mısır'ın batısına kadar uzanmıştır. Bir başka ifadeyle bu dönem İslâmî fütuhatın hızlı ilerlediği bir dönemdir.[24] Genişleyen İslâm coğrafyasına da bu öğretim hizmetlerini sıhhatli bir şekilde ulaştırmak gerekmekteydi. Hz. Ömer fethettiği bölgelerde okullar açmış ve buralara muallimler tayin etmiştir. Kur'ân okumak ve onunla amel edebilmek için gerekli olan eğitimin verilmesi adına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca İslâm'ın yeni Müslüman olanlara öğretilmesi, tebliğ çalışmalarının yürütülmesi için sahâbîlerden yararlanmış, bu durum istinsah sürecini hızlandıran amillerden olmuştur. Fakat Kur'ân'ın tek bir nüsha hâlinde bulunması ve öğretiminin tamamen müşafeheye bağlı olması daha çok sayıda öğretici ihtiyacını da gerektirmektedir.[25]

3. Hz. Osman Dönemi

Hülefâ-i Râşidîn'in üçüncüsü olan Hz. Osman'ın, Kur'ân-ı Kerîm'i çoğaltmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan biri belli bir bölgede öğrendikleri kırâate alışmış olan kimselerin çeşitli vesilelerle bir araya geldiklerinde birbirlerinden farklı okuyuşlarla karşılaşıyor olmalarıdır. Zira bu Müslümanlar farklı sahâbilerden Kur'an eğitimi almıştır. Ayrıca bu mesele kırâat farklılıklarını henüz tam olarak anlayamamış Müslümanlar arasında problem teşkil etmeye başlamıştır. Sonuç olarak bu durumu kabul etmekte zorlandıkları, dahası işi bazen birbirini tekfire kadar vardırdıkları söylentileri Hz.

---

22 Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 59.

23 Muhammed Abdülhayy b. Abdilkebîr b. Muhammed Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Beyrut, ty.), 2/279.

24 Karaçam, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri*, 53.

25 Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, 2/279; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 39.

Osman'ın kulağına gelmeye başlamıştır.[26] Ancak bardağı taşıran son damla hicretin 25. yılında Ermenistan fethi sırasında Iraklılarla Şamlılar arasında meydana gelen Kur'ân okuma konusundaki anlaşmazlıkları olmuştur. Çünkü Müslümanlar fark az olsa dahi çeşitli vecihlerle öğrendikleri kırâatleri okumuşlar, biri diğerinin kırâatini kabul etmemiş hatta birbirlerini küfürle itham etmişlerdir. Ermenistan'ın fethinden dönen Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656) bu bağlamda Hicaz'ın dışında tefrikanın had safhaya çıktığını ve bu soruna bir çözüm bulunması gerektiğini söylemiştir. Hz. Osman da ashâbın ve tabiînin Kur'ân'ın kırâat farklılıklarının problem teşkil ettiği noktasında ittifak ettiklerini görerek hicretin 25. yılında Kur'ân'ı istinsaha girişmiştir. Bu çerçevede Hz. Osman, Hz. Ebû Bekir zamanında cem' edilmiş olan, onun vefatıyla Hz. Ömer'e geçen ve onun da vefatıyla Hz. Hafsa'ya kalan Mushafı emaneten istemiştir. [27] Bu Mushaf, Zeyd b. Sabit başkanlığında, Abdullah b. Zübeyr, Said b. As ve Abdullah b. Hâris b. Hişâm'dan oluşan heyete verilmiştir. Böylelikle istinsah, ilk nüsha esas alınarak yapılmıştır.[28] Mushafların yazımını üstlenen heyetin dört üyesi bulunmaktadır ve bunlardan üçü Kureyşlilerden seçilmiştir. Kureyş lehçesini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâat tarzını metne yansıtma çabasının bir nişanesi olan bu tedbirlerin telaffuzda gözetildiği söylenebilir.[29]

Hz. Osman zamanında yapılan istinsah faaliyetinde kabul edilen şartlar şunlardır:

1. Çoğaltılacak olan Mushaf için Hz. Ebû Bekir zamanında toplanan Mushaf esas alınacak, istinsah bu şekilde yapılacaktır.

2. Bu Mushafta son şeklini bulmuş olan Kur'ân tespit edilecek ve tilâveti mensûh olan âyetler bu Mushafa konulmayacaktır.

3. Eğer lehçe konusunda komisyon üyeleri arasında bir anlaşmazlık çıkacak olursa Kureyş lehçesi tercih edilecektir. Bu bağlamda Hz. Osman istinsah heyetinde bulunan üç Kureyşli'ye şöyle demiştir: "Siz ve Zeyd b. Sâbit Kur'ân'dan herhangi bir şeyde ihtilaf

---

[26] Necati Tetik, *Kırâat İlminin Talimi: Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 51.

[27] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Mısır: Matbaa Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1954), 27; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 183.

[28] Hacı Önen, *Kırâat Tarihi ve Kırâat Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 44-45.

[29] Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmi* (Ankara: Otto Yayınları, 2020), 21.

ederseniz, onu Kureyş'in lügati üzerine yazınız. Çünkü (Kur'ân) onların diliyle indirilmiştir."[30]

4. Mushaftan birkaç adet çoğaltılacak, bu nüshalar çeşitli İslâm memleketlerine gönderilecektir. Örnek olarak gönderilecek olan bu nüshaya uyan Mushaflar ile sahifeler korunacak, uymayanlar düzeltilecek, düzeltilemeyecek durumda olanlar ise imha edilecektir.

5. Sûreler günümüzde olduğu gibi birbirlerini takip edecek şekilde düzenlenecektir.

6. Bu nüshalar olabildiğince Kur'ân-ı Kerîm'in indiği harfleri ve farklı kırâat vecihlerini bünyesinde barındıracak şekilde yeniden yazılacaktır.[31]

Hz. Osman'ın, Kur'ân'ı istinsah etmesindeki amaç onu sahih bir metin yapısına oturtmaktır. Böylelikle Müslümanları ortak bir Mushaf etrafında toplayabilecek, kırâat farklılıklarını da sahih olan Kur'ân lafzıyla sınırlandırabilecektir. Nihâyetinde kırâatlerin sınırını bu Mushaf etrafında sahih temele oturtabilecektir.[32]

Hz. Osman ve komisyonun sağlam bir zemine oturtarak yürüttüğü bu faaliyetle çoğalttığı ve muayyen bölgelere gönderdiği Mushaflara, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) isnâd edilen muhtelif kırâatleri de barındıracak şekilde istinsah işlemi tamamlanmıştır.[33] Mümkünse tek Mushafta farklı okuyuşlara işaret edilmiştir. Mümkün olmadığı durumlarda ise ayrı Mushaflarda yazılması kararı alınmıştır. Bu sebeple yapılan işlemi Mushafın cem'i değil, kırâatlerin cem'ini ve tespitini de sağlamak amacıyla yapılan Mushaf istinsahı olarak görmek mümkündür.

Önceden de belirtildiği üzere Hz. Osman'ın Kur'ân'ı istinsah etmesinin nedeni, farklı okuyuşların Müslümanlar arasında bir ihtilafa sebep olmasıdır. Medine'de tek bir Mushaf ile bazı sahâbîlerin kendileri için yazdıkları özel Mushaflar mevcuttu. Problemlerin çözülmesi için her yönüyle kabul edilmiş Mushafların okunması ve diğerlerinin imha edilmesi gerekmiştir.[34]

---

30 Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 2.

31 Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 55.

32 Önen, *Kırâat Tarihi ve Kırâat Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkisi*, 47.

33 Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbağ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 354. Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 297.

34 Gânim Kaddûrî Hamed, *Resmü'l-Mushaf Dirâsetün lügaviyye târihiyye* (Irak, y.y. 1982), 678; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 44-45.

Hz. Osman'ın beldelere göndermiş olduğu bu Mushafların nokta ve harekesi olmayıp, yazılış şekillerinde muhtelif kırâat vecihlerini ihtiva ettiğinden, kırâat ve Kur'ân'ın rivâyet ve telakkisinde asıl umde, Mushafların hattı olmuştur. Mushaflarla beraber beldelere gönderilen muallimler, götürdükleri nüshalara uygun olan kırâatleri bulundukları bölgelerde öğretmişlerdir.[35] Hz. Osman'ın buradaki amacı gönderilen Mushafın yazımı ile okuyuş keyfiyetini de korumak ve pekiştirmektir. Sonuç olarak istinsah ettirilen bu Mushaflar, Kureyş lehçesi referansıyla okunmasına müsaade edilen kırâatleri yansıtabilecek düzeyde ve az sayıda yazım farklılıklarının da gerektiği kadarıyla belirli Mushaflarda gösterecek şekilde hazırlanmıştır.[36]

Araplar, Hz. Osman'ın çoğalttığı bu Mushafları, noktasız ve harekesiz okumaya devam etmişlerdir.[37] Ancak bu şekilde okumaları dahi kırâat konusunda tefrikaları ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Arapların birbirleriyle bu konuda münakaşa etmelerinin yanı sıra Arap asıllı olmayan, İslâm'a yeni girmiş kimseler Kur'ân kırâati konusunda güçlük çekmişlerdir. Kırâat konusundaki ihtilaf Kur'ân'ı korumakta güçlükleri ortaya çıkarmıştır.

Haccâc b. Yûsuf (ö. 95/714) bahsedilen sorunları görmüş ve Kur'ân'ın hatalı okunmasını engellemek amacıyla hareke kullanılması ve bu işaretlerin mushaflara konulması konusunda büyük çaba sarfetmiştir.[38] Nitekim Ebü'l-Esved'e (ö. 69/688) bu görevi üstlenmesini tevdi etmiştir. Ebü'l-Esved başlangıçta reddetse de gördüğü bazı olumsuzluklar sebebiyle vazifeyi kabul etmiştir. Harekeleme işlemi yapılırken kelimenin sonu fetha ise üstüne, kesre ise altına, damme ise önüne bir nokta konulmuştur. Ancak gerçekleştirilen bu faaliyet de kırâat konusunda ortaya çıkan ihtilafları tam olarak ortadan kaldıramamıştır.

Kur'ân, harekeleme ve noktalama işaretleri yapıldıktan sonra her kesim tarafından daha kolay okunabilir hâle gelmiştir. Aynı zamanda Mushafların gönderildiği beldeler başta olmak üzere tedricen kırâat merkezleri doğmuştur. Başlangıçta daha çok Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Şam gibi merkezlerde yoğunlaşan kırâat çalışmaları, daha sonra yapılan fetihlerle beraber Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Anadolu ve Orta Asya'ya

---

35 Recep Koyuncu, *Kırâat İlmi Takrîb Usûlü* (İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2021), 50.

36 Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 46-47.

37 Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, çev. Said Mutlu (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1965), 54-55; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, 57.

38 İsmail Hakkı İzmirli, *Tarîh-i Kur'ân* (İstanbul: Töre Yayınevi, ty.), 16.

kadar yayılmıştır. Bahsi geçen şehirlerde bulunan kırâat âlimleri kelimelerde med, kasr, imâle, tahfîf, idgam gibi telaffuz keyfiyetlerinde şahsi görüşlerini ortaya koyarak öğretim yapmaya başlamışlardır.[39] Nitekim Hz. Osman'ın Kur'ân'ı çoğaltması, kırâat tarihinde önemli bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde kırâatler düzenlenerek taban bakımından sorunlar büyük ölçüde çözülmüştür.[40]

Sonuç olarak Kur'ân, kendisinden önce gönderilmiş olan ilahi kitapların geçerliliğini sona erdirmiştir. En son nüzûl olan kitap olması ve Allah (c.c.) tarafından korunmuş olması onu diğer semâvi kitaplardan ayırmıştır. Buna ilaveten hem Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde hem de sonrasında Kur'ân-ı Kerîm'i korumaya yönelik faaliyetler devam etmiş, bu hususta önemli tedbirler alınmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) inen âyetleri hıfzetmesi, vahiy kâtiplerinin âyetleri yazması ve kontrol edilmesi, âyetlerin sahâbeye okutulması, onların âyetleri ezberlemeye yönlendirilmesi ve ramazan aylarında Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Cebrail (a.s.) arasında yapılan arz/muâraza uygulaması gibi hususlar bu minvalde değerlendirilebilir. Bu dönemden sonra toplu hâlde yazılmayan âyetleri Mushaf hâline getirme ve istinsah girişimleri, nüshaların çeşitli kırâatlerle telaffuzunu mümkün kılan bir şekilde kaleme alınması ve okunup öğretilmesi sayesinde Kur'ân'ın sonraki nesillere eksiksiz bir biçimde nakledilmesi sağlanmıştır.[41]

4. Kırâat İlmi ve Literatür

Kırâat ilmi, konusunun doğrudan Kur'ân olması hasebiyle yüzyıllarca Müslümanları bu alana yöneltmiştir. Müslümanların öğrendikleri Kur'ân ve bununla bağlantılı olarak kırâat ilmidir. Ashâb-ı kirâm, Kur'ân'ı anlamaya ve ezberlemeye çalışmışlardır. Bu açıdan kırâat ilmi, İslâmî ilimlerin içerisinde ilki ve en kıdemlilerinden birisi olarak değerlendirilebilir. İslâm eğitim tarihinde kırâat ilmi alanında birçok âlim yetiştirilmiş, pek çok eser yazılmış ve pratik (şifahi) olarak da bu ilmin öğretimi sürdürülmüştür. Bununla birlikte kırâat ilmi eğitiminin tarihsel sürecinde birçok metot geliştirilmiştir.[42]

---

39 Koyuncu, *Kırâat İlmi Takrîb Usûlü*, 59-60.

40 Mehmet Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 107.

41 Yaşar Akaslan, "Türkiye'de Kırâat İlmi Eğitim-Öğretimi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (15 Aralık 2018), 1086.

42 Akaslan, "Türkiye'de Kırâat İlmi Eğitim-Öğretimi", 1086.

Kur'ân eğitim öğretiminde semâ, arz ve edâ olmak üzere üç metot kullanılmıştır. Semâ, metodu, kırâati hocadan dinleyerek alma yöntemidir. Arz metodu ise kırâat dinletme manasına gelmektedir. Semâ ve arzı birlikte gerçekleştirerek Kur'ân'ı tecvid kurallarına göre özenli bir biçimde okumaya da edâ denmiştir. Bu uygulamalar büyük oranda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamalarına ve önerilerine dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'ân'ı Cebrail'den (a.s.) semâ' usûlüne göre almış ve ona arz usûlüne göre okumuştur. Sahâbe de Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bu metotla Kur'ân eğitimi almış ve başkalarına da öğrendikleri şekilde nakletmişlerdir.[43] Görüldüğü üzere bu dönemlerde kırâat öğretimi şifahi olarak yapıldığından konu ile alakalı kitaplar kaleme alınmamıştır.

Hâfızlar, kırâat imamları ve hocadan talebeye şifahi olarak aktarılan kırâatler zamanla kitaplarda derlenmeye başlamış; meydana gelebilecek karışıklıklar ve disiplinsizlikler engellenmeye çalışılmıştır.[44]

Kırâat ilminin kitaplara geçirildiği süreye kadar nakil işlemi şifahi olarak aralıksız olarak devam etmiştir. Tedvin süreci başladığında ise hem kırâati's-seb'a hem de kırâat-ı aşere hakkında farklı coğrafyalarda pek çok eser yazılmıştır. Mağrib ve Endülüs'e bu ilmin hicrî IV. asırda Muhammed b. Abdillah et-Talemenkî (ö. 429/1037) ile girdiği rivâyet edilmektedir. Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) ve Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî (ö. 444/1052) gibi Endülüs kırâat âlimleri bu alanda eserler kaleme almışlardır. ed-Dânî, Müslümanların çokça faydalandıkları *et-Teysîr, Câmi'u'l-beyân, el-Muhkem fî nakti'l-mesâhif, el-Mukni'* gibi başucu eserler telif etmiştir. Kâsım Muhammed b. Fîrruh eş-Şâtıbî (ö. 590/1193) hıfzedilmesi ve öğrenimi kolay olsun diye ed-Dânî'nin *et-Teysîr*'ini manzum olarak her imama ve râvîsine ebced hesabına dayanan birer harfi remz olarak verip *eş-Şâtıbiyye* olarak bilinen *Hirzü'l-emâni'*sini de özetlemiştir. Şam'a ise kırâat ilminin Ebü'd-Derdâ ile girdiği ifade edilmiştir. Onu takiben İbn Âmir bölgede kırâat ilmini devam ettirmiş ve el-Ehvâzî'nin (ö. 446/1054) de çok fazla hizmeti olmuştur. Basra'da ilk defa kırâat ilmini ayrıntılı olarak araştıran ve konuyla alakalı eser yazan âlimin Hârûn b. Mûsâ (hicrî 2. yy'dan önce) olduğu söylenmektedir. Yûsuf b. Ali

[43] Koyuncu, *Kırâat İlmi Takrîb Usûlü*, 48-49.
[44] Ali b. Ebû Bekr Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid* (Beyrut, 1967), 152.

Cebbâre'nin (ö. 465/1072) Endülüs'ten doğuya göç etmesiyle de bu ilim Mâverâünnehir, Gazne ve şarkta yayılma alanı bulmuştur.[45]

Kırâat kaynaklarından aktarılan bilgilere göre ilk defa kırâat ilmi ile alakalı eseri kaleme alan âlim Ebû 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm'dır (ö. 224/838). Onu Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/868), Ahmed b. Cübeyr (ö. 258/871) ve İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/922) takip etmektedir. Ancak bu âlimlerin eserlerinde kırâatler belirli bir sayıya dayanarak tasnif edilmemiştir.[46]

Ebû Bekr b. Mücâhid (ö. 324/935) *Kitâbü's Seb'a* adlı eserini kaleme almış ve bu çalışmayla kırâatleri yedili şekilde tasnif etmiş ve onun bu sınıflandırması kabul görerek kırâat-ı seb'a ortaya çıkmıştır.[47] Uzun süre yedili tasnif devam etmiş İbnü'l-Cezeri'nin (ö. 833/1429) 9. asırda *en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr* adlı eseri onlu tasnif olarak ilk yazılan eser olmasa da bu eserle birlikte onlu tasnif yaygınlık kazanmaya başlamıştır.[48]

Kırâat ilmiyle alakalı diğer kayda geçirilen eserler, İstanbul tarîkinin asıl kaynak olarak kabul ettiği ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *et-Teysîr* ve İbnü'l-Cezeri'nin (ö. 833/1429) *et-Tahbîr*'idir. Ayrıca bu ekol yine alanla alakalı yazılmış olan eş-Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) *Hirzü'l-emânî* olarak isimlendirilen *Kasîde-i Lâmiyye*'si ve İbnü'l-Cezeri'nin *ed-Dürre* adlı eserini de tamamlayıcı kaynak olarak almıştır.[49]

Osmanlı coğrafyasında da hicri XI-XII. asırlar arasında kırâat ilmi ve öğretiminde en parlak dönemin yaşandığı bilinmektedir. Bu dönemde yedi ve on kırâat olmak üzere eğitim-öğretim faaliyetleri sürdürülmüştür. ed-Dânî, eş-Şâtıbî ve İbnü'l-Cezerî gibi âlimlerin eserleri esas alınarak diğer âlimler de öğretime dönük yardımcı kaynak kaleme almış ve uygulamaya koymuşlardır. Böylelikle kırâat eğitim-öğretimi daha pratik ve sistemli hâle getirilmiştir.[50] Burada önemle şunu belirtmek gerekir ki İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'ini ihtisar ederek kaleme aldığı *Takrîbü'n-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr* adlı eserinde, bir kırâatin birçok râvîsi bulunsa dahi zikrettiği râvîleri ile sınırlamıştır. Bu eserin ders

---

45 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/35.

46 Mustafa Sadık Râfîî, *İ'câzu'l-Kur'ân* (Mısır, 1956), 52; Karaçam, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri*, 93.

47 Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, 163.

48 Ali Osman Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 143.

49 Koyuncu, *Kırâat İlmi Takrîb Usûlü*, 82-83.

50 Akaslan, "Türkiye'de Kırâat İlmi Eğitim-Öğretimi", 1088-1089.

kitabı olarak yaygın bir şekilde kullanılması nedeniyle imamların râvîlerini ve râvîlerinin de tarîklerini iki ile sınırlayarak kırâat dersleri yapılmıştır.[51]

Osmanlı kırâat eserleri genel hatlarıyla yedi, on, yediyi ona tamamlayan üç ve şâz kırâat olarak bilinen dört kırâat, kırâat eserlerinin karşılaştırılması, resm-i Mushaf, vakf-ibtidâ, kırâat ilmiyle ilgili bazı meseleler, isnâd ve tabakât gibi konularda yönelik yazılmıştır. Mezkûr çalışmalardan yedi harfle alakalı telif edilenler daha ziyade Osmanlı öncesinde konuyla ilgili ele alınmış teliflere yönelik yapılmış şerh çalışmalarından oluşmaktadır. Bunlardan bir kısmı Arapça, diğer kısmı ise Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Bu eserlerden bazıları da yedi kırâatle ilgili eserlerin tercümesi mahiyetinde yazılmıştır.[52]

Kırâat ilminin tarihi serüvenini anlatmayı bu başlık altında olduğu kadarıyla ifade etmeyi yeterli görüyoruz. Zira konuyu detaylı olarak aktaran pek çok çalışma yapılmıştır.

Kırâat ilmi, Müslümanların üzerine fazlaca önemle durdukları bir alan olmuştur. Bunun için farklı bölgelerden pek çok âlim bu ilim üzerine yoğunlaşıp çeşitli eserler oluşturmuşlardır. Doğrudan bu ilimle alakalı kaleme alınan bazı eserleri kronolojik olarak şu şekilde sıralamak mümkündür.

Ebû Hâtim es-Sicistâni (ö. 255/869), *İhtilâfü'l-mesâhif*,

Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/922), *el-Câmi' fi'l-kırâât.*

Ebû Bekr b. Mücâhid (ö. 324/936), *Kitâbü's-Seb'a.*

Ebû Ali Hasen b. Ahmed el-Fârisî (ö. 377/987), *el-Hucce li'l-kurrâi's-seb'a.*

Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyn b. Mihrân en-Nîsâbûrî (ö. 381/991), *el-Ğâye fi'l-kırââti'l-'aşr.*

Ebü'l-Feth b. Cinnî (ö. 392/1001), *el-Muhtesib*.

Tâhir b. Galbûn (ö. 399/1008), *Kitabü't-Tezkira*.

Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî (ö. 437/1045), *et-Tebsıra fi'l-kırââti's-seb'a* ile *el-Keşf.*

---

51 Abdülhamit Birışık, "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/426.

52 Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 72.

Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî (ö. 444/1053), *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırââti's-seb'* ile *et-Teysîr fi'l-kırââti's-seb'.*

Ebû Zür'a Abdurrahman b. Muhammed b. Zencele (hicrî V. asır), *Huccetü'l-kırâât.*

Ebû Ma'şer Abdülkerîm b. Abdissamed et-Taberî (ö. 478/1085), *et-Telhis fi'l-kırââti's-semân.* [53]

Ebû İsmail Mûsâ b. Hüseyn el-Muaddel (ö. 500/1106), *Ravdatü'l-huffâz.*

Ebû Muhammed Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî (ö. 590/1194), *Hirzü'l-emânî ve vechü't-tehânî (Şâtıbiyye).*

Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmail el-Makdîsi (ö. 665/1267), *İbrâzü'l-me'ânî min Hirzi'l-emânî.*

Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), *en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr, Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırââti'l-'aşr* ile *ed-Dürre fî kırââti's-selâseti'l-mütemmime li'l-'aşr.*[54]

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-Dimyâtî (ö. 1117/1705), *İthâfu fuzalâil-beşer bi'l-kırââti'l-erba'ate 'aşer.*

Hâmid b. Abdülfettâh Paluvî (ö. 1252/1836), *Zübdetü'l-'irfân fî vücûhi'l-Kur'ân.*

Muhammed Emin b. Abdullah er-Rûmî (ö. 1275/1858) *'Umdetü'l-hullân fî izâhi Zübdeti'l-'irfân.*

Abdülfettâh el-Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-kırââti'l-'aşri'l-mütevâtire.*

Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Mühezzeb fi'l-kırââti'l-'aşr.*

Muhammed es-Sâdık Kamhâvî, *Talâi'u'l-beşer fî tevcîhi'l-kırââti'l-'aşr.*[55]

Tarihi süreçte Kur'ân-ı Kerîm tecvidi konusunda da pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

---

[53] Mehmet Adıgüzel, "Kırâat İlminde Tarîk-Senet Boyutu ve Konu ile İlgili Te'lif Edilen Eserler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2001), 241-251; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 56-57.

[54] Kemal Atik, "Tefsir ve Kırâat İlmine Dair Yazma Eserler Bibliyografyası", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Ocak 1983), 327-350; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, 265.

[55] Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, 266.

Mûsâ b. ‘Ubeydillah el-Hâkânî (ö. 325/937), *el-Kasîdetü’r-Râiyye (el-Kasîdetü’l-Hâkâniyye).*

Ebü’l-Hasen Ali b. Ca‘fer b. Muhammed er-Râzi es-Sa‘îdî (ö. 410/1019’den sonra), *et-Tenbîh ‘ale’l-lahni’l-celî ve’l-lahni’l-hafî.*

Ebû Ali Hüseyin b. Abdullah (ö. 428/1037), *Mehâricü’l-hurûf.*

Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045), *er-Ri‘âye li Tecvîdi’l-kırâe ve tahkîki lâfzi’t-tilâve.*

Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî (ö. 444/1053), *et-Tahdîd fi’l-itkân ve’t-tecvîd.*

Ebü’l-Fadl Abdurrahman b. Ahmed er-Râzî (ö. 454/1062), *Kitâbü fi’t-tecvîd.*

Abdülvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 461/1069), *el-Mûdıh fi’t-tecvîd.*

Ebü’l-Asbağ Abdülazîz b. Ali b. Muhammed el-İşbîlî (560/1165’ten sonra), *Mehâricü’l-hurûf ve sıfâtühâ.*

Ebü’l-‘Alâ Hasen b. Ahmed b. Hasen el-Attâr el-Hemedânî (ö. 569/1173), *et-Temhîd fi ma‘rifeti’t-tecvîd.*

Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Abdurahman İbn Vesîk el-İşbîlî (ö. 654/1256), *Kitâb fi tecvîdi’l-kırâe ve mehârici’l-hurûf.*

Ebû İshâk İbrahim b. Ömer el-Ca‘berî (ö. 732/1332), ‘*Ukûdü’l-cümân fi tecvîdi’l-Kur’ân.*

Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî (ö. 833/1429), *et-Temhîd fî ‘ilmi’t-tecvîd* ve *Mukaddime (Mukaddimetü’l-Cezerî).*

Hamza Hüdâyî (ö. 926/1530), *Tecvîd-i edâiyye.*

İmam Birgivî (ö. 981/1573), *ed-Dürrü’l-yetîm.*

Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr Mar‘aşî (ö. 1145/1732), *Cühdü’l-mukıll.*

Mehmed Zihni Efendi (ö. 1329/1911), *el-Kavlü’s-sedîd fî ‘ilmi’t-tecvîd (Tevcîd-i cedîd).*

Ali Rıza Sağman (ö. 1964), *Sağman Tecvîdi ve İlaveli Yeni Sağman Tecvîdi.*

İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri ve Mufassal Tecvîd.*

Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*.

Gânim Kaddûrî el-Hamed: *ed-Dirâsâtü's-savtiyye 'inde 'ulemâi't-tecvîd.*[56]

Kur'ân-ı Kerîm'in kendine mahsus bir yazım şekli vardır. Buna Hz. Osman döneminde çoğaltılan Mushafların yazı ve imlâ şekli anlamında "Resmü'l-Mushaf" veya "Resm-i Osmani" denilmektedir. Bu yazım tarzı, Hz. Osman döneminde çoğaltılan Mushaflarda belirtilmiştir. Müslümanlar baştan beri bu Mushafın yazısına özenle uymuşlar ve ona sadık kalmışlardır.[57] Bu bağlamda kaleme alınan bazı eserler şu şekildedir:

İbn Ebû Davûd es-Sicistânî (ö. 316/928), *Kitâbü'l-Mesâhif.*

Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî (ö. 440/1048?), *Hicâü'l-Mesâhifi'l-emsâr*.

Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Cühenî (ö. 442/1051), *Kitâbü'l-Bedî' fî ma'rifeti ehli'l-emsâr.*

Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî (ö. 444/1053), *el-Mukni' fî ma'rîfeti mersûmi mesâhifi ehli'l-emsâr* ile *el-Muhkem fî nakti'l-Mesâhif.*

Ebû Dâvud Süleymân b. Necâh el-Kurtubî (ö. 496/1103), *et-Tebyîn li hicâi't-tenzîl* ile *el-Tenzîl fî hicâi'l-mesâhif.*

Kâsım b. Fîrrûh b. Halef er-Ruaynî eş-Şâtıbî (ö. 590/1194), *'Akîletü etrâbi'l-kasâid fî esne'l-makâsıd (Kasîde-i Râiyye).*

Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed b. Muhammed el Harrâz İbn Vesîk (ö. 718/1318), *Mevridü'z-zam'ân fî resmi'l-Kur'ân.*

Ebü'l-Abbas el-Merrâkuşî (ö. 721/1321), '*Ünvânü'd-delîl fî rüsûmi hattı't-tenzîl.*

İbrahim b. Ömer el-Ca'berî (ö. 732/1331), *Ravdâtü't-tarâif fî resmi'l-Mushaf.*

Ebü'l-Bekâ Ali b. Osman el-'Uzrî İbnü'l-Kâsıh (ö. 801/1399), *Telhîsü'l-fevâid.*

---

[56] Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, 302-303.

[57] Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, 295.

Sa‘düddîn b. Muhyiddîn el-Yâfiî (ö. 1313/1894), *Ğâyetü’d-dabt fî ma‘rifeti resmi’l-hatt.*

Şeyh Muhammed b. Ahmed, *el-Lü’lü’l-manzûm.*

Şeyh Muhammed Halef el-Hüseynî, *Mürşidü’l-hayrân.*

İbrahim b. Ahmed el-Mârğınî et-Tûnisî, *Delîlü’l-hayrân ‘alâ mevridi’z-zam’ân.*

Şinkîtî, Muhammed Habîbullah, *İkâzü’l-a‘lâm li vücûbi ittibâi resmi’l-Mushafi’l-İmâm.*

Ğânim Kaddûrî el-Hamed, *Resmü’l-mushaf.*

Şaban Muhammed İsmail, *Resmü’l-mushaf ve zabtuhu.*[58]

Vakf ve ibtidâ, bu bağlamda durulması gereken ve okumayı yeniden başlatmak konusunda da bazı eserler telif edilmiştir. Bunlar:

Ebû Sâre Muhammed b. Hasen er-Ru‘âsî (ö. 170/786), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Yahyâ b. Mübârek el-Yezîdî (202/817), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebû Zekeriyyâ Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebû ‘Ubeyd Ma‘mer b. el-Müsennâ (ö. 210/825), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Abdullah b. Yahyâ b. Mübârek el-Yezîdî (ö. 237/851), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/869), *el-Makâti‘ ve’l-mebâdi.*

Ebû Eyyûb Süleyman b. Yahya ed-Dabbî (ö. 291/904), *Kitâbü’l-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebû Bekr İbnü’l-Enbârî (ö. 328/939), *Kitâbü îzâhi’l-vakf ve’l-ibtidâ (fî Kitâbillâh).*

Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs (ö. 338/949), *Kitâbü’l-Kat‘ ve’l-i’tinâf.*

Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Evs el-Mukrî (ö. 341/952), *el-Vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053), *el-Müktefâ fi’l-vakf ve’l-ibtidâ.*

[58] Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerim Tarihi*, 299.

Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî (ö. 560/1165), *‘İlelü’l-vukûf (el-Vakf ve’l-ibtidâü’l-kebîr).*

İbnü’t-Tahhân Abdülazîz b. Ali (ö. 560/1165’ten sonra), *Nizâmü’l-edâ fi’l-vakf ve’l-ibtidâ.*

Ebü’l-‘Alâ el-Hemedânî (ö. 569/1173), *el-Hâdî ilâ ma‘rifeti’l-makâti‘ ve’l-mebâdî.*

Ebü’l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed es-Sehâvi (ö. 643/1245), *‘Alemü’l-ihtidâ fî ma‘rifeti’l-vakf ve’l-ibtidâ.*

İbrâhim b. Ömer el-Ca‘berî (ö. 732/1332), *Vasfü’l-ihtidâ fi’l-vakf ve’l-ibtidâ.*

Ahmed b. Muhammed el-Üşmûnî (h. 11. yy), *Menâru’l-hüdâ fî beyâni’l-vakf ve’l-ibtidâ.*[59]

Görüldüğü üzere kırâat alanında bir âlim birden fazla eser kaleme almıştır. Bazı müelliflerin muayyen eserleri ise birçok dönem ve konu içerisinde zikredilmiştir. Kanaatimizce bunun sebebi o dönemlerde İslâm âlimlerinin tek bir konu hakkında eser vermekten ziyade bir konu üzerinde çok yönlü düşünülebilecek tarzda eserler kaleme almalarıdır. Netice olarak oluşturdukları bu eserlerle kırâat ilminin gelişmesine fayda sağlamışlardır.

[59] Ebû Bekr İbnü’l-Enbârî, *Kitâbü Îdahi’l-vakfî ve’l-İbtidâ (fî Kitâbillâh)*, nşr. Muhyiddîn Abdurrrahman Ramazan (Dımaşk: 1971), 116-149; Soner Aksoy, “Hicrî İlk Üç Asırda Bir Kur’ân İlmi Olan Vakf ve İbtidâ Literatürüne Dair Bir İnceleme”, *Kur’ân Ve Yorumu (İlk Üç Yüz Yıl)*, ed. Halil Rahman Açar (Ankara: İlim Dallarının Düşünce Temellerini Araştırma Enstitüsü, 2019), 466-469; Yakup Uzun, “Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtidâ”, *Bilimname* 2021/44 (30 Nisan 2021), 175-198.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA SULTAN II. BAYEZİD KÜLLİYESİ VE KÜTÜPHANESİ

Sultan II. Bayezid Külliyesi'nin önemini tam olarak anlamak için Amasya şehrinin tarihini ve bu şehirde gerçekleşmiş olan ilmi faaliyetlerin bilinmesinin konunun bütünlüğü açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple kısaca hem Amasya tarihine hem de ilim alanındaki kısa geçmişine değineceğiz.

1. Amasya İlmi Tarihi

Amasya, tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve günümüzde de bu medeniyetlerden izler taşımaktadır. Hititler'den sonra Mazit (Amasit) Hükümeti, Frigler, Kimmenler, Persler, Pontus Memleketi, İskender İmparatorluğu, Pon Krallığı, Roma İmparatorluğu, Peçenekler, Bizans İmparatorluğu, Emevîler, Abbasiler, Danişmentler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Eretna Beyliği ve Osmanlı Devleti bu topraklarda hâkimiyet sürmüştür. Amasya ev sahipliği yaptığı bu medeniyetlere siyasi, idari, dini ve kültürel açıdan önemli bir merkez olmuştur. Aynı zamanda mezkûr medeniyetler Amasya'ya birçok tarihi eser bırakmışlardır.[60]

Anadolu topraklarında bulunan Amasya'nın eski ismi *"Ameseia"*dır. Bu ismin kaynağı konusunda farklı görüşler söz konusudur. Bunlardan tarihsel anlamda çelişkilerden en uzak görüşün *"Ameseia"* ismini Hititlere atfeden kanaat olduğu düşünülmüştür.[61] Zira Amasya ve onun çevresinde bulunan yerlere ilk hâkim olan Hititlerdir. Bu yüzden Amasya'nın kurucusunun Hitit Hükümdarı "Amas Han" olması çok güçlü bir ihtimaldir.[62] Amasya kenti eski eserlerde ve kayıtlarda "Bağdadü'r-Rûm", "Medinetü'l-Hükemâ", "Kubbetü'l-Ulemâ", "Rûmiyye-i Suğrâ", "Ermeniye-i Kübrâ", "Hısnü'l-Mir'at", "Dâru'n-Nasr", "Türbetül-Evliya gibi terkiplerle geçmesine rağmen asıl ismini korumuştur.[63]

---

60 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı* (İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1967), 81-90.

61 Levent Şahin, *26 no'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Analizi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 54.

62 İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/1-4.

63 Vesile Albayrak Sak, "Selimnâmelerde Amasya", *Bildiriler Kitabı-I* (Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu, Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 59; Şahin, *26 no'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Analizi*, 55.

Coğrafi konumu, kültürel zenginliği ve ticaret yolları üzerinde bulunması gibi özellikleriyle ön planda olan Amasya, aynı şekilde ilmi yönüylede bir merkez konumundadır. Öyle ki dünyaca ünlü tanınmış ilk coğrafyacı olarak bilinen Strabon (24) başta olmak üzere meşhur tıp âlimlerinden Sabuncuoğlu Şerefeddin (1468), Osmnalı Devletinin büyük hattatlarından Şeyh Hamdullah Efendi (1520), fakih ve şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi (1526), tarihçilerden Âşık Paşazade (1484) ve ilk kadın divan edebiyatı şairi olarak bilinen Mihri Hatun (1506) Amasya şehrinde yetişmiş önemli kişilerden bazılarıdır. Bu özelliği itibariyle şehir "Kubbetü'l-Ulemâ" ve "Türbetü'l-Evliyâ" gibi isimlerle anılmıştır.[64]

Türkler tarafından ne zaman fethedildiği net olarak bilinmeyen Amasya şehri, 1071 Malazgirt savaşı sonrasında XI. yüzyılda Danışmentlilerin hâkimiyetinde olduğu bilinmektedir.[65] Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlının hüküm sürdüğü şehirde ilmi ve mimari yönden kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemlere ait birçok eser mevcuttur. Selçuklu ve İlhanlı döneminden kalan bazı eserler şunlardır; Künç Köprü, Gökmedrese, Burmalı Minare, Halifet Gazi Türbesi, Torumtay Türbesi, Dârușşifâ ve Saraçhane Camii.

Amasya Osmanlı Devleti topraklarına ise Yıldırım Bayezid döneminde katılmıştır. Osmanlı'da şehzadeler şehri olarak bilinen Amasya da birçok şehzade yetişmiştir. Amasya doğumlu şehzade sayısı 31iken burada sancak beyliği yapıp sultan olan şehzade sayısı yedidir. Bunlar: Yıldırım Bayezid Han, Çelebi Mehmet Han, II. Murat Han, Fatih Sultan Mehmet Han, II. Bayezid Han, Yavuz Sultan Selim Han ve III. Murat Han'dır.[66] Şehzadelerin yetiştirilip devlet erkânında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olabilmeleri için birçok âlim şehre gelmiş ve böylece şehir ilmi ve sosyo-kültürel yönden gelişmiştir. Amasya halkı da bu ortamdan istifade etmiş ve Amasyalı birçok ilim adamı yetişmiştir. Bu yetişen âlimlerden bazıları şehirde kalıp şehrin gelişmesine fayda sağlarken bazıları ise değişik vilayetlerde görev almıştır. Şehir sadece ilmi olarak gelişmekle kalmayıp burada bulunan şehzade ve valide sultanların yaptırdığı eserler sayesinde mimari olarakta gelişmiştir.

---

64 Hüseyin Hüsameddin Abdizâde, *Amasya Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın (Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986), 10.

65 İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

66 Yavuz Bayram, Muhammed İkbal Güler, "Amasya'nın Şehzâde Şairleri", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 1/52.

17. yüyzyılda yaşayan ünlü seyyah Evliya Çelebi Seyehatnaâmesi'nde Amasya da 48 İslâm ve 5 Hristiyan mahallesi, 5000 ev, 1060 dükkan, 10 medrese, 9 dâru'l-kurrâ, birçok camii, tekke, imaret, han ve hamam bulunduğunu belirtmiştir.[67] Ancak Abdizâde dâru'l-kurrâların sayısının 8 olduğunu söylemiş ve bunların; Çeri-başı Dâru'l-Kurrâsı, Sultan Bâyezid Dâru'l-Kurrâsı, Sultan Hatun Dâru'l-Kurrâsı, Şeyh Mehmed Ağa Dâru'l-Kurrâsı, Abdullah Paşa Dâru'l-Kurrâsı, Ali Çelebi Dâru'l-Kurrâsı, II. Bayezid Dâru'l-Kurrâsı, Mahmut Paşa Dâru'l-Kurrâsı ve Mehmet Beğ Dâru'l-Kurrâsı olarak saymış ve ek olarak 4 tane dâru'l-hadisin yer aldığını belirtmiştir.[68] Bu dâru'l-kurrâlardan sadece Bayezid Han Dâru'l-Kurrâsı'nın dahi 300 den fazla talebesinin olduğu ve bunların her birinin İbn Kesîr, seb'a, aşere ve takrib sahibi âlimleri vardır.[69]

Eserlerde bahsedilen medreselere gelince sayıları zamanla artmış ve Abdizâde Amasya Tarihi adlı kitabında 36 medreseden bahsetmektedir.[70] Bu medreselerin başlıcaları Sultan Bayezi Medresesi, Mehmet Paşa Medresesi Kâdı Medresesi, Gök Medrese ve Büyük Ağa Medresesidir. Abdizâde eserinde bu medreseleri 40'lık, 50'lik 60'lık olarak ayırmakta ve buralarda sarf, nahiv, belağat, mantık, akaid, fıkıh ve tefsir ilimlerinin öğretildiğini ifade etmektedir.[71] Amasya gibi küçük bir şehirde nüfus sayısı ile medrese, dâru'l-kurra ve dâru'l-hadislerin sayılarına bakıldığında ilmî faaliyetlerin ne denli fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 1861 yılında Amasya ya gelen Fransız Arkeolog ve Seyyah George Perrot, Selçuklulardan itibaren Amasya;'nın aydın bir kent olduğunu ilme verilen değerden ötürü şehri Anadolunun Oxford'u olarak nitelemiştir. 25000 nüfusu bulunan kentin yaklaşık 2000'i 18 medresede vakıflarda eğitim ile meşgul olduğunu belirtmiş ve öğrencilere burs verildiğini ifade etmiştir.[72] Verdiği bu bilgiler eşliğinde kullandığı tabirin haklılığı yadsınamazdır.

Bu denli medresenin bulunduğu şehirde tasavvufi yönde azımsanamayacak derecede ilerlemiştir. Nakşi, Halvetiyye ve Rıfâiyye tarikatlarının etkisi oldukça çoktur.[73]

---

67 Evliya Çelebi, *Seyehatnâme*, Haz. Ahmet Cevdet, (İstanbul: İkdam Matbaası, h. 1314), 2/184.

68 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 147-150.

69 Ejder Okumuş, "Evliya Çelebi'ye Göre Amasya'da İlim Ve Ulema", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 2/297.

70 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 150-172.

71 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 148.

72 İbrahim Usta, "Mahmûd B. Edhem El-Amâsî, Hayati Ve Eserleri", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 2/231.

73 Detaylı bilgi için bkz. Ömer Yilmaz, "Osmanlı Müellifleri" Yazarına Göre Doğum, Köken ve Vefatları Yönüyle Amasya ile İrtibatlı Sûfi Şahsiyetler" (Erişim 01 Mayıs 2023), 576-589.

2. Amasya Sultan Bayezid Külliyesi'nin Tarihi

Anadolu'nun kuzeyinde Yeşilırmak'ın "Tokat Suyu" ya da "Tozanlı" kolu üzerinde bulunan ve Osmanlı tarihinde önemi haiz olan Amasya,[74] beyliğe dönüştükten sonra Sultan I. Murat döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Böylelikle Sultan I. Murat'ın şehzâdesi Yıldırım Bayezid Amasya'ya gönderilmiş ve buranın ilk valisi olmuştur. Yıldırım Bayezid'den sonra sırasıyla Şehzâde Çelebi Mehmet, Şehzâde Murat, Şehzâde Mehmet (II. Mehmet), Fatih Sultan Mehmet'in Manisa'ya tayin edilmesiyle Şehzâde Alaaddin, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in ikinci küçük şehzâdesi II. Bayezid, II. Bayezid'den sonra büyük şehzâdesi Şehzâde Ahmet, Şehzâde Ahmet'ten sonra büyük şehzâdesi Şehzâde Murat, Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzâdeleri Şehzâde Mustafa ile Şehzâde Bayezid ve Sultan Selim'in ikinci şehzâdesi Şehzâde Murat Amasya'da valilik yapmışlardır.[75]

Siyasi değişimlerinin yanı sıra Amasya, geçmişten günümüze yerli ve yabancı gezginlerin dikkatini çekmiştir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Amasya'nın muazzam bir şehir olduğunu belirtmiştir. Kâtip Çelebi'nin "Bağdatü'r-Rûm" olarak bahsettiği ve bazı kaynaklarda "Medinetü'l-Hükemâ" şeklinde anılan Amasya, bu çağda Anadolu'nun mühim noktalarından birisi olarak kayıtlara geçmiştir.[76] Bu dönemde Amasya'da görev yapan ya da farklı hadiselerle isimlerini duyuran birçok sima geride kendi adlarını verdikleri eserler bırakmışlardır.[77]

Asırlar boyunca pek çok medeniyetin hâkimiyeti altına girmiş olan Amasya, sayısız eseri bünyesinde barındırmaktadır. Şüphesiz bu eserlerden en önemlilerinden biri Osmanlı İmparatorluğu döneminde inşa edilen Sultan II. Bayezid Külliyesi'dir. Caminin adını aldığı II. Mehmet'in şehzâdesi II. Bayezid, İstanbul'un fethinden sonra, önceki dönemlerde Fatih Sultan Mehmet'in eğitim amacıyla irsal edildiği gibi Amasya'ya vali olarak gönderilmiştir.[78]

II. Bayezid, şehzâdeliği döneminde padişah olduğu zaman Amasya'ya büyük bir cami yaptırmaya söz vermiş, tahta oturduğunda ise külliyeyi yapması için Amasya'da vali

---

74 Komisyon, *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 199.
75 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı*, 90-95.
76 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983), 199.
77 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 199.
78 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 200.

olan Şehzâde Ahmet Bey'e emir vererek külliyeyi inşa ettirmiştir. Bu külliye Amasya'nın en büyük anıtı niteliği taşımaktadır. [79]

Şehri istasyona bağlayan Ziya Paşa Bulvarı'nın kenarında bulunan Sultan II. Bayezid Külliyesini oluşturan yapılar hakkında elimizde bulunan kaynakların verdiği bilgiler birbirinden farklı malumatı içermektedir. *Amasya İl Yıllığı*'nda Sultan II. Bayezid'in Amasya'da cami, medrese, imaret ve tabhane yaptırmış olduğu belirtilmektedir.[80] Amasya'da II. Bayezid Vakfı'na ait Cemâziyelevvel 901/1496 tarihli vakfiyedeki bilgilere göre ise Amasya Bayezid Külliyesi; cami (imaret), camiin önündeki büyük şadırvan, medrese, mutimehane (yemekhane), matbah, kiler, fırın, ahır, ahırın önündeki çeşme, mutimehane önündeki şadırvan, muallimhanenin tabhanesi, matbah arkasındaki iki ev ve iki ambar ile dört bölmeli tuvaletten oluşmaktadır.[81] Kanaatimizce kaynaklarda bu kadar farklı bilgiler verilmesinin sebebi bazı yapıların farklı kişiler tarafından inşa edilmiş olması bazılarının ise doğal afetlerden zarar görerek yıkılmış olmasıdır.

Abdizâde Hüseyin Hüsamettin Bey'in belirttiği üzere II. Bayezid Camii 999'un Muharrem ayında (Kasım 1590) depremde büyük hasarlar almıştır. Kubbe ve kemer depremde büyük ölçüde zarar görmüş, imaretinin de kubbeleri kısmen tahrip olmuş ancak hemen tadilat yapılmıştır.[82] 1668-1669 tarihinde meydana gelen depremde ise yıkım daha büyük olmuş, orta mekânın kemeri yıkılarak kubbeler yarılmış, sağ minare eğilmiş, imaret ve tabhanenin kubbesi çatlamıştır. Ancak camide meydana gelen bu hasarları Merzifonlu İbrahim Ağa ve Ahmet Paşazâde Ali Bey tamir ettirmişlerdir. 1197 yılında Hacı Ali Ağa tarafından caminin ırmak tarafında kalan kısmına sıcak su ile abdest alınabilmesi amacıyla musluklar ve su ısıtma yeri yapılmıştır.[83] Külliyenin batıda kalan tarafına Keklikzâde Hacı Âli Ağa kızı Ayşe Hatun bir adet şadırvan, Kapancızâde Hüseyin Zeki 1842 yılında bir şadırvan ve kütüphane, Yumukzâde Mehmet Hamdi Bey

---

79 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler (Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayeti Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler)*, (İstanbul: Maarif Vekaleti, 1927), 126.

80 V.G.M.A, Dosya No: 2114, Defter No: 119, Sayfa No: 1382.

81 Abdülkadir Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/2 (2003), 134.

82 Semavi Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/40.

83 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 225.

ise yine bir şadırvan ve kütüphane yaptırmıştır.[84] Külliyeye bazı eklemeler yapılmış olmasına rağmen bu yapılardan bazıları günümüze ulaşmamıştır.

Sultan II. Bayezid'in Edirne'deki külliyesinde olduğu gibi Amasya'da bulunan külliyesi de yakınlarında bulunan ırmağın taşmasından dolayı zaman zaman hasar almıştır. Sultan II. Bayezid Camii 1939 yılında Amasya'da son derece yıkıcı olan depremde tekrar tahrip olmuş, son cemaat mahallinin bazı kemer ve kubbeleri çökmüştür.[85] 1960'lı yıllarda hasarlar onarılmaya çalışılsa da bu onarımların başarılı olmadığı düşünülmektedir. Daha öncesinde de çok fazla hasar alan aşhane-imaret ve tabhane onarılarak yurt yapılmış, sıbyan mektebi ise tamamen ortadan kalkmıştır.[86] Külliye içerisinde bazı bölümler yıkılmış olmasına rağmen varlıklarını uzun yıllar sürdüren yapılar da vardır. Bu sebeple külliyede günümüze kadar ulaşmış veya daha önce bulunmuş olan yapıların tarihsel gelişim ve değişimini özet olarak açıklamanın araştırmamıza katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

3. Külliyenin Şekil Açısından Tanıtımı

Geçmişten günümüze gerek doğal afetler gerek kullanım amaçları gerekse de faaliyetini bitirmesi sesbebi ile külliyede fiziki olarak bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Depremden dolayı yıkılan şadırvanlar, medreseden kütüphanye çevrilen bina bu ve bunun gibi değişiklikleride göz önüne alarak külliyenin fiziki olarak şekline ve kullanılan diğer bölümlerine kısaca değinilecektir.

3.1. Cami, Avlu ve Muvakkithane

II. Bayezid Camii, planı itibarıyla Bursa üslubu denilen yan mekânlı camilerin ve klasik devir camilerinin başlangıcı olarak sayılmamasına rağmen Edirne'deki Bayezid Camii gibi klasik eserlere bir öncü olarak kabul edilmektedir.[87]

Amasya'nın istasyona giden Ziya Paşa Bulvarı'nda bulunan cami, Sultan II. Bayezid'in buyruğuyla Amasya Valisi Ahmet Bey tarafından yapılmaya başlanmıştır. 891/1486 yılında tamamlanan yapının mimarı Şemsettin Ahmet'tir.[88] Cami, Osmanlı mimarisinin özgün eserleri arasında yer almaktadır. Caminin inşa kitabesinde Yakup b.

---

84 Komisyon *Amasya İl Yıllığı*, 185.
85 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/40.
86 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/40.
87 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı*, 185.
88 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 220.

Abdillah ve Zeyneddîn b. Zekeriya'nın adları da geçmektedir. Bu isimlerin hicrî 999 ve 1079 yılında meydana gelen depremlerden sonra caminin tadilatını yapan mimarlar oldukları tahmin edilmektedir. Son cemaat yerinin orta bölümünün sonundaki nişli (küçük girinti) büyük giriş kapısı üzerindeki kitabe de ünlü hattat Hamdullah Efendi'ye (ö. 926/1520) aittir.[89]

Sultan II. Bayezid Camii 160×120 metre ölçüsünde bir alanı kaplayan dış avlunun ortasında yer almaktadır. Önceden etrafı taş duvarla kapatılmış olan avlunun içinde külliyenin diğer yapıları da yer almaktadır. Dış avlusunun haricinde iç avlusu bulunan caminin her biri kubbeyle örtülü olan beş bölümlük son cemaat mahalli revakın mermer sütunları üzerine durmaktadır.[90]

Mimari yapısı ters "T" şeklinde olan caminin son cemaat yerinin orta bölümünün sonu, caminin beden duvarından ileri doğru çıkmış cümle kapısına açılmaktadır. Bu kapının nişinin üzerinde gösterişli stalaktitlerle (sarkıt) yukarı doğru dereceli olarak daralarak bitmektedir. Öte yandan portal (giriş kapısı) nişinin sağ ve sol taraflarındaki beş kenarı bulunan mihrabiye nişleri üzeri de portal nişindeki gibidir.[91] II. Bayezid'in diğer camilerinde görüldüğü gibi burada da taç kapı oldukça güzel bir görüntü arz etmekte ve üç çerçeve içinde kapı nişinin mukarnaslı tepeliği vardır.[92] Kapı üzerinde büyük bir inşa kitabesi yer almaktadır.[93]

Plan şekline bakılırsa mekân konstrüksiyonu ters "T" plânına uygulanan bir yeniliktir. Orta eksen üzerindeki iki kare alan oldukça büyüktür. İkisi de birbirinden büyük bir kemerle ayrılmaktadır. Yan tarafında bulunan alanlarla ise yine kemerlerin sağladığı açıklık yoluyla bağlantı sağlanmaktadır. Dolayısıyla Sultan II. Bayezid Camii'nde yan mekânlar müstakil hücreler durumunda değildir. Caminin asıl ibadet mekânına ilave edilmişlerdir. Gerek kendi aralarında gerekse orta eksene açılan kemerlerle geniş safların bulunabileceği oldukça büyük bir alan oluşturulmuştur. Öte taraftan yan alanların orta alanla bu şekilde bütünleşmesi sebebiyle ters "T" plan şekli, camilerin göreceli olarak karanlık olan alanları bu eserde yan taraftan gelen ışıklarla

89 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 220-221.
90 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/40.
91 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 186.
92 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/40.
93 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı*, 185.

aydınlık olmuştur. İç mimaride çok az kullanılan kalın kesme taş sistemi dış mimaride oldukça yoğun görülür. Kubbe intikalleri tromplarla (kubbe yuvarlağına geçiş sağlayan öge) sağlanan camide alanı aydınlatan pencereler üç sıra hâlinde ve alt sırada bulunan pencereler dikdörtgen ve mermer sövelidir.[94]

Ana mekândan son cemaat mahalline açılan mermer çerçeveli dört pencerenin alınlıklarında kenarları kalem işi nakışlarla donatılmış lacivert zemin üzerine beyaz sülüs hatla yazılmış çini yazıları mevcuttur. Caminin harim kısmı birbirini izleyen geçişleri tromplarla sağlanmış kubbeli iki mekân ve yanlarındaki üçer kubbeli kanatlardan oluşmuştur. Ana mekânlar sivri kemerli açıklıklarla yanlardaki kubbeli küçük bölümlerden ayrılmışlardır. Kemerler kalın paylara oturur ve iki tarafından bu yan kısımlara birer kapı ile girilebilmektedir.[95]

Pencere üzerleri sivri kemer alınlıklarla sonlandırılmış ve son cemaat yerine açılan pencerelerin dış yüzeyleri mavi ve beyaz çini kitabeti panolarla süslenmiştir. İkinci sırada bulunan pencereler ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Kıble duvarındaki mihrap, duvarlardan hafif çıkıntılıdır. Yarım silindirik şekilde olan mihrap nişi dereceli basamaklar hâlinde stalâktitlerle yukarı doğru daralarak sivrilmektedir. Beyaz mermerden yalın ancak zarif görünüşlü mihrabın niş köşelerindeki sütuncuklarda ve mihrap üzerinde, kırmızı mermer kullanılmıştır. Üzerinde ise Âyetü'l-kürsî kitabesi bulunur. İç mimarinin heybetini mihrabın solunda kıble duvarına bitişik olan mermer minber bir hayli arttırmaktadır. Geçit kısmı sivri tek parça kemerli olan minberin pabuçlukları beş kare panoyla süslenmektedir. Bu panolardan sadece ikisinin içi Bursa kemerli ve arası açıktır, diğerleri tezyinlidir.[96]

Caminin minareleri ise son cemaat yerinin iki ucunda mekân duvarlarından yükselmektedir. İki zarif minaresi taş işçiliği bakımından oldukça kıymetlidir.[97] Kare kaideler üzerinde bulunan minarelerden sağ tarafta bulunan da kırmızı renkte kalkmalarla bezenmiştir. Diğer hiçbir minarede görünmeyen bu süsleme de uçlarında zambak motifleri olan zikzak çizgiler bulunmaktadır. Eski Türk minare mimarisi geleneğine

94 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 220-221.
95 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41.
96 Komisyon, *Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 222-223.
97 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı*, 185.

uygun olan soldaki minarenin gövdesi kırmızı ve beyaz çubuklarla süslenmiştir. Şerefe çıkmaları ise mukarnaslıdır.[98]

Amasya'nın deprem kuşağında bulunması camiyi oluşturan unsurların özgün şekliyle günümüze ulaşmasını engellemiştir. Bilhassa 1939 ve 1943 yıllarında meydana gelen depremler yapılara oldukça zarar vermiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1952-1971 yılları arasında onarım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. II. Bayezid Vakfı'na ait 901/1496 tarihli vakfiyedeki bilgilere göre bu onarım sırasında caminin kubbelerinde, duvarlarında ve son cemaat yerinde bulunduğu söylenen kalem işleri yazılar ve süslemeler tümüyle silinmiştir. Yeni süslemeler yalnızca kubbelere, eteklerine ve geçiş unsurlarına yapılmıştır.[99] II. Bayezid Camii'nde meydana gelen tüm yıkım ve onarımlara rağmen mimari eser, temel unsurlarıyla günümüze ulaşmayı başarmış olup tarihi önemini sürdürmeye devam etmektedir.

Türkiye Vakıf Abideler ve Eski Eserler adlı çalışmada külliyeyi muazzam bir avlu duvarının çevrelediği ve bu duvarların üzerinde altı adet kapının varlığından bahsedilmektedir.[100] Ancak Amasya'da II. Bayezid Vakfı'na ait Cemâziyelevvel 901/1496 tarihli vakfiyedeki belgede avluya "Gök Medrese" tarafında (batı), şehir tarafında (doğuda), matbah ardında birer; ırmak tarafında iki adet olmak üzere beş kapıdan giriş yapılabildiği belirtilmektedir. Yine aynı belgeye göre caminin güney kısmında kalan kapı haricindeki tüm kapılar nispeten orijinal hâlini koruduğu ifade edilmektedir.[101]

II. Bayezid Külliyesi'nin içinde bulunan muvakkithane gerek ezan vakitlerini tayin etmeye gerekse saat tamir etmeye ve saat ayarlarını düzenlemeye yaradığı düşünülmektedir. Dolayısıyla nişin iki yanındaki dolap saatlerini ve diğer araçları muhafaza etmek amacıyla yapılmış olması muhtemeldir. Muvakkithaneler bilinen mimari özellikleriyle tek odalı ve sade yapılardır.[102] Ancak II. Bayezid Külliyesi'nin bahçesinde ayrı bir yapı olarak görülen muvakkithane, bütün sadeliğine rağmen ampir üslubunun

98 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41.
99 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 149.
100 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 224.
101 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 148.
102 Feridun Akozan, "Türkiye Külliyeleri", *Vakıflar Dergisi VIII* (1969), 305.

taşradaki enteresan bir uygulaması olarak düşünülebilir.[103] XIX. asırda inşa edilmiş olan bu muvakkithanenin kapısının üzerindeki beş beyitten oluşan manzum kitabeden, mimari eseri Hüseyin Zeki Efendi'nin 1256/1840'ta yaptırdığı anlaşılmaktadır. Aynı yıl bu yapının içinde bir de kütüphane oluşturulmuştur.[104]

Muvakkithanenin planı kare şeklindedir. Duvarı iki safhalıdır. Alt kısmı moloz taş, üstü kısmı ise saçak altına kadar tuğlayla örülmüştür. Ahşap kırma çatısı, oda ve revakı örten iki kısımdan meydana gelmektedir. Ayrıca üstü kurşunla kaplıdır. Çatının yan, ön ve arkasındaki alınlıklar ampir üslubu kuvvetlendirmektedir. Yapının ön kısmında Bursa kemerli, iki ahşap sütunlu revak kısmı vardır. Yan kemerler yapının ön duvarına üzengi ucundaki püsküllü birer konsol ile bitiştirilmiş ve muvakkithaneye sade ahşap bir kapıdan girilmektedir. Yapının içerisi beş adet pencere ile aydınlatılmaktadır. Batı duvarında barok süslemeli bir niş vardır. İki yanında ise birer küçük dolap mevcuttur.[105] Muvakkithanenin duvarlarında çok gösterişli kalem işi nakışların mevcut olması da bu yapıya ayrı bir önem kazandırmıştır. Farklı süs motiflerinin haricinde bu süslemelerde de ağaçlar, manzaralar ve bazı binalar dikkat çekmektedir.[106]

Muvakkithanenin güney duvarının ortasında II. Bayezid Külliyesi canlandırılmıştır. Beş bölümlü son cemaat yeri, iki yandaki minareler, kubbenin yanındaki iki kule caminin ön cepheden görünümü bir hayli yakındır. Caminin doğusunda mevcut olan dar cepheli yapılar, külliyedeki imareti, kubbeli bölümü, Şehzâde Osman Türbesi'ni canlandırdığı gibi doğu duvarının çıkıntılı biçimi de caminin gerçek görünümüne uygundur. Batısındaki yapı topluluğu ise kubbeli bölümü ile medreseyi göstermektedir. Caminin ve bahçenin doğu duvarındaki eğim ve külliyedeki yapıların yerleştirilme şekli resmin kuzey doğudan bakılarak çizildiğini düşündürmektedir.[107] Yapı, günümüzde mescit olarak kullanılmaktadır.

---

103 Günsel Renda, "Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Muvakkithane", *Sanat Tarihi Yıllığı* 6 (10 Ocak 1976), 185.

104 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41.

105 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 225-226.

106 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/42.

107 Renda, "Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Muvakkithane", 187.

3.2. Şadırvanlar ve Çeşme

Amasya'da II. Bayezid Vakfı'na ait Cemâziyelevvel 901/1496[108] tarihli vakfiyedeki bilgilere göre külliyede su tesisi olarak üç şadırvan ve bir çeşme bulunmaktadır. Medresenin avlusundaki şadırvanda bugün de var olan yuvarlak bir havuz ve fıskıye mevcuttur. İkincisi günümüze kadar ulaşamamış, mutimehane önünde olduğu söylenen şadırvandır. En sonuncusu ise "âlî" bir başka ifadeyle büyük olarak belirtilen ve camiin kuzeyindeki, tahminen su teknesi ve ortasındaki çanağı bozulmamış ama örtüsü belirtildiği gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait olan bugünkü şadırvandır. Çeşme, ahırın önünde olduğu belirtilmesine rağmen o da tıpkı ikinci şadırvan gibi günümüze ulaşamamıştır.[109]

Külliyenin avlusu ortasında bulunan on iki sütunun taşıdığı onikigen pramidal çatılı şadırvanın sütunları üstünde klâsik sütun başlıkları ve bu başlıklara dayandırılan ahşap kemerler üst örtüyü taşımaktadır.[110]

Muvakkithanenin ilerisinde yer alan şadırvanın nakışlarından bahsetmek gerekirse, burada şadırvanı örten kubbenin eteğini dolayan geniş bir şeritte İstanbul panoraması canlandırılmıştır. Ancak burası korunamadığından pek çok yerde boyalı sıvalar tümüyle dökülmüştür. Aynı zamanda İstanbul'un bazı semtlerini görmek mümkündür. Bu şadırvanın resimleri beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil, mavi gibi koyu renklerle çizilmiştir. Ancak muvakkithanenin pastel tonlarından değişik bir görünüm sergilemektedir. Üslup açısından ve iki resim açısından benzerlik bulunmamaktadır. Şadırvandaki tasvirlerde yapılar ve eşyalar daha ayrıntılı, ağaç türleri daha farklıdır. Yan yana dizilmiş uzun selviler, enine budanmış gibi görünen mazılar tekrar edilmiş ancak bunlar mimari tasvirlerin içerisinde kaybolmuştur. Bunlar daha çok topografik görüntülerdir.[111]

3.3. Şehzâde Osman Türbesi

Sultan II. Bayezid Camii'nin solunda, kare bir plana sahip, üstü kubbe ile örtülü bir türbe bulunmaktadır.[112] Kesme taş ve üç sıra tuğla hatılla tekniği ile yapılmış olan

---

108 V.G.M.A, Defter No: 2148, 84-113.
109 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 150.
110 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 224.
111 Renda, "Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Muvakkithane", 189-190.
112 Komisyon, *Amasya İl Yıllığı*, 192.

kubbenin direğe dayalı ahşap bir giriş saçağı vardır. Önceden kapısının üzerinde ebced hesabına göre 919 (1513) yılını veren bir kitabesi bulunduğu söylenir ancak günümüze bu kitabe mevcut değildir. Bu türbe Sultan II. Bayezid'in oğullarından Şehzâde Ahmet'in 1513'te Yavuz Selim tarafından öldürülen oğlu Şehzâde Osman Bey'in türbesi olarak kabul edilir. Fakat içinde bugün sanduka bulunmamaktadır. Oysa İsmail Hakkı Uzunçarşılı burada mermer bir sandukanın var olduğunu belirtir.[113]

3.4. Mutimehane (Yemekhane) ve Tabhane

Külliyenin mutimehanesi (yemekhane) güney ve batı duvarlarındaki altlı üstlü olarak güney ve batı duvarındakiler altlı üstlü olmak üzere toplam dokuz pencereden ışık almaktadır. Doğusundaki mutfakla bağlantı ise bir servis penceresi yoluyla olmaktadır.[114] Abdulkadir Dündar'ın incelediği belgede "imaret" kavramı külliyenin ana yapısına veya camiye karşılık gelirken Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nde yemekhane, aşhane ve imaret ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[115]

Caminin sol tarafında bulunan aşhane (imaret) "L" şeklinde bir yapıdır. Avluya bakan cepleri önünde sütunlara dayanan kubbeli ve sivri kemerli yanaklar vardır. Önceden harabe olan yapı tamir edilerek yıkılması önlenmiştir. Fakat uzun süre askeri depo olarak kullanılmasından dolayı ve belki de tadilat yapıldığından aslında bazı kısımların hangi amaçla kullanıldığı anlaşılamamaktadır.[116] Yeşilırmak'a göre ters yönünde olan kanadın ilk bölümü, ortasında kare bir pâye bulunan üstü tonozla örtülü 9×10 metre ölçüsünde büyük bir alandır. Tahminen burası erzak ambarıdır. Bunun yanındaki 10,87×17,25 metre ölçüsündeki dikdörtgen alan ise buradaki iki büyük ocaktan anlaşıldığı üzere aşhanedir. Bu kısmın fenerli kubbeleri ile uzun tonozu ortada iki pâye tarafından taşınmaktadır. Aşhanenin yanında, "L"nin iki kolunun birleştiği yerde olan 8,85×10,22 metre ölçüsündeki alan kubbeyle örtülüdür. Duvarlarında altlı üstlü iki dizi şeklinde dolaplar mevcuttur. Bunların, yapının aslından mı kaldıkları yoksa bina askeri ambar olduktan sonra mı açıldıkları bilinmemektedir. İmaretin aşhanesinin malzemelerine has bir yer olduğu tahmin edilmektedir. "L" diğer kolunda kemerlerle takviye edilmiş biri küçük diğeri büyük tonozlu iki alan bulunur. Bu plana göre burada

[113] Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41.
[114] Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 145.
[115] Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41
[116] Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/41.

misafirlerin konaklayacağı tabhaneye uygun yerler mevcut değildir. Tüm alanlar aşhane-imaretin parçaları gibi görünmektedir. Bu itibarla tabhaneleri, caminin iki yanındaki kubbeli mekânlardan aramak doğru olacaktır.[117]

Mezkûr vakfiyede belirtildiği üzere peş peşe iki büyük kubbeyle örtülü olan caminin, arka kubbenin yan taraflarında ikişer olmak üzere toplamda dört tabhanesi vardır. Yine belgeye göre bu tabhanelerin orta kısımlarında birer suffe bulunur.[118] Külliyenin doğu ucunda bulunan imaret ve tabhane daha evvel bahsettiğimiz deprem ve yangın sebebiyle yıkıldığından günümüze ulaşamamışlardır.[119]

3.5. Evler, Ambarlar ve Ahır

Ahır, iki yuvarlak kemerle desteklenmiş beşik tonozla örtülüdür. Ahırın iki adet kapısı bulunmaktadır. Bunlardan birinin girişi kuzeyde, diğerininki kuzeybatıda yer almaktadır. Kuzeydeki kapı bir atın rahatlıkla girebileceği genişlik ve yüksekliktedir. Revaka açılan kapı sadece insanların girip çıkabileceği boyuttadır. Ahır, ışığını doğu ve batı duvarlarındaki üçer mazgal pencereden almaktadır. 1939 yılında meydana gelen depremde üst örtüsü ve revakı tümüyle yıkılmıştır. 1940'lı yıllarda yıkılan bu revakın yerine tuvaletler yapıldığı tahmin edilmektedir. 1952-1957 yılları arasında yapılan tamiratta ise bu tuvaletler kaldırılmış yerine bugün de var olan revak inşa edilmiştir.[120]

Matbahın arkasında bulunan iki evden biri odun koymak amacıyla kullanılır. Bu ev dört bin yük odunu alacak kapasitededir. Diğeri tamircilerin kullanmaları içindir. Ambarlar ise buğday ve arpa depolamak amacıyla yapılmıştır. Buğday ambarı 150 "müd"[121] buğdayı ve arpa ambarı ise 300 müd arpayı aldığı söylenmektedir. Belirtilen ev ve ambarlar günümüze ulaşmamıştır.[122]

3.6. Mektep ve Medrese

II. Bayezid Camii'nin doğusunda imaret hizasının köşe başında olup Sultan II. Bayezid tarafından 890/1485 yılında yaptırılmıştır. Emir İmâmzâde Seyyid Hâlil Efendi

---

117 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/42.
118 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 149.
119 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 224.
120 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 147.
121 "Müd" 20 kile yaklaşık 740 litrelik hacmiyle 513,748 kg. buğday ölçebilen bir hacim ölçüsüdür. Detaylı bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Müd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/455-457.
122 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 148.

ve oğlu Seyyid Mehmed Emin Efendi bu medresede hocalıkları ile nâm salmışlardır. İlkokul olarak kullanılmış olan yapı[123] son asırda hiçbir iz kalmayacak şekilde yok olmuştur.[124]

Sultan Bayezid Dâru'l-kurrâsı, Sultan Bayezid tarafından imarethanenin kuzeyinde, tabhanenin batısında hattat odası sırasında yapılanmıştır. 891/1486 yılında inşası tamamlanan dâru'l-kurrâ Amasya'da meşhur olup burada birçok ehl-i Kur'ân yetişmiştir. Zamanla bir harabe hâline gelen mekân daha sonra askeri memurların kullandıkları bir alan olmuştur.[125]

Sultan Bayezid Medresesi, Sultan II. Bayezid Camii'nin batısında yer almaktadır. Medrese, Sultan II. Bayezid tarafından inşa yaptırıldığından dolayı "Medrese-i Sultânîyye" ismiyle de anılmaktadır. Bu büyük medresenin kuzeye bakan kapısı ve dört tarafı taştan, hücreleri geniş ve dayanıklı olup yanında kapının hizasında oldukça büyük bir dershanesi, ortasında bir şadırvanı, iki yanında bahçesi, üç tarafında on dört hücresi ve kuzeyinde üç teğmen odası bulunur.[126] Medrese sakinlerinin ibadetleri için medresenin güneyinde mescit, dershane ve yanlarda talebelerin kalmaları için medrese odaları vardır. Medrese odalarını "O" şeklinde bir avlu çevrelemekte ve bu odaların önünde revaklar bulunmaktadır.[127] Medresenin güneyinde dershane, talebe hücreleri duvarlarından dışarı doğru çıkıntı oluşturmakta ve yayvan sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülmektedir.[128]

Dündar'ın işaret ettiği II. Bayezid Vakfı'na ait Cemâziyelevvel 901/1496 tarihli vakfiyedeki bilgilere göre medresenin 10.612x10.612 metre ebatlarında bir dershanesi, on altı sütunun taşıdığı tonoz örtülü revaklarla çevrili ve önlerinde sekiler olan, yaklaşık 3.790x3.790 metre ölçülerinde on yedi odası, aynı ebatlarda bir mu'id sofası, içinde bir lüle su akan bir taharethanesi ile üç bölmeli tuvaleti ve avlu ortasında havuzu, bugün de mevcut bulunan bir şadırvanının olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı bilgilere göre medresede irili ufaklı yirmi kubbe bulunmaktadır. Mu'îd Suffesi ile medresenin hangi kısmının kastedildiği net bir şekilde anlaşılmamaktadır. Fakat buranın büyük ihtimalle

---

123 Hüseyin Hüsameddin Abdizâde, *Amasya Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın (Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986), 144-145.
124 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/42.
125 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 146.
126 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 160.
127 Abdizâde, *Amasya Tarihi*, 195.
128 Komisyon, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 224.

dershanenin kuzeyindeki kubbeyle örtülü bölümün olduğu tahmin edilmektedir. Zira belgede caminin anlatıldığı kısımda "suffe" ile belirtilmek istenilen ve dershanenin önündeki alanın medresenin odaları gibi kubbeyle örtülerek vurgulanması bu görüşü destekler niteliktedir.[129] Bahsi geçen belgede medreseyle alakalı pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat yine de verilen malumatla medresedeki oda sayısının on yedi olduğu, tuvalet ve taharethane olarak kullanılan bölümlerin bu sayının içinde olmadığı, medresede odalardan hangilerinin tuvalet ve taharethane olarak kullanıldığı, revakın özgün biçimi ve avluyu kapatan kuzey duvarının durumu açıklığa kavuşmaktadır.[130]

4. Sultan Bayezid Kütüphanesi ve İçeriği

Külliyenin bir parçası olan ve "Sultâniye" adıyla da bilinen medrese 1486 yılında tamamlanmıştır. İstanbul'da bulunan Türkiye Yazma Eseler Kurumu Başkanlığı Bakanlar Kurulu kararıyla 2012 yılında "YEK" olarak kurulmuştur. Külliye günümüzde "Amasya Bayezid Yazma Eser Kütüphanesi" olarak hizmet vermektedir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Türkiye genelinde kurulan on sekiz kütüphaneden oluşmakta ve bunlardan birisi de Amasya Bayezid Yazma Eser Kütüphanesi'dir.

Amasya Yazma Eser Kütüphanesi, 18450 adet matbu eser, 2549 adet el yazması eserle oldukça zengin bir kitaplığa sahiptir. Burada bulunan eserlerin İslâm ilim tarihi açısından büyük bir önemi haizdir. Kütüphane, okuyucularına eserleri cd ve mail vasıtasıyla kullanma imkânı sunmaktadır. Kütüphanede bulunan en kıymetli eser 1200 yıllık Kûfî hatla yazılan Mushaf-ı Şerif'tir.

Medrese, aldığı hasarlar sonrasındaki tadilatlarla günümüze kadar ulaşmayı başarmış olup yıllardan beri il halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.[131] Medresenin kütüphaneye dönüştürülmesi şekil 1 ve şekil 2 de gösterildiği üzere imza atılan kararnameler sonucu gerçekleşmiştir.

---

129 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 144.
130 Dündar, "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi", 149.
131 Eyice, "Beyazıt II Camii ve Külliyesi", 6/40-42.

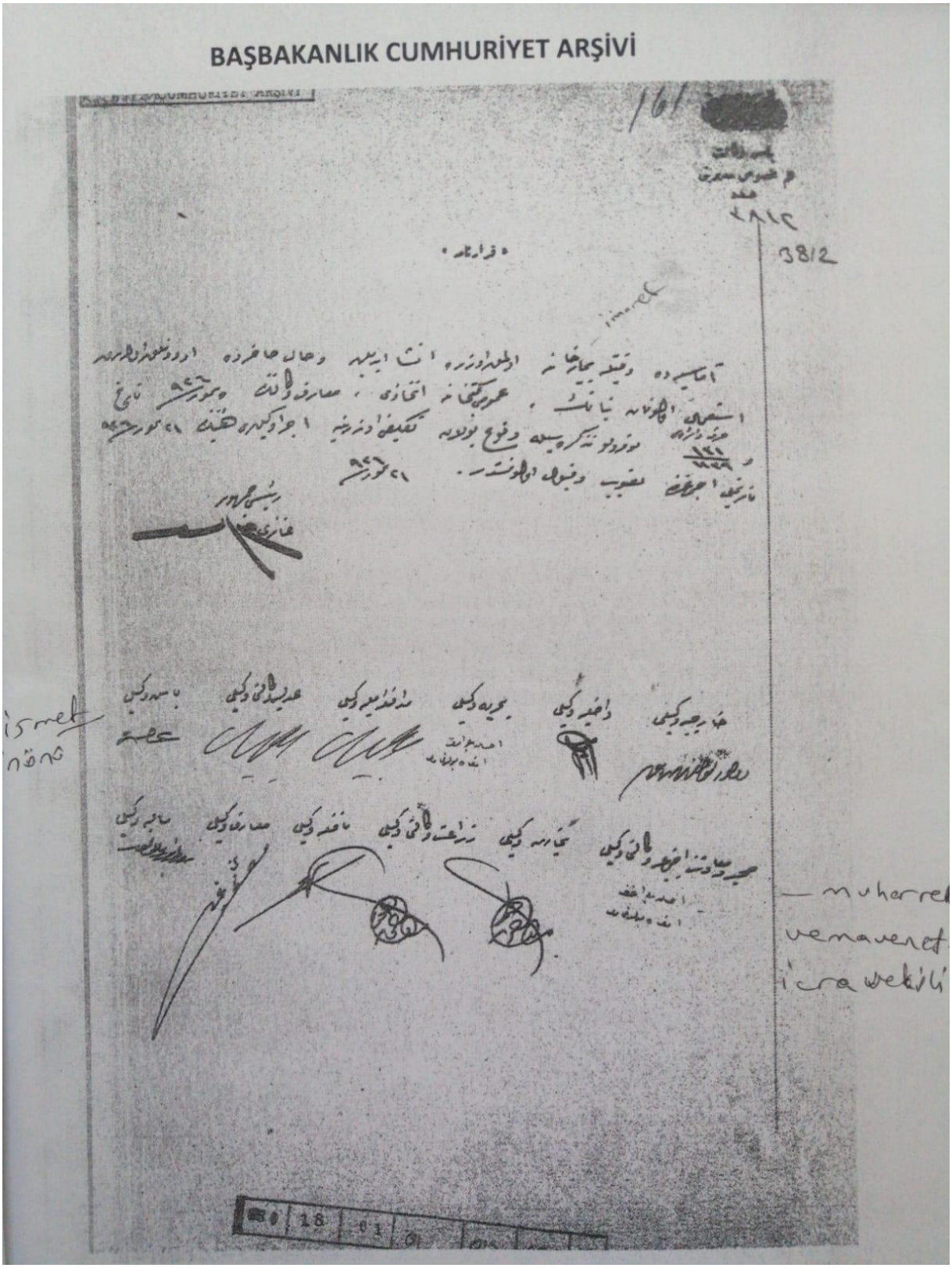

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekalet kalemi
mahsusu müdüriyeti
3812

KARARNAME

Amasya'da vaktiyle imaret olmak üzere inşaa edilen ve hali hazırda odunluk olarak istiğmal olunan binanın umumi kütüphane'ye ittihazı maarif vekaletinin 5 Temmuz 1926 tarihli tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 21 Temmuz 1926 tarihli içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur.21 Temmuz 1926.

Reisi Cumhur
Gazi Mustafa Kemal

BAKANLAR KURULU KABİNESİ

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Bahriye Vekili
Tevfik Rüştü Aras	Mehmet Cemil Ubaydin	-------- İhsan
4 Mart-1925 1 Kasım 1927	05 Ocak-1925 1 Kasım 1927	

Müdafayi Milliye Vekili	Adliye Vekaleti Vekili	*4. İnönü Kabinesi* Baş Vekil(Başbakan)
Recep Peker	Mahmut Esat Bozkurt	İsmet İnönü Paşa
4 Mart 1925	27 Ekim 1924	3 Mart 1925
1 Kasım 1927	27 Eylül 1927	1 Kasım 1927

Sihhiye ve Muavenet Vekili	Ticaret Vekili	Ziraat Vekili
Refik Saydam 4 Mart 1925 2 Ekim 1937	------	Mehmet Sabri Toprak

Nafia Vekili Müdafaa Vekili Maliye Vekili ---------
/ maarif vekili

İKİNCİ BÖLÜM

AMASYA II. BAYEZİD İL HALK KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN KIRÂAT VE TECVİD KONULU ESERLER

Bu başlık altında Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan kıraât ve tecvid konulu eserler ele alınıp tanıtılacaktır. Ayrıca bu eserlerin müelliflerine ilişkin kısa malumat aktarılacaktır. Eserlerin baş tarafı ve son tarafından bazı kısımlar aktarılacak tam okunamayan veya zarar görmüş kelimeler üç nokta ile belirtilecektir.

1. Kırâat Alanına Dair Yazılan Eserler

İlk olarak Kırâat alanında yazılan eserler nesir ve nazım tarzında kaleme alınan eserler başlıkları altında incelenecektir.

1.1. Nesir Tarzında Yazılan Eserler

Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nesir formunda kaleme alınan kırâat temalı yazma eserler şu şekildedir.

1.1.1. et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb' (التيسير فى القراءت السبع)

Eserin Müellifi

Ebû Amr ed-Dânî'dir (ö. 444/1053).

371'de Kurtuba'da doğan ed-Dânî, ilk olarak İbnü's-Sayrafî olarak anılmış, 27 yıl gibi bir süre Belensiye'ye (Valencia) bağlı olan ed-Dânîye liman kentinde yaşamasından dolayı ed-Dânî ismiyle meşhur olmuştur.[132]

Eğitim hayatına küçük yaşta başlayan ed-Dânî, babasının vefatına kadar Kurtuba, İstice, Beccâne, Sarakusta gibi liman şehirlerinde; babasının vefatından sonra ise Kayrevan, Mısır, Mekke ve Medine gibi şehirlerde birçok hocadan tefsir, hadis, kırâat

[132] Ebü'l-Kâsım Halef b. Abdülmelik b. Beşküvâl, *Kitâbü'-Sıla fî târihi eimmeti'l*-Endelüsî, (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî,1955), 385; Şemsüddîn Muhammed Osman ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr 'ale't-tabakât ve'l-a'sâr* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 2/406; Yaşar Akaslan, *Kıraat İlminin Temel Kaynakları* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 113; Abdurrahman Çetin, *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kırâat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 93.

gibi dersler almıştır.[133] Kurtuba'ya dönen müellif bazı siyasi sebeplerden ötürü birkaç kez farklı şehirlere göç etmek zorunda kalmış, en son Dânîye'ye yerleşmiş ve burada da vefat etmiştir.[134]

Yedi kırâati sistemli bir hâle getirip yaygınlaştıran müellif aynı zamanda zekâsı ve hafızasıyla ön plana çıkmakta ve bu hususta kendisinden övgüyle bahsedilmektedir. 90'a yakın hocasının olduğu bilinen müellif geride birçok da eser bırakmıştır.[135]

Müellifin diğer eserleri; *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâati's-seb', et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvid, el-Mûdıh li mezâhibi'l-kurrâ ve'htilâfihim fi'l-feth ve'l-imâle, el-Muhkem fî nakti'l-Mesâhif ve Mehaâricü'l-hurûf ve ecnâsühâ*.[136]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 875	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 126
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	167x120-122x88 mm.		**Varak:**

Eserin Başı

الحمد لله الْمنفرد بالدوام* المتطول بالانعام * خالق الْخلق بقدرته* ومدبر الامر بحكمته* لا راد لامره* ولا معقب لحكمه* وهو سريع الْحساب* احمده على جميع نعمه* واشكره على تتابع آلائه*

[133] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn b. Muhammed b. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, nşr. Gotthelf Bergsträsser (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 1/503; Çetin, *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dâni ve Kırâat İlmindeki Yeri*, 98.

[134] İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/503-504; Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 114

[135] ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 2/406-407;İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/504.

[136] İsmail Paşa el-Bağdâdî Babanzâde, *Hediyyetü'l-'ârifîn esmâü'l-müellifîn* (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1951), 1/653; Çetin, *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kırâat İlmindeki Yeri*, 125-260.

Eserin İçeriği

Eserin başında, *Teysîr* adlı bu eseri Kürd Hafızzâde olarak meşhur olan el-Hac Abdurrahman b. Ali'nin Sultan Bayezid yakınındaki kütüphaneye vakfettiğine dair bir not ve mühür bulunmaktadır. Yine eser içinde de metin üstlerinde kütüphaneden çıkmaması şartı ile vakfedildiğine dair notlar bulunmaktadır. Diğer sayfada ise tablo şeklinde eserin içerdiği imamları ve râvîlerinin rumuzlarını vermektedir.

Yedi kırâate dair kaleme alınmış eserler arasında en meşhuru diyebileceğimiz *et-Teysîr* Müellifin *Camiu'l-beyân fi'lkırâati's-seb'il-meşhure* adlı kitabın muhtasarı niteliğindedir.[137] Ayrıca eser *et-Teysîr li'htilâfî mezâhibi'l-kurrâi's-seb'a* ve *et-Teysîr li hıfzi mezâhibi's-seb'a rahimehümüllahü teâlâ fi'l-kırâât* gibi isimleriyle anılmaktadır.[138]

Konuları yirmi altı bâb altında inceleyen müellif eserine sened zikrederek başlamaktadır. Sonrasında imamları sırasıyla zikrederek sened zincirlerine yer vermektedir. Ardından iki râvîsini de aynı şekilde belirtmektedir. İhtilaflı olan rivâyetleri de tek tek ele almaktadır. Râvîleri tanıtmakla başlayan müellif; usûl, istiâze, besmele, Fâtiha, med ve kasr, vakf konuları ile devam ederek tekbir konusu ile eserini tamamlamaktadır.

Eserin Sonu

الله اكبر واسقطت الف الْوصْل التي في اول اسْم الله عز وجل في جميع ذلك استغناء عنها فاعلم ذلك موفقا لطريق الحق ومنهاج الصواب وبالله التوفيق

Eserin sonunda da baş tarafta olduğu gibi mühürler bulunmaktadır. 1163 tarih kaydı bulunan eserin müstensihi mührün sahibinin olma ihtimali bulunmaktadır.

[137] Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları,* 133.
[138] Çetin, *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kırâat İlmindeki Yeri*, 241.

Eserin Diğer Nüshası

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1767/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	214x155-152x90 mm		**Varak:** 6b-93a

1.1.2. Kenzü'l-Me'ânî fî Şerhi Hirzü'l-Emânî I (كنز المعاني فى شرح حرز الأماني)

Eserin Müellifi

Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mevsılî (ö. 671/1272). Hicrî 623 doğumlu olan el-Mevsılî; fıkıh, tefsir, tarih, edebiyat, dil ve kırâat gibi birçok alanda kendisini geliştirmiş bir âlimdir.[139] 671/1272 yılında vefat eden[140] müellifin geride bıraktığı farklı alanlara dair birçok eser bulunmaktadır.[141]

[139] Adem Yerinde, "Muhammed Şu'le", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/577-578.

[140] İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 2/126.

[141] Mustafa b. Abdullah Hacı Halife Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Bağdat: Mektebetü'l-Musennâ, 1941), 1/646.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	23
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 673	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 75
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	215x160-165x100 mm.		**Varak:**

Eserin Başı

الحمدلله الذى انزل القرآن على سبعة احرف كلها شاف كاف واف وخص اهله الذين هم خاصته بخواص المنح وخواص الالطاف اظهر لنبيه النبيه اظهر شواهد الاعجاز حتى يتبين من فيه لما من معانيه ما حرم فى الشرع ...

Eserin İçeriği

Yukarda tanıttığımız şerh ile benzer olan ve aynı eseri şerh eden müellif ilk olarak kelimelerin sözcük anlamlarına, i'rabına ve ıstılahtaki manalarına yer vermekte ve bu ilmin önemine değinerek eseri ayrıntılı bir şekilde sırasıyla şerh etmektedir.[142]

Eserin Sonu

ص قرا ابن كثير قد كثير ... بتحفيف الدال من القدر والبقون بالتشديد من التقرير لعباد بمعنى مضا فى سورة الحجر و قراء حمزة و نافع

Eserin sonunda Sultan Bayezid Cami İmamı Abdüllatif'in Kütüphane-i Cedid'e mührü ve vakıf kaydı bulunmaktadır.

[142] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/646.

1.1.3. Kenzü'l-Me'ânî fî Şerhi Hirzü'l-Emânî II (كنز المعاني فى شرح حرز الأماني)

Eserin Müellifi

Eser, Burhânüddîn Ebû İshâk b. Ömer b. İbrâhîm b. Halil el-Ca'berî (ö. 732/1332) tarafından yazılmıştır.

Daha çok "Burhâneddîn" lakabıyla bilinse de "Takıyyüddîn", "İbnü's-Sirâc" ve "Şeyhu'l-Halîl" olarak da anılan Ca'berî Suriye'de Ca'ber Kalesi'nde doğmuştur.[143] Kendisini ilmi olarak fıkıh, hadis ve kırâat alanlarında geliştirmiş olup müezzinlik vazifesi yapmış ve babasından da dersler almıştır.

Hicrî 732 yılında Beledülhalîl'de vefat eden Ca'berî'nin bazı eserleri şu şekildedir: *Hulâsatü'l-ebhâs fî şerhi Nehci'l-kırââtis-selâs, el-Meded fî ma'rifeti'l-'aded, Nüzhetü'l-berere fî kırââti'l-eimmeti'l-'aşere, Kitâbü'l-Erba'în, 'Ukûdü'l-Cümân fî tecvîdi'l-Kur'ân, el-İfhâm fî 'ilmi'l-ahkâm.*[144]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	32
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 675	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 280
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	323x232-252x183 mm		**Varak:**

[143] Ebû'l-Fidâ İmâmüddîn İsmail b. Ömer İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâasi'l-Arabî, 1988), 14/184; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/397; M. Kemal Atik, "Ca'berî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 6/527-528.

[144] Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâasi'l-Arabî, 1976), 1/69.

Eserin Başı

الحمدلله مبدئ الامم ومنشي الرمم الذي علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم تنزه عن الاضداد والانداد فالق الاصباح وخلق الاشباح ورزق الارواح تقدس عن الاولاد والاحافد لاتدركه الابصار ولاتكفيه الافكار ولا تحيط به الاقطار

Eserin İçeriği

Esere başlamadan önce içindekiler, faideler, Abdüllatif Efendi'nin Kütüphane-i Cedid'e 1158 tarihli vakıf mührü, Kürdî Hafızzâde Hacı Abdurrahman adına vakıf kaydı bulunmaktadır.

Mukaddime şeklinde eser ve yazarı tanıtan bir takdim bölümü bulunmaktadır. Yine yer yer eser içinde de 1163 tarihinde Amasya Yörgüç Paşa Medresesi'ne vakfedildiğine dair bir vakfîye ve varaklarının üst tarafında da ara ara Kürd Hafız Hoca Efendi'nin Bayezid Kütüphanesi'nden çıkartılmaması şartı ile vakfettiğine dair kayıtlar bulunmaktadır.

Müellifin en önemli eserlerinden olan bu eser eş-Şâtıbî'nin *Hirzü'l-emânî ve vechü't-tehânî* adlı eserine şerh olarak iki cilt hâlinde kaleme alınmıştır. Eser içeriğini ve başlıklarını eş-Şâtıbî'nin ele aldığı şekilde değiştirmeden sırasıyla şerh etmektedir. Yazar sûre sırasını takip ederek ele almakta ve ayrıntılı bir şekilde kırâat farklılıkları olan kelimeleri incelemektedir. Sözlük ve ıstılah manalarını da verdikten sonra imamların rivâyetlerine geçmektedir.

Eserin Sonu

Esere genel olarak bakıldığında iki müstensih tarafından ele alındığı anlaşılmaktadır. 2. cildin sonunda müstensih Hasen b. Muhammed Rûmî eseri hicrî 719 yılında ramazan ayında müellif nüshasından istinsah ettiğini belirtmektedir.[145]

[145] Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 264.

1.1.4. Kurratü'l-'Ayn fi'l-Feth ve'l-İmâle Beyne'l-Lafzeyn

(قرة العين فى الفتح و الإمالة بين اللفظين)

Eserin Müellifi

Kurratü'l-'ayn, Nûruddîn Ali b. Ebü'l-Hasen b. Ahmed b. Ebi'l-Hasen İbnü'l-Kâsıh el-'Uzrî (ö. 801/1411)[146] tarafından telif edilmiştir.

Bağdat'ta doğan müellifin ismi Ali b. Muhammed b. Kâsıh olarak zikredilse de Sehâvî bunu kabul etmemektedir. İbnü'l-Kâsıh Mısır'a giderek burada İsmâil b. Yûsuf el-Küftî'den arz yoluyla *eş-Şâtıbiyye* eserini okudu. Yine İbnü'l-Cündî, İbn Ebü'l-Havâfîr ve Meydûmî gibi âlimlerden kırâat-ı aşere okuyup icazet almıştır.[147]

Kâhire'de 801/1411 yılında vefat eden İbnü'l-Kâsıh, aldığı bu eğitimlerden sonra geriye alanla ilgili önemli eserler bırakmıştır. Bunların başlıcaları *Tuhfetü'l-enâm fi'l-vakf 'ale'l-hemze li Hamza ve Hişâm, el-Kasîdetü'l-'aleviyye fi'l-kırâati's-seb', Mustalahu'l-işârât, Hidâyetü'l-mübtedi fi ma'rifeti'l-evkât, el-Menhelü'l-'azb* ve *telhîsu'l-fevâid*'dir.[148]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1010/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x100-117x55 mm.		**Varak:** 117b-152b

146 Yusuf İlyân Serkîs, *Mu'cemü'l-matbûâti'l-'Arabiyye ve'l-Mu'arrabe* (Kahire, 1928), 1/209.

147 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/646; Mehmet Ali Sarı, "İbnü'l-Kâsıh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/102-103.

148 İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 1/727.

Eserin Başı

بسم. قال الشيخ الامام العلامة نور الدين على ابو الحسن بن عثمان بن احمد بن الشهيد بن القاصح. اما حمد الله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد خاتم النبيين...

Eserin İçeriği

Mecmua içinde bulunan esere, besmeleden sonra müellif ismini zikrederek başlanmıştır. Müellif, Nûruddîn Ali b. Ebü'l-Hasen b. Ahmed b. Ebi'l-Hasen eş-Şehîr İbnü'l-Kâsıh olarak belirttikten sonra eserin ismini vermektedir. Yazmanın isminden de anlaşılacağı üzere imâle ve feth konularıyla alakalıdır. Yedi kırâate göre ele aldığını belirterek imam ve râvî isimlerini vermektedir. Ayrıca müellif faydalandığı üç eserinde ismini ve yazarlarını başlangıçta zikretmektedir. İstiâze ve besmele başlığından sonra sûre sırasına göre başlıklara ayırarak imamların bu konu hakkındaki görüşlerini aktarmaktadır.

Eserin Sonu

سورة الناس يرى الناس ملك الناس اله الناس صدور الناس والناس الجملة خمس كلمات وقد ذكر بالبقرة هذا آخر كتاب رسل القراء المرسومة **بقرة العين** فى الفتح والامالة وبين اللفظين والله تعالى الموفق.

Katalog kaydında müstensih, Hafız Mehmed olarak geçmektedir.[149] Eserin tamamlandığı tarih son kısımda Cemâziyelâhir 1111 olarak verilmiş eser sahibi için dua ve şefaat talep edilmiştir.

[149] Katalog Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 283.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/5	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-130x70 mm.		**Varak:** 88b-119a

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1606/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	207x150-145x90 mm.		**Varak:** 112b-137a

1.1.5. Tuhfetü'l-Enâm fi'l-Vakf 'ale'l-Hemz li Hamza ve Hişâm

(تحفة الأنام فى الوقف على الهمز لحمزة و هشام)

Eserin ismi katalog kayıtlarında "Mesailü'l-vakf Hamza ve Hişâm" olarak verilmiş olsa da müellif nüsha da eserini "Tuhfetü'l-enâm fi'l-vakf 'ale'l-hemze li Hamza ve Hişâm" şeklinde isimlendirdiğini belirtmektedir.

Eserin Müellifi

Eserin müellifi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda müellif yukarda da hakkında bilgi vermiş olduğumuz İbnü'l-Kâsıh olduğuna dair bilgiler

bulunmaktadır.[150] Ancak Alaaddin Saleh'e göre eser İbnü'l-Kâsıh'a ait değil meşhur olmasından dolayı ona nispet edilmiştir. Eserin müellifi, hicrî 845 doğumlu Ebû Abdillah Muhammed b. Abdirrahman b. Abdillah b. Muhammed b. Nasr b. Mansûr el-Kubeybât'tır.[151]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1010/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	105x100-115x55 mm.		**Varak:** 204b-214a

Eserin Başı

الحمد لله النافذه قدرته، القاطعة حجته، العالية كلمته، السابقة نعمته، الذى تكلم بالقرآن ازليته، وحفظه لمن شآء من بريته احمده حمد شاكر لنعمته، راض بقسمته وعطيته، وحفظه لمن شاء من بريته، احمده حمدا شاكرا لنعمته

Eserin İçeriği

Müellif uzun bir dua bölümü ile başlayan eseri kardeşim dediği Necip Salih adlı bir arkadaşının "Vakf-ı Hamza ve Hişâm" hakkında bir eser kaleme alması isteği üzerine yazdığını ifade etmektedir. Bu ricayı yerine getirirken de *eş-Şâtıbiyye*'nin şerhlerinden ve *et-Teysîr* ile *en-Neşr* isimli eserlerden faydalandığını belirtmektedir. Müellif, *Tuhfetü'l-enâm fi'l-vakf 'ale'l-hemze li Hamza ve Hişâm* olarak isimlendirdiğini söyleyerek eserine başlamaktadır.

Eserde, isminden de anlaşılacağı üzere Kur'ân'da hemzeli kelimeler üzerinde Hamza ve Hişâm'a göre nasıl vakfedileceği Fâtiha sûresinden başlamak kaydıyla ele

[150] Muhammed İsa Yüksek, *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kırâat Yazmaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 47.

[151] Ayrıntılı bilgi için bkz. Alaaddın Saleh, *"Tuhfetu'l-enâm fi'l-vakfi 'ale'l-hemze li Hamza ve Hişâm" Adlı Eserin Tanıtım ve Tahkîki* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 12.

alınmaktadır. Müellif bu kaideleri anlatırken sık sık farklı görüşlere de yer vererek en son kendi görüşünü قلت diyerek açıklamaktadır.

Eserin Sonu

اعتقد ان الهمزة لم يصور لها صورة بياء واحدة صرح بهما ابن جبارة وذكر انه قرا بهما على شيخه انتهى والصحيح الوجهان الاولان مسئلة اَرايت ذكر فى الانعام اِن شانئك ذكر فى النسا ولم يكن له كفؤا ذكر فى البقرة. تتم الكتاب

Eserin, hicrî 1113'te tamamlandığına dair bir not bulunmaktadır. Müstensih katalog kayıtlarında Hafız Mehmed olarak geçmektedir. Eserin sonunda Muhammed Caniklî'nin temellük kaydı bulunmaktadır.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha[152]

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1010/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x100-117x55 mm.		**Varak:** 153b-202b

1.1.6. en-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr (النشر فى قراءات العشر)

Eserin Müellifi

en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr'ın yazarı yine Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî'dir (ö. 833/1429). 26 Kasım 1350'de (751) Şam'da dünyaya gelen İbnü'l-Cezerî, bir süre burada yaşamıştır.[153] Tahsil hayatına, ticaretle

[152] Eser *Tuhfetü'l-enâm fi'l-vakf 'ale'l-hemzi li Hamza ve Hişâm* adı altında yanlışlıkla verildiği tespit edilmiştir. Bu isimle kayıtlı eser aslında yazarın da eserin mukaddimesinde belirttiği üzere *Kurratü'l-'ayn* adlı eserdir.

[153] İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 3; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/ Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.

uğraşan babasında başlayan İbnü'l-Cezerî Kur'ân hıfzını da tamamlayarak ilk kırâat dersleri için İbnü'l-Gavâlic'e gitmiştir.[154] Dımaşk, Mısır ve Medine'de farklı hocalardan kırâat dersleri alan İbnü'l-Cezerî tahsilini tamamladıktan sonra Dımaşk'ta kırâat dersleri okutmaya başlamıştır.[155]

Osmanlı döneminde Yıldırım Bayezid'den büyük ilgi gören İbnü'l-Cezerî Bursa'da başta kırâat olmak üzere muhtelif alanlarda dersler vermiş ve İstanbul Seferi'ne de katılmıştır. Ankara Seferi'ne de katılan İbnü'l-Cezerî, burada esir düştüğü Timur, İbnü'l-Cezerî'ye saygı göstererek beraberinde götürmüş ve kurduğu medreseye müderris olarak tayin etmiştir. Timur'ın vefatından sonra da onun torunundan izin alarak o bölgeden ayrılmıştır.[156]

Kırâat ilmi alanındaki otoritesi herkes tarafından malum olan İbnü'l-Cezerî'nin birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilineni *en-Neşr fi'l-kırââti'l-'aşr* ve bu eserin manzum ve muhtasar hâlleri olan *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırââti'l-'aşr, Takrîbü'n-neşr fi'l-kırââti'l-'aşr* isimli eserleridir. Yine müellifin *Tahbîru't-Teysîr, Müncidü'l-mukriîn* ve *Mukaddime* gibi kırâat ilmine dair önemli eserleri bulunmaktadır.[157]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1516	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 299
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	220x160-140x105 mm.		**Varak:**

154 Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 150; Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 219.
155 Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/551-557.
156 İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 1/7; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/551-557.
157 Ebü'l-Hayr Ahmed b. Mustafa b. Halil Taşköprîzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.), 25-27.

Eserin Başı

الحمدلله الذي انزل القرآن كلامه ويسره. وسهل نشره لمن رامه وقدره ووفق للقيام به من اختاره وبصره واقام لحفظه خيرته من بريته الخيرة.

Eserin İçeriği

Eserin zahriyesinde eski Amasya Müftüsü Muhammed İlmi Efendi b. Muhammed Efendi olarak temellük kaydı bulunmaktadır. 2 ciltten oluşan eser oldukça meşhur ve hemen hemen her kütüphanede en az bir nüshası bulunmaktadır.

İnsanların, yedi kırâatin yaygınlık kazanmasıyla diğer kırâatlerin şâz kırâat zannettiğini gören yazar, böyle bir eseri kaleme alma ihtiyacının hâsıl olduğunu ifade etmektedir. Kur'ân öğrenme ve okumanın faydaları ile ilgili rivâyetlere yer veren müellif, Mushaf tarihi; yedi harf meselesinin kırâat ilmi ile olan münasebeti, kırâat usûlü, mehâricü'l-hurûf, sıfâtü'l-hurûf, vakf ve ibtida gibi önemli tecvid konularına da yer verip on imam, râvîleri ve tarîkleri hakkında bilgi vererek tekbir, hatim ve ferşü'l-hurûf hakkında izahlarda bulunup eserini sonlandırmaktadır.[158]

Eseri ilk olarak Muhammed Ahmed Dehmân iki cilt olarak neşretmiştir. Ayrıca müellif eserin ilk olarak ihtisar çalışmasını yapan kişidir.

Eserin Sonu

وان وافق اسبابه نجح فاركنه حضور القلب والرقة والاستكنه والخشوع وتعلق القلب بالله وقطعه من الاسباب واجنحته الصدق وموافقته الاسحار واسبابه الصلاة على صل الله عليه و سلم.

Eserin sonunda herhangi bir müstensih kaydı ve tarih bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra müellife dua ile bitmektedir.

[158] Detaylı bilgi için bkz. Abdulhamit Birışık, "en-Neşr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/19-20; Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 223.

1.1.7. Tahbîrü't-Teysîr (تحبير التيسير)

Eserin Müellifi

Tahbîrü't-Teysîr de Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî tarafından telif edilmiştir.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1606/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	207x150-160x90 mm.		**Varak:** 11b-96a

Eserin Başı

قال الشيخ الامام العالم العلامة شيخ الاسلام ومقتد الامام والاعلام شمس الدين ابو الخير محمد بن محمد بن محمد بن الجْزري. سد الله تعالى افادته و ارشاده الحمد على تحبير التيسير واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له الحكم العدل السميع البصير

Eserin İçeriği

İbnü'l-Cezerî on kırâati yaymak için yazdığı bu esere başlamadan önce kullandığı remzleri açıklamaktadır. ed-Dânî'nin *et-Teysîr* adlı eserine üç kırâat ve imamı da ekleyerek on kırâati tanıtmaktadır.

Yazar besmeleden sonra kendi ismini ve eserin adını vererek bu eseri neden kaleme aldığını açıklamaktadır. ed-Dânî'den övgüyle bahsedip eş-Şâtıbî'nin bu eseri manzum hâle getirdiği *Hirzü'l-emânî'ye* değinerek bu alanda yeterli bilgisi olmayan halk tarafından nasıl algılandığından bahsetmektedir. Bu, yedi kırâati inceleyen eserleri gören halk yedi harf rivâyetiyle karıştırarak sahih olan kırâatlerin bunlardan ibaret olduğunu düşünmekte ve geri kalanları şâz olarak nitelendirmektedir. Bu durumu gören müellif

eserinde bu yanlış anlayışa binaen bu eseri kaleme aldığını belirtmekte ve bazı düzenlemeler yapacağını ifade etmektedir.

Mukaddimeden sonra İbnü'l-Cezerî ilk olarak ed-Dânî'nin hayatına yer vermektedir. Sonrasında imam ve râvîleri hakkında bilgiler aktarmaktadır. Ferşü'l-hurûf ve kırâat usûlüne dair bilgiler veren müellif vakf, sekte, idgam, izhar, hemze gibi konuları açıklamaktadır.

Eserin birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunmaktadır.

Eserin Sonu

وان كان آخر السورة هاء كناية موصولة بواو حذفت صلتها للساكنين نحو ربه الله اكبر و شرا يره الله اكبر واسقطت الف الوصل التي في اول اسم الله عز وجل في جميع ذلك استغناء عنها فاعْلم ذلك موفقا لطريق الحق ومنهاج الصواب وبالله التوفيق تم.

Kayıtlarda eserin müstensihi Mustafa b. Hüseyin olarak geçmektedir.

Eserin Diğer Nüshası

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi		**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi		**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1010/1		**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça			**Varak:** 1b-114a
Yazı Stili	Nesih		**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x100-118x55 mm.			**Varak:**

1.1.8. Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr

(شرح طيبة النشر فى القراءات العشر)

Eserin Müellifi

Eser, Muhammed b. Kâsım b. Muhammed en-Nüveyrî el-Mâliki el-İskenderânî (ö. 857/1453) tarafından kaleme alınmıştır.

Şârih, eserinin başında kendisinin Mâlikî mezhebine mensup olduğunu ve Nüveyrî ismi ile tanındığını ifade etmektedir. Mekke ve Medine birçok üstaddan ders aldığını bunların içinde İbnü'l-Cezerî'nin de olduğunu Allah'a (c.c.) hamd ederek belirtmekte ve bazı eserlerini okutmak için ondan icazet aldığını da dile getirmektedir.[159]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	27
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 674	**Müstakil ise**	Cilt:
Dili	Arapça		Varak: 271
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	Risâle:
Ebadı	295x202-190x105 mm.		Varak:

Eserin Başı

الحمد لله الذى شرح صدورنا لطيبة نشر كتابه، وحفظنا بحفظ امانيه عن الاوهام فى مشكل خطابه ، وانعم علينا بتلاوته، ونساله ان يظلنا بظل جنابه ويؤهلنا للوصول الى دار ثوابه . ونشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، شهادة من اعتمد عليه والتجأ

[159] Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed Muhibbiddîn en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1424/2003), 28.

Eserin İçeriği

Eserin zahriyesinde müellif ve eserleri hakkında kısa bir bilgi notu bulunmaktadır. Aynı zamanda Hafızzâde Abdurrahman Efendi adına mühür ve âyetler ile dua bulunmaktadır. Nüsha içinde de bazı sayfa üstlerinde Abdurrahman Efendi'nin eseri Yörgüç Paşa Medresesi'ne vakfettiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Aynı zamanda Osman Refîk'in vakıf mührü ve 1158 tarihli Abdüllatif Kütüphane-i Cedidi mührü yer almaktadır.[160]

Tayyibe şerhleri arasında en çok kullanılan bu şerh, tahkik edilip basılmıştır.[161]

Eserin Sonu

والله اسال ان ينفع به وهو حسبى ونعم الوكيل ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم صلاة بعدد الانفاس وتنقى من الشرك والارجاس الى يوم الدين ورضى الله عن اصحاب رسول لله اجمعين والحمدلله رب العالمين

1.1.9. el-Büdûru'z-Zâhire fi'l-Kırââti'l-'Aşri'l-Mütevâtire

(البدور الظاهرة فى القراءات العشر المتواتر)

Eserin Müellifi

Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Zeyniddîn Kâsım b. Ali el-Ensârî Muhammed en-Neşşâr'dır (ö. 938/1531).[162]

Müellif, daha çok mesleğinden ötürü bıçkıcı anlamına gelen "Neşşâr" lakabıyla tanınmaktadır.[163] Yazarın bilinen bazı eserleri şunlardır: *el-Bedru'l-mûnîr fî şerhi't-Teysîr, Tırâzü'l-'ilmeyn fî hükmi'l-istifhâmeyn, el-'İkdü'l-cevherî fî halli el-gâzi'l-Kur'ân li'l-Cezerî*.[164]

---

160 Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 306.

161 Sarıkaya, *Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâat ve Tecvid Yazmaları*, 73.

162 Ebû Hafs Sirâceddîn Ömer b. Kâsım b. Muhammed en-Neşşâr, *el-Büdûru'z-zâhire fi'l-kırââti'l-'aşri'l-mütevâtire* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.), 6.

163 Ömer Türker, "Neşşâr, Sirâceddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/24-25.

164 İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 1/792.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	16
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1779	**Müstakil ise**	Cilt:
Dili	Arapça		Varak: 267
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	Risâle:
Ebadı	210x150-157x95 mm.		Varak:

Eserin Başı

وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم راجي عفو ربي قديم دائم عمر الانصاري ابن قاسم * الحمد لله الذي علم الانسان ما لم يعلم* فمن شاءهان ومن شاء اكرم احمده على ما يسروا لهم واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريكله

Eserin İçeriği

Esere başlamadan önce zahriyesinde on kırâat imamları, râvîleri ve remzlerini gösteren bir tablo bulunmaktadır. Tablo öncesinde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyet edilen şu ifadeye yer verilmektedir: "İnsanoğlunun bedeninde dört cevher bulunmaktadır. Bu cevherleri şunlar ortadan kaldırır: Kin, aklı; haset, dini; ihtiras hayayı ve gıybet de salih ameli."[165]

Müellif, eserin başında kendi ismini zikredip af ve mağfiret dileyerek başlamaktadır. Yazmada söz başları ve âyetlerin kırmızı mürekkeple yazıldığı görülmektedir. Yazar, dua bölümünden sonra eseri kaleme alma gerekçelerini açıklamaktadır. Daha önce arkadaşlarının yedi kırâat üzerine bir eser yazılıp yazılmadığını sorması ve onların isteği üzerine on kırâat hakkında bu çalışmayı yaptığını dile getirmektedir. Eseri *de el-Büdûru'z-zâhire fi'l-kırââti'l-'aşri'l-mütevâtire* olarak

[165] Muhammed en-Neşşâr, *el-Büdûru'z-zâhire fi'l-kırââti'l-'aşri'l-mütavâtire* (Amasya: Amasya Kütüphanesi, 1779) Mukaddime öncesi.

adlandırdığını belirtmektedir. Müellif çalışmada yer verdiği meseleleri ilgili hadislere ve âlimlerin görüşlerine göre incelemekte, kırâat imamlarının ve râvîlerinin isimlerini vererek görüşlerini aktarmaktadır. Eser, âyetlerin kırâatlere göre farklılık teşkil ettiği yerleri imamlara göre kaç vecih varsa göstererek ilerlemektedir. Birçok hadis kitabından yararlanan yazar kırâat ilminin küllî kaidelerine yer vermemesi ve bazı görüşlerin sahiplerini belirtmemesi sebebiyle de eleştirilmektedir.[166]

Eserin Sonu

عاصم اربعة وثمانون وجها حمزة اربعة اوجه وهي مندرجة مع قالون **الكسائى** اربعة وثمانون مندرجة مع عاصم **ابو جعفر** اربعة وثمانون وجها ممندرجة مع قالون **يعقوب** اربعة وثمانون مندرجة مع سوسي **خلف** اربعة اوجه مندرجة مع قالون وهذا آخر ما تيسرو الله الحمد والمنة تم.

1.1.10. İthâfu Fuzalâi'l-Beşer fi'l-Kırââti'l-Erba'ate 'Aşer

(إتحاف فضلاء البشر فى القراءات الأربعة عشر)

Eserin Müellifi

İthâfu fuzalâi'l-beşer, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilgânî ed-Dimyâtî el-Bennâ (ö. 1117/1705) tarafından kaleme alınmıştır.

Kırâat ve hadis âlimi olan Dimyâtî, Mısır'da bir liman şehri olan Dimyât'ta doğmuştur. Tahsil hayatına da doğduğu bu şehirde Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek başlamış ve bölgenin önemli hocalarından dersler almıştır.[167] Sonrasında Kahire'ye gitmiş ve burada da Sultan b. Ahmed el-Mezzâhî ve Nûruddîn eş-Şebrâmellisî'nin derslerine katılarak ikisinden de kırâat, hadis ve fıkıh dersleri almıştır.[168]

Hicaz seyahatinden dönen müellif Dimyât'ta başta ele aldığımız İthâfu fuzalâi'l-beşer fi'l-kırââti'l-erbe'ate 'aşer olmak üzere birçok farklı eser telif etmiştir.[169] Müellifin

166 Türker, "Neşşâr, Sirâceddin", 33/24-25.

167 Tayyar Altıkulaç, "Bennâ, Ahmed b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/457-458.

168 Muhammed b. Abdilgânî ed-Dimyâtî el-Bennâ, *İthâfu fuzalâi'l-beşer fi'l-kırââti'l-erba'ate 'aşer* (Amasya: Amasya Kütüphanesi, 1303) 2b-3a.

169 Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 266.

Habvetü's-selâm, Muhtasaru's-sîreti'l-Halebiyye ve es-Sırru'l-müfîz fi'smihî teâlâ'l-azîz adında eserleri bulunmaktadır.

Eserin Fîzikî Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	23
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1303	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 456
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	220x160-150x95 mm		**Varak:**

Eserin Başı

الحمد لله الذي جمع ببديع حكمته اشتات العلوم باوجز كتاب، وفتح بمقاليد هدايته مقفلات الفهوم لافصح خطاب، انزله بابلغ معنى واحسن نظام واوجز لفظ وافصح كلام...

Eserin İçeriği

Müstensih esere önce müellif için bir dua ekleyerek başlamıştır. Dua metninin içinde eserde zikredildiği gibi her iki isme de yer verilmiştir. Dua bölümünden sonra müellif kırâat ilmini aldığı hocaları sayarak sened zincirini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dayandırmıştır.

Ayrıca eseri yazma amacını on kırâate ek olarak dört şâz kırâati ekleyeceğini söylemekte ve bu imamların isimlerini vererek tanıtmaktadır. Eserde Kur'ân okumanın usûlü, faziletleri, adabı, kırâatlerin Arap diline uygunluğu ve isnadı açısından ele alındıktan sonra her bir sûre kırâat açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.[170]

Eserin 33. ve 34. varakları arasında Fâtiha sûresi ve Bakara sûrelerinden bazı âyetlerin kırâat farklılıklarını ayrıntılı bir şekilde gösteren iki kağıt yer almaktadır. Aynı notlara benzer bir tablo eserin sonunda da bulunmaktadır. Müstensih tarafından

[170] Sadi Özmen, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Kırâat ve Tecvîd Yazmaları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 22.

oluşturulduğu düşünülen bu notlarda ayrıca imamlara göre medleri gösteren bir tabloya daha yer verildiği görülmektedir.

Eserin Sonu

وصل ابدا افضل صلواتك على سيدنا عبدك ونبيك ورسولك محمد وآله وسلم عليه تسليما كثيرا وزده تشريفا تكريما، وانزله المنزل المقرب عندك يوم القيامة آمين، وصل وسلم على جميع الانبياء وآل كل وعلينا معهم بعدد معلوماتك آمين

Müstensih Muhammed b. Muhammed el-Mağrib hatimede eserin *İthâfu fuzalâi'l-beşer fi'l-kırâati'l-erbe'ate 'aşer* ve *Müntehe'l-emâni ve'l-mesarrât fî 'ulûmi'l-kırâat* olarak iki ismini de zikredip 1108 Cemâziyyelevvel'inde eseri tamamladığını belirtmektedir.

1.1.11. Miftâhu Şerhi Hirzi'l-Emânî (مفتاح شرح حرز الأماني)

Eserin Müellifi

Eserin bazı varaklarının eksik olmasından dolayı olsa gerek müellif hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu isimde başka nüsha da olmadığından dolayı karşılaştırma da yapılmıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 667	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 357
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	210x145-145x85 mm		**Varak:**

Eserin Başı

وصل الى دار كرامته كما ان الحبل وصلة بين النازح المتقى والماء المحقون فى البيئه ان توى

Eserin içeriği

Şâtıbî'nin *eş-Şâtıbiyye*'sinin beyitlerini sırasıyla ele alan müellif her cümleden sonra i'rab, mana ve nükte başlıkları altında manzumeyi şerh etmektedir.

Eserin Sonu

وتطهر على اصحابه نخختها وبركتها دايمة و سرمدية لانها مشبهة زرنيا وقرنفلا فى الطيب الحمدلله الذى انتهى كلامنا الى الطيب.

1.1.12. Mesâilü'l-Vakfi Hamza ve Hişâm (مساءل الوقف حمزة وهشام)

Eserin Müellifi

Eserin müellifi bilinmemektedir.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-145x85 mm.		**Varak:** 20b-30b

Eserin Başı

بسم. الحمد لله رب العالمين. والصلوة والسلام على محمد وآله وصحبه اجمعين. وبعد فان باب وقف حمزة و هشام على مهموز باب مشكل يحتاج الى معرفة تحقيق مذاهب اهل العربية واحكام رسم المصاحف العثمانية

Eserin İçeriği

Nüshanın boş varaklarında müstensihin الإنسن لا يشرف إلا بما يعرف gibi özlü sözler eklediği görülmektedir.

Müellif hamdele kısmından sonra eseri Hamza ve Hişâm'a göre hemze üzerinde nasıl vakfedildiğine dair gelen talep üzerine anlaşılması kolay olsun diye ele aldığını belirtmektedir. Eserin *Tuhfetü'l-enâm fi'l-vakf 'ale'l-hemze li Hamza ve Hişâm* adlı eserin muhtasarı olduğu düşünülmektedir.[171]

Dua bölümü ve eseri yazma sebebini açıkladıktan sonra "Mesele" başlığı altında her sûrede hemze üzerindeki söz konusu vakfları Hamza ve Hişâm'a göre incelemektedir. Kendi görüşlerini belirteceği yerde ise söze قلت ile başlamaktadır.

Eserin Sonu

مثل سئ ذكر فى هود قوله خاطئة ذكر قوله لتسئلن لك فيه نقل حركة الهمزة الى الساكن قبلها وحذفها قوله على الافئدة ذكر قوله كفوا مثل هزوا ذكر تم الكتاب.

Eserin Diğer Nüshası

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1606/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 1b-8a
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	207x150-145x100 mm.		**Varak:**

1.1.13. Risâle fî Beyâni Ta'dâdi'l-Vakfi'l-Lâzım

(رسالة فى بيان تعداد الوقف اللازم)

Eserin Müellifi

Eserin müellifi hakkında bilgi söz konusu değildir.

[171] Özmen, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Kırâat ve Tecvîd Yazmaları*, 73. Sarıkaya, *Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâat ve Tecvid Yazmaları*, 57.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1714/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	225x160-165x90 mm		**Varak:** 118a-119b

Eserin Başı

بسم... اعلم ان الوقف اللازم فى القرآن سبعا وثمنين موضعا فى احدى و اربعين سورة. السورة الاول سورة البقرة و فيه ثمنية موضوعا وما ... بمؤمنين بهذا مثلا

Eserin İçeriği

Risâlede, Kur'ân'da bulunan vakf-ı lâzımlara yer verilmektedir. Müellif 41 sûrede 87 adet vakf-ı lâzım olduğunu belirttikten sonra tek tek sûre isimlerini yazıp hangisinde kaç adet vakf varsa bir kelime ile de olsa ifade etmektedir.

Eserin Sonu

وفيه موضوع واحد عين جارية السورة الاربعون وهي سورة البلد وفيه موضوع واحد وهو ان لن يقدر عليه احد السورة الحادى والاربعون وهي سورة الشمس وفيه موضوع واحد...

1.1.14. Risâle fî Beyâni Ta'dâdi Vakfi'l-Mûcib li'l-Küfri fi'l-Kur'ân

(رسالة فى بيان تعداد وقف المجيب للكفر فى القرآن)

Eserin Müellifi

Müellif hakkında bilgi bulunamamıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1714/5	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	225x160-160x90 mm.		**Varak:** 114b-118a

Eserin Başı

اعلم انه قال المفسرون و قرا القران ان فى القران سبعا و سمنين موضعا فى اثنين واربعين سورة لايجوز احدان يقف عليهن ان كان عمدا

Eserin İçeriği

Risâleye başlarken ilk olarak ismi verilmektedir. Dua bölümünden sonra Kur'ân'da vakf yapmanın caiz olmadığı yerlerden bahsedileceği belirtilmektedir. 42 sûrede 88 yerde kastî olarak durmanın caiz olmadığını, namaz içinde yapılırsa namazın fâsid dışında yapılırsa günahkâr olunacağı ifade edilmektedir. Sonrasında ise sırasıyla bu sûrelerin isimleri ve nerelerde durmanın caiz olmadığı verilmektedir.

Eserin Sonu

وهو قوله ولم يكن ثم ابتداء يقول له كفوا احد يكفر بالله العظيم ومن شك فقد كفر لانه نص عليها النبي عليه السلام تمت بعون الله الملك الوهاب.

Eserin sonunda herhangi bir müstensih ve tarih kaydı bulunmamaktadır.

1.1.15. Risâle fî Kırâati Sûreti'l-Fâtiha (رسالة فى قراءة سورة الفاتحة)

Eserin Müellifi

Müellif hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 392/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	179x138-142x104 mm		**Varak:** 88a-89a

Eserin Başı

بسم. الحمد كان النبي صلى الله عليه و سلم يقرا بالقطع الحمدلله فقراة العامة بضم الدال على الابتداء وفيه فيما بعده وقيل على التقديم و التاخير...

Eserin İçeriği

Eser, Fâtiha Sûresi'ni bütün âyet ve kelimeleriyle incelemektedir. İlgili rivâyetlerle birlikte sahâbe ve tabiinin önde gelenlerinin sûreyi nasıl okuduklarını ayrıntılı bir şekilde vermektedir. Senedleri de zikreden müellif, ilk olarak bir kelimeyi ele alıp önce i'rabı üzerindeki farklı görüşleri belirtip ardından kelime yapısındaki farklı okuyuşları da râvîsiyle beraber aktarmaktadır.

Eserin Sonu

وقال انه ختم على الكتب وفيه لغتان آمين بقصر الالف وامين بمد الالف تمت بعون الله تعالى

Eserin sonunda müstensih veya tarih kaydı bulunmamaktadır.

1.1.16. Risâletü'l-Hatâya fi'l-Kur'ân (رسالة الخطايا فى قرآن)

Eserin Müellifi

Risâlede müellif ismi bulunmamaktadır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1061/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	210x145-155x80 mm		**Varak:** 69ab

Eserin Başı

بل كم قرآن ايچنده اون يدي يرده وقف اتسه بلا شك كافر اولور. اول سورء بقرده مثال: **فلما أضاءت ما حوله** وقف اتسه ذهب الله بشلسه كافر اولور يعنى تكرى ايكي ديمك اولور.

Eserin İçeriği

Müellif, risâleye başlarken besmeleden sonra doğrudan konuya girerek eserin konusunu açıklamaktadır. "Kur'ân'da on yedi yerde vakfeden kişi günahkâr olur." demek suretiyle on yedi maddede bu hatalı vakıf yerlerine işaret etmektedir.

Eserin Sonu

اون برنجى **فويل للمصلين** وقف اتسه **الذين** بشلسه كافر اولوريعنى... اول كشيه كى نماز قلوردىمك اولور بو مزكوراتك جميعسنده وقف اتسه كافر اولور بلا شك نعوذ بالله من عذر به وعقابه ... لمن كان مؤمن فصيحا يكون معينه وشفيقه في الدارين الله ورسوله الأمين صادق الوعد الكريم

Eserin sonunda bir müstensih kaydı veya tarih söz konusu değildir. Kayıtlarda müstensih olarak Mustafa b. Ahmed b. Fâzıl'ın İskilip'te 1123'ün Cemâziyelâhirinde yazdığına dair bilgi bulunmaktadır.[172]

[172] Hatice Aynur, "Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/299.

1.2. Nazım Tarzında Yazılan Eserler

Kütüphanede kırâat alanında nazım şeklinde ele alınan 4 eser şu şekildedir.

1.2.1. Hirzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî (حرز الأماني ووجه التهاني)

Eserin Müellifi

Eserin müellifi Ebû Muhammed Ebü'l-Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtıbî er-Ruaynî'dir (ö. 590/1194).

Daha çok eş-Şâtıbî olarak bilinen müellifin asıl adı Ebû Muhammed Ebü'l-Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtıbî er-Ruâynî'dir.[173] Doğuştan gözlerinin görmediği söylenen eş-Şâtıbî küçük yaşta Kur'ân'ı ezberlemiştir. Bunun yanında kendini dil bilimleri alanında da geliştiren eş-Şâtıbî, Belensiye'ye (Endülüs) giderek tefsir, kırâat, fıkıh gibi ilimleri tahsil etmiştir.[174] Öğrenimini tamamlayıp doğduğu yer olan Şâtıbe'ye dönerek burada hocalık yapmış, bazı siyasi baskılardan sonra hac görevini ifa ederek Kahire'ye yerleşmiş ve vefatına kadar burada dersler vermiştir. [175]

Kudüs'ün fethinden sonra Selahaddîn Eyyûbî'yi tebrik ederek Ramazan ayını burada geçi tekrar Kahire'ye ilmi faaliyetleri için dönmüştür.[176] Keskin bir zekâya sahip olan eş-Şâtıbî'nin birçok eseri ezbere bildiği nakledilmektedir.[177] Doğuştan âmâ olsa da gözleri gören kişiden farksız bir şekilde etrafındaki eşyaları ve kimseleri hemen tanıyabildiği söylenmektedir.[178]

Müellifin kırâat alanında kaleme aldığı eserleri günümüze ulaşmıştır. *Kasîdetü'd-Dâliyye, Nâzımetü'z-zühr, ez-Zâât fi'l-Kur'ân, 'Akiletü etrâbi'l-kasâid fî esne'l-makâsıd*.

---

173 Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları,* 155.
174 ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 2/573-574.
175 Fatih Çollak, "eş-Şâtıbiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/377-379.
176 İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/20.
177 İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye*, 2/21.
178 ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/112; Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 157.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 680/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	175x135-110x75 mm.		**Varak:** 1b-71a

Eserin Başı

بدات بسم الله في النظم اولا * تبارك رحمانا رحيما وموئلا

وثنيت صلى الله ربي على الرضا * محمد المهدي الي الناس مرسلا

وعترته ثم الصحابة ثم من * تلاهم على الاحسان بالخير وبلا

Eserin İçeriği

Yazmanın girişinde 3 tablo ve bazı bilgilere yer verilmektedir. İlk tabloda kırâat imamlarının med harflerini kaç elif miktarı uzattıklarını ve ne kadar uzatmanın caiz olduğunu göstermektedir. Bir diğer varakta İsrâ Sûresi 49. âyetinde geçen ''أإذا'' kelimesini vererek hemzenin imamlara göre okunuşu ve üçüncü tabloda ise imamların rumuzlarını vererek hemzenin başta, sonda ve ortada okunuşları gösterilmektedir. Eserden önce son olarak imamların isimlerini rumuzlarını ve hangi bölgenin imamı olduğunu gösteren bir tablo bulunmaktadır.

Hirzü'l-emânî ve vechüt't-tehânî isimli eser müellifine nispetle "eş-Şâtıbiyye" olarak da bilinmektedir. Kaside, *et-Teysîr fi'l-kırââti's-seb'* adlı ed-Dânî'nin yedi kırâat esas alınarak yazdığı kitabın manzum hâlidir. 1173 beyitten oluşan bu eserin beslendiği diğer kaynaklar arasında İbn Galbûn'un *et-Tezkire*'si, el-Hımsî'nin *el-Menşe*'i ve Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı bulunmaktadır.[179] Eserin tamamı nüshada bulunmaktadır. Yer

[179] Çollak, "eş-Şâtıbiyye", 38/377-379.

yer mürekkep akmaları olmuşsa da okuma yönünden problem teşkil etmemektedir. Kırmızı mürekkeple bab başlıkları ile ayrılarak yazılmıştır.[180]

Eserin Sonu

وآخر دعوى نا بتوفيق ربنا * ان الحمد لله الذى وحده على

وبعد صلوة الله ثم سلامه * على سيد الخلق الرضا متنخلا

محمد مختار للمجد كعبة * صلوة تباري الريح مسكا ومندلا

وتبدي عاى اصحابه نفحاتها * بغير تناه زرنيا وقرنفلا

Müstensih Derviş İbrahim b. Hâlîl'dir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	7
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 671	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli İri Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x160-135x105 mm.		**Varak:** 89

[180] Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Çollak, "eş-Şâtıbiyye", 38/377-379.

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1540/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x155-150x85 mm.		**Varak:** 25b-39a

4. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 669/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x145-125x80 mm.		**Varak:** 1b-58a

5. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 670	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli İri Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x138-145x100 mm.		**Varak:** 68

6. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 672	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli İri Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	260x155-205x105 mm.		**Varak:** 42

1.2.2. Kasîde fî Kırâati'l-Kur'ân (قصيدة فى قراءة القرآن)

Eserin Müellifi

Kaside, Ebû Muhammed Ebü'l-Kâsım b. Fîrruh b. Halef eş-Şâtıbî er-Ruaynî tarafından nazmedilmiştir.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 680/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	175x135-110x75 mm.		**Varak:** 87a-105a

Eserin Başı

الحمد لله موصولا كما امرا * مباركا طيبا يستنزل الدررا

ذو الفضل وتامن والاحسان خالقنا * رب العباد هوالله الذى قهرا

حي عليم قدير والكلام له * فرد سميع بصير ما اراد جرى

Eserin İçeriği

Eser katalog ve İsam kayıtlarında ***Kâside fî kırââti'l-Kur'ân*** olarak geçse de müellif metin içerisinde eserine *'Akîletü etrâbi'l-kavaîd fî esne'l-mekâsıd* ismini verdiğini belirtmekte ve çalışmalarda da bu ismi ile geçmektedir. Eser bunların yanında "râ" kâfîyeli olmasından ötürü *Kâsidetü'r-Râiyye* ve *er-Râiyye fi'r-resm* olarak da anılmaktadır.[181]

Müellif dua bölümünden sonra eserine Kur'ân'ın Mushaf hâline gelme sürecini anlatarak devam etmektedir. Hz. Osman döneminde istinsah sonrasında muhtelif merkezlere gönderilen Mushaflar üzerindeki farklılıklara değinmektedir. eş-Şâtıbî eser içinde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivâyetlere de yer vermektedir. Mukaddimeden sonra isbât ve hazf bâbı ile konulara başlayan müellif "Bâbü'l-müfredât ve'l-muzâfâti'l-muhtelef fî cem'ihâ" başlığı ile eserine son vermektedir. Kasidenin üzerine birçok şerh yazılmış ve manzume tercüme edilmiştir. *el-Vesîle ilâ şerhi Keşfi'l-'Akîle, Şerhu 'Akîleti'r-Râiyye, Şerhu'l-Kâsideti'r-Râiyye, ed-Dürretü's-sakîle fî şerhi ebyatâti'l-'Akîle* bu şerhlerden bazılarıdır.

Eserin Sonu

وتنثنى فتعم الآل والشيع... * المهاجرين ومن آوى ومن نصرا

تضاحك الزهر مسرورا اسرتها * معرفا عرفها الاصال والبكرا

تمت الكتاب بعون الله الوهاب

Müstensih, Derviş İbrahim b. Halîl'dir.

[181] Yaşar Akaslan, *Kırâat İlminde Didaktik Şiirler*, (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2019), 170.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-145x75 mm.		**Varak:** 9b-19b

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 669/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x145-120x75 mm.		**Varak:** 73b-88a

1.2.3. ed-Dürretü'l-Mudiyye (الدرة المضية)

Eserin Müellifi

ed-Dürretü'l-mudiyye isimli eserin müellifi Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî'dir (ö. 833/1429).

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 680/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 71b-86b
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	175x135-110x75 mm		**Varak:**

Eserin Başı

قل الحمد لله الذي وحده علا * ومجّده وسئل عونه وتوسلا

وصل على خير لانام محمد * و سلم وآل والصحاب ومن تلا

وبعد فخذ نظمي حروف ثلاثة * تتم بها العشر القرآت وانقلا

كما هو فى تحبير تيسير سبعها * فسئل ربي ان يمن فتكملا

Eserin İçeriği

Manzum bir şekilde ele alınan eser 31 varaktan oluşmaktadır. Başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmış imamlar ve râvîleri remzleri ile belirtilmektedir.

Müellif dua bölümünden sonra eserinin eş-Şâtıbî'nin *Hirzü'l-emânî* adlı manzum eserini *Tahbîrü't-Teysîr*'de yaptığı gibi 10 imama tamamlamak istediğini belirtmektedir. Ardından bu üç imam ve râvîlerini tanıtarak konuları bablara ayırarak incelemektedir. 240 beyitte besmele, ha-i kinaye, idgam-ı kebîr ve idgam-ı sagîr gibi konuları ele aldıktan sonra fâtıha sûresinden başlayarak sûre sûre ferşu'l-hurûfa ve vûcuh farklılıklarına değinmektedir.

Eserin Sonu

ومن يجمع شمل واغفر ذنوبنا وصل على خير الانام ومن تلا تمت الكتاب بعون الله الوهاب

Eserin sonunda bir ketebe kaydı bulunmamaktadır. Katalog kayıtlarında ise müstensih Derviş İbrahim b. Halîl olarak geçmektedir.[182]

Eserin Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1606/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	207x150-165x90 mm		**Varak:** 102b-111a

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 669/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x145-125x80 mm.		**Varak:** 60b-73a

[182] Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 237.

4. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli İri Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-150x95 mm.		**Varak:** 120b-131a

1.2.4. Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr (طيبة النشر فى القراءات العشر)

Eserin Müellifi

Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırââti'l-'aşr isimli manzume de Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî tarafından nazmedilmiştir.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli İri Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-110x75 mm.		**Varak:** 31b-79a

Eserin Başı

قال محمد هو ابن الجزري ياذا الجلال ارحمه واستر واغفر

الحمد لله على ما يسره من نشر منقول حروف العشره

ثم الصلاة والسلام السرمدي على النبى المصطفى محمد

Eserin İçeriği

Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırââti'l-'aşr adlı eser *en-Neşr* gibi on kırâat için kaynak olan eserlerden biridir. *en-Neşr*'in manzum ve özet hâli olan bu eserin de yazılış amacı aynıdır. Müellif bu esere yedi kırâat eserlerinde yer almayan Ebû Ca'fer, Ya'kûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kırâatlerine yer vererek yanlış olan algıyı bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.[183] 799/1397 yılının Şaban ayı ortalarında, Bursa'da tamamlanan eser, kısaltılmış hâliyle *Tayyibetü'n-Neşr* veya *Tayyibe* ismiyle meşhurdur.[184]

1015 ya da 1016 beyitten oluşan bu manzume eserin 434 beyti usûl ile alakalı geriye kalan 585 beyit ise ferşü'l-hurûf ve tekbir konusunu içermektedir.[185] Eserin yazma eser kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Tahkiki de yapılan eserin çok sayıda şerhi söz konusudur.[186]

Eserin Sonu

رواية بشرطها المعتبر وقاله محمد بن الجزري

يرحمه بفضله الرحمن فظنه من جوده الغفران

2. Tecvid Alanında Yazılan Eserler

Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi'nde tecvid ile alakalı toplam 21 adet el yazma eser bulunmaktadır. Bunlardan 20 tanesi nesir tarzında 1 tanesi ise nazım tarzında olup ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Nesir Tarzında Yazılan Eserler

Nesir tarzında ele alınmış olan tecvidle alaklı 20 adet eser şu şekildedir.

183 Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 234.

184 Manzume hakkında detaylı bilgi için bkz. Yaşar Akaslan, "Bir İlm-i Kırâat Klasiği: Tayyibetü'n-neşr Fî'l-kırââti'l-'aşr", Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi 17/13 (2017), 277-310.

185 Birışık, "en-Neşr", 33/19-20.

186 Detaylı bilgi için bkz. Yüksel, *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*, 250-252; Akaslan, *Kırâat İlminin Temel Kaynakları*, 233-237.

2.1.1. Risâle fî mâ lâ Yecûzü'l-Vakf 'aleyhi fi'l-Kur'ân

(رسالة فى ما لا يجوز الوقف عليه فى القرآن)

Eserin Müellifi

Eser, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtûrîdî es-Semerkandî (ö. 333/944) tarafından yazılmıştır. Doğum tarihi net olarak bilinmeyen İmam Mâtûrîdî günümüzde Özbekistan sınırları içinde olan Mâtûrîd köyünde doğmuş ve hicrî 333'te vefat etmiştir.[187]

Müellif itikadi mezheplerden olan Maturidilik mezhebinin de kurucusu olması sebebiyle meşhur bir âlimdir. Kaleme almış olduğu bu eser muhtemelen elimize ulaşan kırâat ilmiyle alakalı olan tek eseri olma özelliğini taşımaktadır.

Müellifin kelam ilmiyle meşhur olmasına rağmen tefsir ve fıkıhla ilgili de önemli eserleri bulunmaktadır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	20
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1761/16	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	215x145-155x95 mm.		**Varak:** 85a-86a

Eserin Başı

عند رسالة ابى منصور ماتريدى رحمة الله عليه فيما يجوز الوقف وفيما لو تعمد الوقف عليه كفر وان وقف سهيا فسدت صلوته وذلك فى القرآن موضعا قال علم الهدى ابي منصور من...

[187] Şükrü Özen, "Mâtürîdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/146-151.

Eserin İçeriği

Üç sayfalık bir risâleden oluşan eserde müellif kendi ismini zikrettikten sora vakfedilmesi caiz olmayan yerleri Fâtiha Sûresi'nden başlayarak sırasıyla anlatmaktadır. Yazar, Kur'ân okuyan kişinin kasıtlı olarak yanlış yerde vakfetmesinin ve yine hatalı bir şekilde başladığında küfre düşeceğini, sehven namaz esnasında yaptığında ise namazın bozulacağını ifade etmektedir. Bu şekilde her sûreden en az bir örnek vererek eserini devam ettirmektedir.

Eserin Sonu

وفى سورة الكافرون لو وقف على قوله قل يا ايها الكافرون لا وابتداء اعبد ما تعبدون يكفر وفيها لو وقف على قوله ولا وابتداء انا عابد ما عبدتم يكفر وفى سورة الاخلاص لو وقف على قوله ولم يكن وابتداء له كفوا احد يكفر والله تعالى اعلم بحقيقة الحال. تم.

Eserin sonunda herhangi bir nüsha kaydı ve tarih bulunmamaktadır.

2.1.2 'İlelü'l-Vukûf (علل الوقوف)

Eserin Müellifi

Eseri, Ebû Abdillah Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî es-Secâvendî (ö. 560/1165) kaleme almıştır.

Eser kayıtlarda "Tayfur es-Secâvendî" ismi ile geçmektedir. Kur'ân'da bulunan vakf yerlerine dair yaptığı çalışmalarla tanınan müellifin hayatı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Daha çok ondan kalan eserler ve kendisi hakkında verdiği bilgiler üzerinde gidilmekte, bunun ötesinde bir şey bilinmemektedir.[188]

Müellifin diğer eserleri şunlardır: *'Aynü'l-me'ânî fî tefsîri's-Seb'i'l-mesânî, Garâibü'l-Kur'ân, Ma'rifetü Ahzâbi'l-Kur'ân* ve *'İlelü'l-kırâât, el-vakfü ve'l-İbtida es-Sağîr*.[189]

---

188 Tayyar Altıkulaç, "Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/268-269.

189 Altıkulaç, "Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr", 36/268-269.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1082/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	215x160-160x85 mm.		**Varak:** 70b-108a

Eserin Başı

بسم. الحمد لله رب العالمين.(لا) الرحيم (لا) الدين(ط) نستعين(ط) المستقيم..... سورة البقرة مئتان وثمانون وست ايات مدنية غير آيات نزلت يوم عرفة بمنى قوله تعالى "واتقوا يوما ترجعون فيها الى الله" الى آخر الآية

Eserin İçeriği

Eserin ilk sayfasının kenarlarında müstensihin notu olduğunu düşündüğümüz istiâze ile alakalı bazı bilgiler bulunmaktadır. Müellifin esere verdiği isimden de anlaşılacağı üzere yazma, vakf yerleri ve vakf harflerini konu edinmektedir. Fâtiha Sûresiyle esere başlayan müellif kelime kelime her sûrede durulabilecek yerleri ele almaktadır. Sûreye başlamadan önce o sûrenin ne zaman ve nerede indiği ve kaç âyet olduğu hakkında bilgi verip vakf yapılacak yerlere değinmektedir. Bu şekilde 114 sûreyi tek tek ele almaktadır.

Eserin Sonu

قد تم هذه النسخة المبركة المسمى بالطيفور السجاوندى للقرآن العظيم وقع تنميقه فى شهر نصف جمازى الآخر سنة عشرون ومأتين وألف من اماسيا....

Eserin birçok yerinde olduğu gibi son sayfalarda da sayfa kenarlarında notlar bulunmaktadır. Müstensih Yûsuf b. Muhammed el-Kırımî'nin not düştüğü üzere eser Amasya'da kaleme alınmıştır.

Eserin Diğer Nüshası

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1504	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 111
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	225x160-150x95 mm.		**Varak:**

2.1.3. el-Havâşî'l-Müfehhime (الحواشي المفهمة)

Eserin Müellifi

el-Havâşî'l-müfehhime, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 835/1432) tarafından yazılmıştır.

Ebû Bekir Ahmed el-Cezerî hicrî 780 yılında Şam'da doğmuş, ilk tahsilini burada abisi ve babasından yapmıştır.[190] Müellifin vefatı hakkında ise babasından hemen önce veya sonra öldüğüne dair bilgiler bulunmaktadır. Babasıyla birlikte Bursa'ya da giden Ebû Bekr Ahmed burada tahsiline devam etmiştir. Ayrıca İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-neşr* adlı eserini şerh etmiştir.[191]

Müellifin *el-Havaşi'l-müfehhime* dışında *Şerhu'l-Mukaddime, Şerhu Tayyibeti'n-neşr* ve *'Urcûze fî Vakfi Hamza* gibi eserleri de bulunmaktadır.

[190] Murat Akkuş-Abdulselam Fîtyan, "Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî'nin 'Urcûze fî Vakfi Hamza' Adlı Risâlesi ve Tahlili", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (Nisan 2021), 325.

[191] Taşköprüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 27-29.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1634/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	212x158-160x80 mm.		**Varak:** 77b-120b

Eserin Başı

الحمدلله المتعالى فى جلال قدسه لا احصى ثناء عليه وهو كما اثنى على نفسه حمد من خلق فسوه موقن انه لارب سواه وصلى الله على سيدنا محمد الذى ارسله للعالمين رحمته. وفضل امته على كل امة.

Eserin İçeriği

Eserin müellifi aynı zamanda İbnü'l-Cezerî'nin de oğlu olan Ebû Bekir Ahmed *Mukaddime*'yi ele alarak eserde her bir cümleye uzun açıklamalar getirmektedir. Eserin mukaddimesinde, gelen talep üzerine bazı kapalı kalan ve talebelerin anlamada zorlandığı ibare ve cümleleri açıklayacağını belirtmektedir.

Eserin Sonu

وقد فرغت من تاليف هذا الكتاب يوم الخميس من عشرة شهر رمضان المعظم سنة ست وثمانئ مئة بمدينة لارنده من مقامة فرمان من البلاد الرومية حماها الله تعالى وحرسها وعمرها ببقاء ملك مالكها اعزالله انصاره وضاعف اقتدره

Eserin ketebe kaydında müellif çalışmayı yaptığı tarihi ve yeri belirttiği gibi müstensih de bilgi vermektedir. Mustafa b. Hasen b. Muhammed bu eseri 1173'te İstanbul-Nişancı Atik'te kaleme aldığını belirtmektedir.

2.1.4. Beyân'ül-Müşkilât 'alel-Mübtediîn min Ciheti't-Tecvîd fi'l-Kur'âni'l-Mübîn (بيان المشكلات على المبتدئين من جهة التجويد فى القرآن المبين)

Eserin Müellifi

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Halil et-Trablusî (ö. 849/1445)[192] Hakkında bilgi bulamadığımız müellif daha çok *Mu'inü'l-hükkam* adlı eseriyle tanınmaktadır.[193]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1521/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	210x150-160x75 mm		**Varak:** 1b-15a

Eserin Başı

الحمدلله الذى جعلنا من التالين يكاتبه الذى اورثه من اصطفاه من عباده واحبابه نسئله بفضله ومن منه جزيل الله وصلاته وسلامه على خير خلقه محمد واله وصحبه اجمعين وبعد فقد شرعت فى كتابت نكات يسيران في بابان معرفة ممدودات

Eserin İçeriği

Müellif dua bölümünden sonra eserinin ismini *Beyâni'l-müşkilati 'ala'l-mübtediîn min ciheti'tecvîd fi'l-Kur'âni'l-mübîn* olarak belirlediğini ifade etmektedir.

Eserine med konusu ile başlayan yazar bu bölüme uzunca yer ayırmaktadır. Med konusunu bütün başlıkları ile ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Sonra mahreç ve sıfat konularını ele alıp tecvid başlığına geçmekte ve vakf ve ibtida ile eserini nihâyete erdirmektedir.

---

192 Kesin olmamakla birlikte bazı kaynaklarda eserin müellifi olarak geçmektedir. Özmen, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Kırâat ve Tecvîd Yazmalari*, 89.

193 Abdullah Kahraman, "Trablusî, Alâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/291-292.

Eserin Sonu

فينبغى لهذا القائل ان يستغفر الله وينوب واليه ويرجع عن هذا الاعتقاد الفساد ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا وهذا الكلام القليل ما يغنى عن الطويل انتهى والحمدلله على التمام والصلوة والسلام على رسوله خير الانام

Eserin sonunda müstensih ismi bulunmasa da katalog kayıtlarında müstensih Molla Hüseyin b. İskender olarak geçmektedir. Eseri hicrî 1076 yılında Recep ayında tamamladığını ifade etmektedir. Ayrıca eserde Ahmed Kudsî Efendi'nin 1250 tarihli mülkiyet kaydı ve mührü de bulunmaktadır.[194]

2.1.5. ed-Dürrü'l-Yetîm (الدر اليتيم)

Eserin Müellifi

ed-Dürrü'l-yetîm, Takiyyüddîn Mehmed Birgivî Efendi (ö. 929/1523) tarafından yazılmıştır.

Daha çok Arapça gramer üzerine yazdığı eserlerle tanınan Takiyyüddîn Mehmed Birgivî Efendi 925/1523'te Balıkesir'de dünyaya gelmiştir.[195] Eğitim hayatına babasında başlayan Birgivî, sonrasında İstanbul'a gidip tahsil görerek belli alanlarda ihtisas sahibi olmuştur. Arap dilinde otorite olduğu gibi fıkhî konularda döneminin Şeyhülislâmlarına verdiği fetvalarından dolayı reddiye yazabilecek donanımdadır. İnsanları, Kur'ân ve sünnete davet eden ve bidatlardan vazgeçmeyeceklerini gören Birgivî tasavvufa yönelmiş, burada gördüğü yanlışları da eleştirmekten geri durmamıştır.[196] Son olarak Birgi kasabasında müderrislik yapan Birgivî 981/1573 yılında veba hastalığı neticesinde vefat etmiş ve Birgi kasabasına defnedilmiştir.[197]

---

194 Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 233.

195 Hayreddin Zirikli, *el-'Alâm kâmûs terâcîm li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-Müsta'rabîn ve'l-Müsteşrıkîn*, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 1/91.

196 Emrullah Yüksel, "Birgivî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/191-194.

197 Muhammed Baki Akdeniz, *Eskicizade Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin ve Tercüme-i Dürr-i Yetim Adlı Eserinin Tecvid Literatüründeki Yeri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 8.

Müellifin kırâat alanı dışında fıkıh, tasavvuf, akaid ve hadis gibi birçok alanda eserleri bulunmaktadır. *Avâmil, İzhâr, Fetvalar, Vasiyetnâme, el-Erba'ûn* gibi eserleri bunlardan bazılarıdır.[198]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	25
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 955/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	203x145-165x75 mm.		**Varak:** 77b-80a

Eserin Başı

الله الحمد فى الاولى والاخرة والحبيب الصلوة والسلام وآله الطاهرة وبعد فهذه الرسالة فى التجويد لكل تال قرآن مجيد نصيحة له والكتاب الحكيم الحميد من افقر الورى واضعف العبيد فارحمه يا نم رحمته وسعت كل شيئ انه احوج اليها من كل عص عبيد

Eserin İçeriği

Müellif dua bölümü ve âyetlerle giriş yapıp bir tecvid eseri yazacağını belirtmektedir. Öncelikle mahreç bölgelerini tarif ederek sırasıyla açıklamakta sonrasında ise tecvid kaidelerini (idgam, ihfa, izhar, med gibi) yazarak tek tek sırasıyla bilgi vermektedir.

Eserin Sonu

وعن اعطاء حكم الوقف بدون قطع الصوت من التسكين وقلب تاء التأنيث هاء والتنوين الفاء ونحو ذلك قال المولى المؤلف تم تصنيفه بعون الله ..

198 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, ty.), 1/284.

Ferağ kaydında müellifin ismi ile fihrist bulunmaktadır. İncelenen bu eserin müstensihi Mustafa b. Abdullah olarak kayıtlarda geçmektedir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	10
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-155x67 mm		**Varak:** 69b-79b

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1138/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	223x155-115x70 mm.		**Varak:** 73b-77b

2.1.6. ed-Dekâikü'l-Muhkeme fî Şerhi'l-Mukaddime

(الدقائق المحكمة فى شرح المقدمة)

Eserin Müellifi

Ebû Yahya Zeynüddîn Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 926/1520)

Şâfîî fakihi olan müellif Mısır'da doğmuş ve fıkıh, tefsir, kırâat, hadis, dil ve edebiyat gibi birçok alanda eser vermiştir.[199]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1634/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	212x158-148x75 mm		**Varak:** 51b/74b

Eserin Başı

قال سيدنا مولانا شيخ الاسلام ... العلماء الاعلام خاتم المتاخرين راس المحققين ابو يحيى زكريا الشافعي الانصارى طيب ... وجعل... و مثواه برحمتك يا ارحم الراحمين بسم الله الرحمن الرحيم الحمدلله الذى افتتح كتابه بالحمد

Eserin İçeriği

Şârih dua bölümünden sonra eseri ayrıntılı bir şekilde ele alarak şerh etmektedir.

Eser, Muhammed Gayyâs es-Sabbâğ tarafından tahkik edilmiş ve neşredilmiştir.[200]

Eserin Sonu

والحمدلله لها ثم الصلوة بعد والسلام ...حمدلله الصلوة والسلام على سيدنا محمد واله وصحبه الاطهار ختام لها ايضا...

Müstensih Mustafa b. Hasen b. Muhammed eseri 1165 yılının Şaban ayında cumartesi kuşluk vaktinde tamamladığını belirtmektedir. Sayfa kenarında da Peygamber Efendimize övgü içeren şiir dizelerine yer verilmiştir.

[199] Ahmet Özel-Cengiz Kallek, "Zekeriyyâ el-Ensârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/212-215.

[200] Sarıkaya, *Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâat ve Tecvid Yazmaları*, 203.

2.1.7. Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye (شرح مقدمة الجزرية)

Eserin Müellifi

Şerhin yazarı Taşköprizâde Ahmed Efendi'dir (ö. 968/1562). Müellfi, hicrî 901 yılının Rebîülevvel ayının 14'ünde Bursa'da doğmuş Ankara'ya babasının yanına giden Taşköprizâde hafızlığını babasının yanında yapmıştır. Akabinde Bursa'ya dönmüş sonrasında İstanbul ve Amasya'da eğitim hayatına devam etmiştir.[201]

Oruç Paşa Medresesi'nde müderrisliğe başlayan Taşköprizâde Ahmed Efendi, İstanbul'da farklı medreselerde görev de almış, Edirne'de yüksek mertebeli medreselerde de görev yaptıktan sonra Bursa kadılığı görevine getirilmiştir. İstanbul kadılığı da yapan müellif hastalanınca görevinden ayrılmıştır.[202]

Osmanlı âlimleri içinde önemli bir yere sahip olan Taşköprizâde 968/1562 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Ardında İslâmî ilimlerle ilgili her alanda eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; *Miftâhu's-sa'âde, eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye, el-Me'âlim fî 'ilmi'l-kelâm, Letâifü'n-nebî, Risâle fi'l-kazâ ve'l-kader, Hâşiye 'alâ hâşiyeti'l-Keşşâf li's-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî.*[203]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	25
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 GU 97	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 36
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	198 X 145 – 158X 92 mm.		**Varak:**

[201] Taşköprüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 326; Yusuf Şevki Yavuz, "Taşköprizâde Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/151-152.
[202] Taşköprüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 327.
[203] Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye*, 328.

Eserin Başı

بسم. سبحان الله وبحمده. منزل البركت على عبده. وباعت الرسل بوعيده ووعده. واخر دين الاسلام فى بدءه و عوده * تبصرة و ذكرى ل اولو الالباب. والصلاة والسلام . والتحية والاكرام. على محمد سيد الانام. والشفيع المشفع يوم القيام.

Eserin İçeriği

Eserin zahriyesinde yazarın ve eserin ismi yer almaktadır. Hemen sonrasında yazarın *Miftâhu's-sa'âde* isimli eserinden beş satırlık bir alıntı bulunmaktadır.

Müellif dua bölümünü geniş tutup İbnü'l-Cezerî'yi rahmetle anarak eseri şerh ederken ziyadelerden uzak durduğunu belirtmektedir. Bazı i'rab ve ibare düzeltmeleri yaptığını ifade etmektedir. Eser içerisinde bazı remzler kullandığını belirten yazar bunlarla neleri kastettiğini de açıklamaktadır. م harfi ile mebâni, ح harfi ile hakikatleri (delillendirmeleri) ve لا harfi ile de levâhıkları (ilave bilgileri) kastettiğini dile getirmektedir. Şârih bu açıklamaların ardından eserden belli bölümleri ele alarak şerhine başlamaktadır.

Eserin Sonu

والله يفعل ما يشاء والحكيم ما يريد رضيت بقضائه واعترفت بالانية فالحمدلله على توالى نواله والصلوة على نبيه محمد العلى وأله تم اتمام هذا الشرح اللطيف

Müstensih eserin sonunda ismini Muhammed b. el-Hac Ahmed el-İzmirî olarak vermektedir. Eseri hicrî 1160 yılında Zilkâde ayının 10. gecesinde İstanbul'da tamamladığını ifade etmektedir. Eseri Papazzâde'nin yaptırmış olduğu dâru'l-hadis'te tamamladığını belirten müstensih Konstantiniyye ismini kullanarak İstanbul'u afet ve felaketlerden koruması için Allah'a (c.c.) dua ederek eseri bitirmektedir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1669	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 85
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x135-130x70 mm.		**Varak:**

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-140x70 mm.		**Varak:** 43b-67a

2.1.8. Buğyetü'l-Mûrtâd li Tashîhi'd-Dâd (بغية المرتاد لتصحيح الضاد)

Eserin Amasya Kütüphanesi'nde sadece bir nüshası bulunmaktadır. Bu nüshada baştan yaklaşık beş varak eksik olduğu tespit edilmiştir. Eserin baş tarafı hakkında bilgi verebilmek için Süleymaniye Kütüphanesi'nde başka bir nüsha kullanılmıştır.[204]

Eserin Müellifi

Eserin yazarı Nûruddîn Ali b. Muhammed b. Ali el-Hazrecî el-Makdisî'dir (1004/1596).[205] Atalarından Gânim'e nispetle "İbn Gânim" lakabıyla daha çok

[204] Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, 00010-001.
[205] Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/250.

tanınmıştır.[206] Hanefî âlimlerinden olan İbn Gânim Kahire'de 920/1514 yılında dünyaya gelmiş, yine Kahire'de 1004/1596 yılında vefat etmiştir. Müellifin bazı eserleri şu şekildedir: *Hâşiye 'ale'l-eşbâh ve'n-nezâir, Evdahu'r-remz 'alâ (fî şerhi) nazmi'l-Kenz, Nûru'ş-şem'a fî zühri'l-Cum'u* ve *Risâle fî mes'eleti 'ale'l-evlâd.*[207]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1520/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:** 1
Ebadı	200x125-135x60 mm.		**Varak:** 1b-18a

Eserin başı

الحمد لله الذي للنطق الصيح من اراد* ووقف عن الحق الصريح من لزم العناد* والصلوة على سيدنا محمد افصح من نطق بالضاد* وعلى اله وصحبه المنقدين للصواب خير انقياد* ورضي الله تعالى عن العلماء مجاد*

Eserin İçeriği

Eser isminden de anlaşıldığı üzere "dâd" (ض) harfi hakkında kaleme alınmıştır. "Dâd" (ض) ile "zâ" (ظ) harfi arasındaki benzerliklere ve farklılıklara değinmektedir. Müellif, bu eserde mevcut farklılıklardan ziyade mezkûr iki harfin birbirine benzerliğine dikkat çekmektedir. Yaşadığı dönemde "dâd" (ض) harfinin ya kalın bir "dal" (د) ya da

[206] Cengiz Kallek, "İbn Gânim, Nûreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/503-504.

[207] ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1/750.

"zâ" (ظ) gibi telaffuz edilmekte olduğunu belirten yazar "zâ" (ظ) harfine yakın okuyuşu tercih etmektedir.[208]

Yazar, eserine başlarken ilk sayfalarda kendi adını ve eserin ismini vererek çalışmayı bu şekilde isimlendirmesinin gerekçelerini açıklamaktadır. "Dâd" (ض) harfinin sıfatlarını birçok âlimin görüşüne ve mevcut kaynaklara değinerek "dâd" (ض) harfinin diğer dillerde bulunmadığını ve Arap diline mahsus olduğunu, dolayısıyla insanların bu harfi telaffuzda zorlandığını dile getirmektedir. Bu harfin yanlış okunmasında veya "zâ" (ظ) ile "zel" (ذ) harflerinin karıştırılması hâlinde mezheplere göre namazın bozulup bozulmayacağına dair fetvalara yer vermektedir.

Eserin Sonu

قال فان وصل بالتامل والتعمل الى تجويد اللفظ به والتحقيق* فليشكر مولاه على حسن التوفيق* ولا فهو بقبول العذر حقيق* هذا ما تيسرلى من التعليق* مع قلة الزاد فى هذا الطريق* وكثرة موجبات التعويق* وحسبن الله ونعم الوكيل*...

Eserin sonunda müstensihle ve yazılan tarihle alakalı bilgi bulunmamaktadır. Katalog bilgilerinde ise 1237 Ramazan'ında yazıldığı belirtilmektedir.[209]

2.1.9. el-Minahu'l-Fikriyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezerîyye

(المنح الفكرية فى شرح المقدمة الجزرية)

Eserin Müellifi

el-Minahu'l-fikriyye, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1065) tarafından kaleme alınmıştır.

Herat'ta doğan müellif Mekke'ye gideceği zamana kadar doğduğu şehirde eğitim görmüştür. Mekke'de İslâmî ilimlerin yanında tarih, dil ve edebiyat gibi alanlarda da

[208] Remzi Ateşyürek, "Kur'ân Tilavetinde Yaygın Hatalar: (Sâd, Dâd, Ta ve Zâ Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (2011), 165.

[209] Sabiha Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990), 234.

dersler almıştır.[210] Kırâat ilmindeki bilgisinden ötürü Molla el-Kârî diye anılan müellifin geçimini yazdığı Mushaflarla sağladığı bilinmektedir.[211]

Müellifin İslâmî ilimlerin birçoğuna vâkıf olmasından ötürü hemen hemen çoğu alanda eseri bulunmaktadır. Telifâtının bazıları şunlardır: *Şerhu'ş-şifâ, el-Birre fî hubbi'l-hirre, Şerhu şerhi Nuhbeti'l-fiker, Mirkâtü'l-mefâtîh, Fethu'r-Rahmân bi-fezâili Şa'bân, el-Hirzü's-semîn, el-Meslekü'l-mütekassıt, Minehu'r-ravzi'l-ezher fî şerhi'l-Fıkhi'l-ekber, Şerhu 'Ayni'l-'ilm ve zeyni'l-hilm* ve *et-Ta'lîk 'ale'ş-Şâtıbiyye.*[212]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	21
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1520/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x125-130x90 mm.		**Varak:** 21b-100b

Eserin Başı

الحمد لله الذى اودع جواهر المعانى الضيائية. فى القوالب زواهر المبانى من الحروف الهجائية. وابدع المكونات لظهورحقيقة ذاته علية. فى مرآت صفاته الجليته. وانزل الفرقان بلسان عربي مبين.

Eserin İçeriği

İbnü'l-Cezerî'nin eseri olan *el-Mukaddime*'nin en çok rağbet gören şerhlerinden biridir. Eserin birçok baskısı ve haşiyeleri bulunmaktadır. Müellif bu eserde yukarda tanıtmış olduğumuz *el-Mukaddime* adlı eseri ayrıntılı bir şekilde incelemektedir.

---

210 Kehhâle, *Muʿcemü'l-müellifîn,* 7/100.

211 Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Özel, "Ali el-Kârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/403-405.

212 Kehhâle, *Muʿcemü'l-müellifîn,* 7/100; Özel, "Ali el-Kârî", 2/403-405

Eserin Sonu

وكنت اطالب الدنيا لحر وانت فانت الحر وانقطع الكلام وسلام على خاتم الانبياء والمرسلين وعلى ملائكته المقربين وعلى طاعتك اجمعين والحمد لله رب العالمين. الحمد لله الذى خلق اللوح والقلم والصلوة والسلام على والسلام على نبيه محمد الذي امته خير الأمم.

Müstensih Mustafa Tevfîk\ eserin ismini verip müellife dua ederek bitirmektedir. Eseri 28 Zilhicce 1296 yılında bitirdiğini belirtmektedir.

2.1.10. et-Ta'lîk 'ale'ş-Şâtıbiyye (التعليق على الشاطبية)

Eserin Müellifi

Eser, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî tarafından yazılmıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1606/5	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	207x150-160x75 mm.		**Varak:** 159b-170b

Eserin Başı

الحمدلله الذي اوجد الاشياء ودبر وقضى بما شاء فى ازاله وقدر وغير ما اراد بما اراد ولم يتغير. والصلوة والسلام على سيد البشر. المبعوث الى الاسود والاحمر. وعلى أله واصحابه الشفعاء فى المحشر. والشهداء فى ذلك المحضر.

Eserin İçeriği

Eser tamamlanmamış olmakla birlikte *eş-Şâtıbiyye*'deki bazı beyitlere ta'lik kabilinden yer verilmektedir. Ayrıca müellif Sehâvî, Ebû Şâme, Câ'beri gibi *eş-Şâtıbiyye*

şârihlerinin de kasideye yönelik olarak yaptıkları çalışmalardan bahsetmektedir. Muhammed el-Kârî'nin de hareket noktasının *eş-Şâtıbiyye*'ye dair yapılan çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır.

Kırâat ilminin temel meselelerini ele alan müellif ومنها قول lafzından sonra şerh edeceği cümleye yer verip sonra şerhe başlamaktadır.

Eserin Sonu

قال المؤلف رحمه الله.... بمكة المكرمة قبالة الكعبة المعظمة فى اوائل شهر جماذى الاخر .... اجمعين

Eserde yıpranma ve mürekkep erozyonu gibi durumlar bulunmaktadır. Aynı zamanda eserin son sayfası da bulunmamaktadır. Katalog kayıtlarında müstensih Ali b. İsmail'in 1014 yılının Cemâziyelevvel ayında yazdığı ifade edilmektedir.[213]

2.1.11. Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye (ترجم مقدمة الجرية)

Eserin Müellifi

Muhammed b. Ahmed Merzifonî (ö. 1024/1615)

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	25
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 GU 152/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	216x157-155x90 mm		**Varak:** 15a-34a

[213] Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 310.

Eserin Başı

الحمدلله وسلام على عباده الذين اصطفى وبعد بل سنكه شيخ جزرينك نظمنى بعض مبتديلرك التماسيله ترجمه تقدير شروع اولندى لكن انى اكلمك بعض مسائل اخر توقف ايتدكيجون اولا بر مقدمه وضع اولندى ودخى انده اولن

Eserin İçeriği

Esere mecmua içinde yer veren yazar besmeleden sonra eseri tercüme etmeye ve yer yer şerh yapmaya başlamaktadır. Diğer eserlerden farklı olarak isminden de anlaşılacağı üzere eser Türkçedir.

Eserin Sonu

الصغير صوت زائده تخرج من بين الشفتين بالنفس تصيحها عند خروجها انحراف حرفك طرف لسانه وساخود ظهر راس لسانه ميلتمسنه درلرتفشى عند النطق صوتك منشر اولمسنه درلر استطالة لسانك اولنده اخريندكي مد اولمسه درلر تكرير اعاديه درلر تم.

Eserin sonunda tablo ile ayrıntılı şekilde her harfin sıfatları gösterilmektedir. Kısa notlarla da bir bakıma tecvidin özeti geçilmektedir. Aynı zamanda bir şarkı güftesi bulunmaktadır.[214]

Eserin sonuna düşülen nottan yola çıkarak müellif nüshası olma ihtimali yüksektir. Merzifonî olarak tanınan Muhammed b. Ahmed Sûfîzâde yazmıştır.[215]

2.1.12. Şerhu Dürri'l-yetîm (شرح در اليتيم)

Eserin Müellifi

Eser, Ahmed Rûmî Akhisârî (ö. 1041/1632) tarafından yazılmıştır.[216]

Sonradan Müslüman olup İslâmî ilimlerde kendini geliştiren Ahmed Rûmî Saruhan ve Akhisar ilçesinde ikamet ettiği için "Saruhânî" ve "Akhisarî" künyeleriyle de

[214] Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 315.
[215] Acun vd., *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, 315.
[216] Ali Durmuş, "Ahmed Rûmî Akhisârî'nin Bilinmeyen Eseri İtikâd Risâlesi ve Aklî-Naklî İlimlerin Öğrenilmesinin Ehemmiyeti Sorunsalıyla İlgili Görüşlerinden Hareketle Mezhebî Aidiyetine Dair Bazı Analizler", *İslam Tetkikleri Dergisi İstanbul Üniversitesi* 11/1 (Mart 2021), 110.

anılmaktadır. Resmi görev kabul etmeyen Akhisârî vefat edene kadar ders verip eserler yazmıştır.[217]

Mutasavvıf bir kimlik le de bilinen müellifin bazı eserleri şunlardır: *Risâle fi'l-'akâid, Risâle fî zikri'l-lisân ve'l-kalb, Risâle fî hükmi'd-Duhân, Risâle fi't-taklîd ve mecâlisü'l-ebrâr ve mesâlikü'l-ahyâr.*[218]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 1b-49b
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-140x60 mm.		**Varak:**

Eserin Başı

بسم. الحمدلله على نواله و الصلوة على نبيه و آله وبعد فان من بعد ما تيمن بالتسمية افتتح الحمدلله تعالى ... شئ مما يجب عليه من شكر نعمة التى تاليف بهاذا الكتاب اثر من آثار ... فقال الله الحمد فى الاولى والآخرة

Eserin İçeriği

Yazar dua bölümünden sonra eserin sahibi Birgivi Mehmet Efendi'den övgüyle bahsetmektedir. Ardından eserdeki sıraya göre eseri şerh etmektedir. Bu nüshanın arasında şukkalar (eserin içinde bulunan müellif veya müstensihin not kağıdı) bulunmakta ve yer yer sayfa kenarlarında bazı notlar yer almaktadır.

[217] Yahya Michot, "Akhisârî, Ahmed-i Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 2/60-62.

[218] Babanzâde el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'arifîn*, 1/157.

Eserin Sonu

وفى الثالث قوله تعالى ذلك اليوم الحق ... اللهم ارزقنا العصمة عن الخطا والخطل والتوفيق ... من قول وعمل ... فى تلاوة كتابك الكريم ولا حول ولا قوة الا بالله العلي عظيم. كتبت وتمت بهذه الرسالة

Eserin sonunda yazarın ismini veren müstensih nüshayı 1611 de ramazan ayının başında Cuma günü tamamladığını ifade ederek isminin Mustafa b. Mehmed Aydınî olduğunu belirtmektedir.

2.1.13. Risâle fî Beyâni Mehârici'l-Hurûf (رسالة فى بيان مخارج الحروف)

Eserin Müellifi

Eser, Saçaklızâde Mehmed Efendi (ö. 1145/1732) tarafından telif edilmiştir.

Saçaklızâde Mehmed Efendi Maraş'ta doğmuş olmasından dolayı el-Mar'aşî olarak da bilinmektedir. Hicrî 1070 ile 1080 yılları arasında doğduğu düşünülen Saçaklızâde ilk eğitimine Maraş'ta başlamış ardından Şam'a giderek Abdülgânî en-Nablûsî'den hadis, tefsir ve tasavvuf dersleri almış Nakşibendiyye ve Kâdiriyye tarikatının hilafetini almıştır.[219] Memleketine döndükten sonra ders verdiği belirtilen Saçaklızâde'nin 1145/1732 yılında vefat ettiği belirtilmektedir.[220]

Müellifin eserlerinden bazıları şunlardır: *Risâle fi'r-raks, Cühdü'l-mukıll, Risâle fi't-tenzîhât fî te'yîdi'l-âyâti'l-müteşâbihât, Risâle fî keyfîyyeti edâi'd-dâd, Tehzîbü'l-kırââti'l-'aşr, Neşru't-tavâli', Tertîbü'l-'ulûm* ve *Risâletü't-Tecvîd*.[221]

[219] Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/368-370.

[220] Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/434.

[221] Babanzâde, *Hediyyetü'l-'arifîn*, 322; Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/434; Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", 35/368-370.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	19
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/5	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-150x75 mm.		**Varak:** 81b-83b

Eserin Başı

الضاد مخرجها معروف وهي متوسطة فى الاطباق قال فى الرعاية والصاد والضاد متوسطان فى الاطباق انتهى الضاد المعجمة اقوى من المهملة من وجه لانها من المجرورة بخلاف المهملة.

Eserin İçeriği

Risâlenin konusu her ne kadar mehâricü'l-hurûf olsa da eser "dâd" (ض) harfini konu edinmektedir. Besmeleden sonra doğrudan mevzuya giren müellif, kaynak olarak kullandığı isimlerin görüşlerine yer vermektedir. Daha çok Mekkî b. Ebî Tâlib'in *er-Riâye* ve İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* adlı eserlerindeki bilgilere yer vermektedir.

Müellif "dâd" (ض) harfinin mahrecini verip "zâl" (ذ), "zâ" (ظ), "tâ" (ط) ve "sâd" (ص) harfleri ile olan benzerlik ve farklılıklarını anlatmaktadır. "Dâd" (ض) harfi mahreç olarak bu harflere yakın veya benzer olsa dahi keyfîyet olarak bu harflerden farkı bulunduğunu belirten yazar, "ta" (ط) harfi gibi okunduğunda namazın fâsid olabileceğini belirtmektedir.

Eserin Sonu

لان هذا الزمان ليس باسعد من زمان صحب الرعاية الحمدلله الذى بعزته وجلا...تتم الصالحات من البائس الفقير محمد المرعشى سجقل زاده تمت الكتاب.

Müstensih hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserin Diğer Nüshası

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	22
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-170x100 mm.		**Varak:** 85ab

2.1.14. Risâletü't-Tecvîd (رسالة التجويد)

Eserin Müellifi

Risâle yine Saçaklızâde Mehmed Efendi (ö. 1145/1732) tarafından yazılmıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	23
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1138/12	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	223x155-165x85 mm.		**Varak:** 168b-169b

Eserin Başı

يقول الفقير محمد المرعشي سجقلى زاده اكرم الله تعالى بالفلاح و السعادة قال الراضى فى شرح الشافية وبعض الحروف

اذا وقفت عليها خرج عليها مثل النفخة وهو الظاء و الذال و الضاد والزاء

Eserin İçeriği

Eser içerik olarak aslında bir üstteki nüshalarla aynı içeriğe sahiptir. Eser isimleri her ne kadar farklı isme sahip olsa da Muhammed Mar'aşi'nin aynı eseridir.

Eserin Sonu

ان تلفظ الضاد المعجمة كا لطاء المهملة ان تلفظهما من مخرج الطاء المهملة فتفسد صلوته وان اخرجها من حافة اللسان وما يليها من الاضراس فهو صحيح من حيث المخرج لحسن من حيث الصفة ولعل الصلاة لا تفسد لكنه آثم. تمت الرسالة

Nüshalar bir mecmua içinde bulunduğu için müstensihleri Hasan b. Yûsuf el-Amâsî'dir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	23
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1138/13	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	223x155-175x85 mm.		**Varak:** 169b-171a

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	24
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1138/11	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	223x155-175x85 mm.		**Varak:** 167b-168b

4. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1138/7	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	223x155 mm.		**Varak:** 77b-80b

2.1.15. Risâle fî Tertîli'l-Kur'ân[222] (رسالة فى ترتيل القرآن)

Eserin Müellifi

Risâle, Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762) tarafından telif edilmiştir.

Soyu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşan Hâdimî, doğduğu yer olan Konya'nın Hâdim kasabasına nispetle bu isimle anılmaktadır. Karatay Medresesi'ne gitmeden önce babasından hafızlık yapmış ve Kütüb-i Sitte ile bazı hadis kitapları senedleriyle birlikte

[222] Eser kaynaklarda 1539/8 numaralı bölümde bulunuyor olarak verilmiş olsa da eserin bir bölümü 1539/9 numaralı kısımda bulunmaktadır.

okumuştur. İstanbul'da da sekiz yıl eğitim gördükten sonra Hâdim Medresesi'nde babasının yerini almıştır.[223]

Hayatını öğrenci yetiştirmeye ve eser telif etmeye adayan Hâdimî'nin bazı eserleri şunlardır: *Mecâmi'u'l-hakâik, Hâşiye 'alâ Düreri'l-hükkâm, Eyyühe'l-veled Şerhi, Risâle fî hakkı'l-Hızır, Şerhu'l-Evrâdi'l-Bahâiyye*.[224]

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	25
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1539/8	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	213x155-155x90 mm.		**Varak:** 191b-201b

Eserin Başı

الحمد لله الذي جعلنا من اهل القران وجعل تلاوته و ترتيله افضل طاعته والصلوة من انزل عليه الكتاب على أل

واصحاب المستطاب وبعد فلما كان قرائة القرآن افضل الطاعات على الاطلاق والاتقان

Eserin İçeriği

Müellif uzunca bir dua bölümü ve eseri yazma amacından bahsettikten sonra Âdabü'ş-Şür' başlığı ile esere başlamaktadır. İçeriğe baktığımızda daha çok sûrelerin faziletlerini hadis rivâyetleriyle ele alan yazar, Kur'ân okumaya başlamadan önce ve okuma anında yapılması gerekenlere yer vermektedir. Bu bab başlıklarından bazıları şunlardır: "Kur'an okumaya başlamanın adabı, Kur'an Omekânın adabı, Kur'ân okumanın vakti, Kur'ân okumanın hükmü, Kur'ân okumanın fazileti, Kur'ân dinlemenin

[223] Yavuz Fırat, *Ebû Said el-Hâdimî ve Risâletü Tertîli'l-Kur'ân* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 22-23; Mustafa Yayla, "Hâdimî, Ebû Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/24-26.

[224] Fırat, *Ebû Said el-Hadimî ve Risâletü Tertîli'l-Kur'ân*, 39.

hükmü, niyet etmenin hükmü, tertil üzere okumak, sesi güzelleştirerek okumak, sesli ve gizli okumak."

Eserin bazı bölümlerinde şukka diye isimlendirilen kağıtlar bulunmaktadır. Sayfa kenarlarında bazı notlar da yer almaktadır.

Eserin Sonu

تمت الرسلة المرسومة بترتيل القرآن للامام ... المحقق المفتى الحادمي استاذنا و استاذ العامة فغمّده الله تعالى بغفرانه الله تعالى فى سنة سبع وعشرين ومئتين والف فى مدرسة المصنف الحادمي فى الحادم و... جمازالاخر فى وقت الضحى من يد محمود الراسم سلفكوى

Eserin sonunda müstensih, müellifin ismini vererek dua ettikten sonra kendi ismini Mahmud Râsim Silifkevî olarak kayıtlara düşmektedir. Eseri, 1227 senesinin Cemâziyelâhir'inde kuşluk vaktinde Hâdimî Medresesi'nde tamamladığını ifade etmektedir.

Nüshanın sonuna da şöyle bir beyt eklenmiştir:

"*Âb-ı nândır gezdiren / Âkıbet yer, yer seni*

Kuş olup eflâka çıksan / Âkıbet yer, yer seni."

2.1.16. Tecvîd-i Kavâid-i Kur'ân (تجويد قواعد القرآن)

Eserin Müellifi

Mahmûd b. Süleyman Pirizrenî (ö. 1262/1846). tarafından yazılmıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 954/12	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x155-155x80 mm.		**Varak:** 164b-178a

Eserin Başı

بسم... الحمدلله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله اجمعين. بوندن صكره معلوم اولكه قرآن اوقيان اخوانه علم تجويد بلمك فرض عيندر زير الله عظيم الشان قرآن كريمنده بيوردكه "ورتل القرآن ترتيلا"

Eserin İçeriği

Müellif eserine dua ile başlayıp ardından tecvid konularını yazacağını belirtmektedir. Kendi ismini vermeden önce tecvid hakkındaki görüşleri vermekte Kur'ân'da, fukaha görüşlerinde ve meşhur kırâat âlimlerinin görüşlerinde tecvid bilmenin farz-ı ayn olduğunu belirtmekte ve delillerle görüşünü desteklemektedir.

İsminin Mahmud b. Mes'ud b. Süleyman Pirizrenî olduğunu belirtip eserini 12 fasıl ile tamamlayacağını ifade etmektedir. Fasılları tek tek sayarak başlıklarını vermektedir. İlk fasılda yeni başlayanlar için zor gelen şeyleri anlatacağını söylemekte diğer fasıllarda ise sırasıyla tecvid konularının başlıklarını vermektedir. Son fasılda ise Tevbe Sûresi'nde besmele konusuna değineceğini belirtmektedir.

Eserin Sonu

زيرا بسمله ايت رحمتدر توبه اولي غضبدر رحمت ايله ايت غضبينى جمع اتمك جائزدكلدر اوّلندن غير يرده جائزدر. اتمام الكتاب بعون الله الملك الوهّاب...

Müstensih Ömer b. Kâtib 1139 yılında bu Risâleyi tamamladığını eserin sonunda belirtmektedir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 954/13	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x155-130x80 mm.		**Varak:** 178b-179b

2.1.17. Tecvid-i Karabaş (تجويد قرباش)

Eserin Müellifi

Eser, Şeyh Abdurrahman Karabaşî (ö. 1533) tarafından yazılmıştır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1869/11	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	160x110-115x60 mm.		**Varak:** 138b-146b

Eserin Başı

الله تعالى يه حمد وثنادن و رسولنه و دخى اٰلنه و اصحابنه صلٰوة و سلامدن صكره معلوم اولك حرف مد اوجدر واو يا الف اما واو نزمان حرف مد اولور واو ساكن اولسه ما قبل مضموم اولسه اول ذمان حرف مد اولور.

Eserin İçeriği

Yedi varaklık bir risâleden oluşan bu tecvid risâlesinde, müellif dua bölümünden sonra doğrudan konuya giriş yapmaktadır. Med harfleri ile başlayıp medler, idgam, hükmü'r-râ gibi tecvid konularını örnekler vererek kısa ve öz bir şekilde ele almaktadır.

Eserin Sonu

وبرى سوره قيامده من راق و برى سوره مطففين ده كلا بل ران كبي تعريف بودوركه الساكنة قطع الصوت بدون النفس

Müstensih Ömer b. Hüseyin Hatîb el-Ahmer\ 1253 yılında Kayseri Köse Yûsuflu Medresesi'nde bu risâleyi tamamladığını not düşmektedir. Eserin pek çok kütüphanede birçok nüshası bulunmaktadır.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1865/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Türkçe		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Kaba Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	150x100-105x65 mm.		**Varak:** 1b-13a

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1504	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 111
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	225x160-150x95 mm.		**Varak:**

2.1.18. Risâle fî Beyâni Kırâati'l-Kur'ân (رسالة فى بيان قراءة القرآن)

Eserin Müellifi

Ebû Muhammed el-Hasen Ali b. Sa'îd en-Nu'mân'dır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	23
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1727	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 46
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	180x140-140x110 mm.		**Varak:**

Eserin Başı

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

الحمد لله المستفتح كلامه بحمده الجرى كلامه بحمده الجرى الالسنة لطفا من عنده المستنطق

Eserin İçeriği

Eserin baş tarafında Muhammed Caniklî adına temlik kaydı ve mühür bulunmaktadır.

Eserin içeriğine bakıldığında müellif ilk olarak harflerin sıfatlarını açıklamakta sonra harflerin mahreçlerini anlatıp sûreleri sırasıyla ele alarak vakf ve vasl yapılan kelimelere işaret ederek kırâat imamlarının görüşlerine yer vermektedir.

Eserin Sonu

الى آخر ها لصحة العطف واتساق الكلمات بعضها على بعض فى مقول واحد و بالله التوفيق وهو نعم الرفيق.

Eserin sonunda şükür duası bulunmaktadır. Ayrıca kırmızı mürekkeple Şeyh es-Secâvendî 46 varak kaydı bulunmaktadır.

2.1.19. Usûlü Tilâveti'l-Kur'ân (أصول تلاوت القرآن)

Eserin görsellerine bakıldığında mürekkep korozyonu, rutubet gibi sebeplerden dolayı deforme olduğu düşünülmektedir. Bundan ötürü eser okunamamakta ve bu isimde başka nüsha da bulunamamaktadır.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	25
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1165/6	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x145-155x110 mm		**Varak:** 65b-70b

2.1.20. Risâle der Tecvîd-i Kur'ân

Eserin Müellifi

Katalog kayıtlarında müellif Şaban Efendi olarak geçmektedir**.**

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	12
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 678/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Farsça		**Varak:** 1b-36b
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x102-120x70 mm.		**Varak:**

Eserin Başı

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله اجمعين **باب اول** در بيان استعاذه و بسمله بدانكه در استعاذه قراء خلاف كرده اند كه بچه طريق می بايد گفتن بعضی گفته اند كه استعيذ بالله من الشيطان الرجيم يا تستعيذ بالله من الشيطان الرجيم می بايد گفت و بعضی اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم يا اعوذ بالسميع العليم من الشيطان الرجيم و بعضی اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ان الله غفور رحيم و بعضی بالله من الشيطان الرجيم انه هو السميع العليم گفته اند و غير اينها.

Eserin İçeriği

Uzunca bir dua bölümüne yer veren müellif istiâze meselesinin hükmünü hadis ve âyetlerle açıklayarak eserine devam etmektedir. Sonrasında bab başlıklarına numara vererek tecvid konularını harflerden başlayarak sırasıyla açıklamaktadır.

Eserin Sonu

درين خضرٌ و استبرقٌ ابوبكر اول را بجر ميخواند و ثانی را برفع و حفص هر دو را برفع و در سوره مطففين كلا بل ران ابوبكر لام بل را در راء ران ادغام ميكند و ر آنرا اماله ميكند و حفص در بل سكته ميكند چنانكه كند شت و ر آنرا

میخواند تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی تاریخ شعبان المعظم. و علی یده نحیف الضعیف المذنب المحتاج مولانا محمد علی بن علی.

Müstensih Ali b. Ömer olarak geçmektedir.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	12
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 678/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Farsça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x122-120x70 mm.		**Varak:** 37a-48b

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	12
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 678/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Farsça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x122-120x70 mm.		**Varak:** 49a-54b

Eserin başında içindekiler bölümü oluşturan müstensih, eser sonunda da harflerin mahreçlerini ve imamların rumuzlarını tablo hâlinde göstermektedir.

4. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	12
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 678/3	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Farsça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	165x122-120x70 mm.		**Varak:** 49a-54b

2.2. Nazım Tarzı Eserler

Nazım formunda tecvidle alakalı tek eser birçok nüshası da bulunan *el-mukaddimetü'l-Cezeriyye* adlı eserdir.

2.2.1. el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye (المقدمة الجزرية)

Eserin Müellifi

el-Mukaddime'nin nazımı, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî'dir.

Eserin Fiziki Özellikleri

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1521/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	210x150-150x70 mm.		**Varak:** 16b-21b

Eserin Başı

يقول راجى عفو رب سامع * محمد بن الجزرى الشافعى

الحمد لله وصلى الله * على نبيه ومصطفاه

محمد وآله وصحبه * ومقرئ القرآن مع محبه

Eserin İçeriği

İbnü'l-Cezerî'nin tecvid ilmine dair kaleme aldığı eser olan ***el-Mukaddime*** alanında önemli bir yere sahiptir. Eser mecmua içinde bir risâle olarak bulunmaktadır. Varak kenarlarında müstensih yahut okuyucu notları bulunmaktadır. Eser manzum olup 107 beyitten oluşmaktadır.

Kırmızı mürekkeple konularına göre başlıklar hâlinde ayrılan eser, tecvid konularını harflerden başlayarak sırasıyla ele almaktadır. Harflerin mahreçleri ve sıfatları, râ (ر) ve zâ (ظ) harflerinin okunuşları, hemze, vakıf gibi birçok tecvid konusunu manzum bir şekilde anlatmaktadır.

Eserin hemen hemen her kütüphanede bir yazması bulunduğu gibi birçok da şerhi bulunmaktadır.

Eserin Sonu

مني لقارئ القرآن تقدمه * والحمدلله لها ختام

تم الصلوة بعد السلام تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب

Eserin Amasya Kütüphanesi'nde 9 nüshası daha bulunmaktadır.

Eserin Diğer Nüshaları

2. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1869/10	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	160x110-115x75 mm.		**Varak:** 133b-138a

3. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 954/14	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x155-140x90 mm.		**Varak:** 180a-185b

4. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	15
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 676/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 1b-5b
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x140-145x75 mm.		**Varak:**

5. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	9
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 680/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih Kırması	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	175x135-110x75 mm.		**Varak:** 105b-112b

6. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	11
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 669/4	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	200x145-125x75 mm.		**Varak:** 89b-95a

7. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	17
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1207/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Nestalik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	195x128-140x60 mm.		**Varak:** 39b-42b

8. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1767/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:** 1b-5b
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	214x155-132x90 mm.		**Varak:**

9. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1634/2	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Talik	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	212x150-136x72 mm.		**Varak:** 46b-50b

10. Nüsha

Kütüphanesi	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Satır Sayısı**	13
Bölümü	Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi	**Cildi**	
Demirbaş No	05 Ba 1834/1	**Müstakil ise**	**Cilt:**
Dili	Arapça		**Varak:**
Yazı Stili	Harekeli Celî Nesih	**Mecmuada ise**	**Risâle:**
Ebadı	205x150-120x100 mm.		**Varak:** 1b-19b

SONUÇ

Kırâat ilmi geçmişten günümüze kadar ilim dünyasındaki yerini ve önemini koruyarak devam etmektedir. Özellikle İslâmî ilimlerin kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, kırâat ilminin merkezi olmasından ötürü de tefsir, fıkıh, hadis gibi diğer ilimlere de kaynaklık yapmaktadır. Bu alanda çok değerli çalışmalar yapıp geride bize pek kıymetli eserler bırakan müelliflerin emanetlerinin çoğu kütüphanelerimizde araştırmacılarını beklemektedir.

Çalışmamızda, eserlerin tanıtımına geçmeden önce, alanın kısaca önemli dönüm noktalarından bahsedilmesinin sebebi tanıtılan eserin tarihi olarak ne ifade ettiği ve bu ilmin nereye tekabül ettiğini net olarak ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Kısaca literatür bilgisi de verilerek Amasya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde sahanın hangi kaynak kitaplarına ev sahipliği yaptığına işaret edilmektedir.

Bölgedeki yazma eserlerin, Amasya YEK'te toplanması sebebiyle el yazma nüshaları bakımından zengin bir kütüphanedir. II. Bayezid Külliyesi'ne dâhil olan ve eskiden medrese olan kütüphanenin tarihine değinilmektedir. Hem tarihi yapısı olarak hem de günümüzde bölgenin yazılı tarihine ev sahipliği yapması bakımından büyük bir önemi haiz olan bu kütüphane, eserlere ulaşma bakımından alt yapısı biraz daha geliştirildiği takdirde hak ettiği ilgiyi göreceği düşünülmektedir.

Kütüphanede yapılan sayımlara göre bütün risâle ve tekrar eden nüshalarla birlikte 4418 eser bulunmaktadır. Bu eserlerden tekrar edenler çıkarıldığında geriye 278 eser kalmaktadır. Bu kaynaklardan ve Yazma Eserler Katalog bilgileri ile İSAM veri tabanından yola çıkarak tekrar edenlerle birlikte kırâat ve tecvid konulu Arapça, Farsça ve Osmanlıca 80 adet yazmaya ulaşılmıştır. Mükerrer olanlar çıkarıldığında 41 adet yazma kalmaktadır.

Eserler araştırılırken kimi zaman katalog kayıtlarında kimi zaman kütüphane kayıtlarının sehven yanlış isimle veya yanlış branşa dair girildiği, bazı eserlerin de farklı kaydedildiği görülmüştür. Bu bağlamda bazı eserlerin isminden yola çıkarak fıkıh ilmi ile alakalıyken kırâat bölümüne kaydı yapılmıştır. Bazen mecmualarda eserler atlanmış ya da aynı eser farklı isimlerle iki defa kaydedilmiştir. Bu durumdan çalışma içinde söz edilmiştir. Tez içinde verilen bu düzeltmeler araştırmacılara kolaylık sağlaması açısından tashih işlemi için gerekli merciilerle de paylaşılmıştır.

Her ne kadar kesin bir eser sayısı vermek mümkün gibi görünmese de elde ettiğimiz verilerden düzenli bir şekilde bu değerli eserler çalışma alanına kolaylıkla erişilebilecek bir şekilde sunulmuştur. Kütüphanede bulunan yazma eserlerin birçoğu kırâat ve tecvîd alanında bilinen ve basımı yapılmış kaynaklar olsa da daha üzerinde çalışma yapılmamış kıymetli eserler de bulunmaktadır. Bu bakımdan Amasya YEK her alandan araştırmacıları beklemektedir.

KAYNAKÇA

Abdizâde, Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. haz. Mesut Aydın, Güler Aydın. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986.

Acun, Sabiha vd. (ed.). *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.

Adıgüzel, Mehmet. "Kırâat İlminde Tarîk-Senet Boyutu ve Konu ile İlgili Te'lif Edilen Eserler". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2001), 233-257.

Akaslan, Yaşar. *Kırâat İlminde Didaktik Şiirler*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2019.

Akaslan, Yaşar. *Kıraat İlminin Temel Kaynakları.* İstanbul : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.

Akaslan, Yaşar. "Bir İlm-i Kırâat Klasiği: Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırââti'l-'Aşr", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi* 17/13 (2017), 277-310.

Akaslan, Yaşar. "Türkiye'de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 1081-1107.

Akaslan, Yaşar. "Kur'ân'ın Cem'i Meselesine Süyûtî Vechesinden Bir Bakış", O*ndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 139-168.

Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.

Akdeniz, Muhammed Baki. *Eskicizade Seyyid Ali Mehdi B. Hüseyin ve Tercüme-i Dürr-i Yetim Adlı Eserinin Tecvid Literatüründeki Yeri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akkuş, Murat-Fityan, Abdulselam. "Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî'nin 'Urcûze fî Vakfi Hamza' Adlı Risâlesi ve Tahlili". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2021), 322-254.

Aksoy, Soner. "Hicrî İlk Üç Asırda Bir Kur'ân İlmi Olan Vakf ve İbtidâ Literatürüne Dair Bir İnceleme". *Kur'ân ve Yorumu (İlk Üç Yüz Yıl)*. ed. Halil Rahman Açar. Ankara: İlim Dallarının Düşünce Temellerini Araştırma Enstitüsü, 1. Basım, 2019.

Altıkulaç, Tayyar. "Bennâ, Ahmed b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Altıkulaç, Tayyar. "Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ateşyürek, Remzi. "Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar: (Sad, Dad, Ta ve Za Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/31 (2011), 157-175.

Atik, Kemal. "Tefsir ve Kırâat İlmine Dair Yazma Eserler Bibliyografyası". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1983), 313-350.

Atik, M. Kemal. "Ca'berî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Aynur, Hatice. "Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/597-598. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Babanzâde, İsmail Paşa el-Bağdâdî. *Hediyyetü'l-ʿârifîn esmâü'l-müellifîn*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1951.

Bayram, Yavuz - Güler, Muhammed İkbal "Amasya'nın Şehzâde Şairleri", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017, 1/52-57.

Bilmen, Ömer Nasuhî *Tefsir Tarihi,* Ankara: Örnek Matbaası, 1955.

Birışık, Abdulhamit. "en-Neşr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/19-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Birışık, Abdulhamit. "Kıraat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/426-433. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Birışık, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.

Çetin, Abdurrahman. *Endülüslü Âlim Ebû Amr ed-Dânî ve Kırâat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Çollak, Fatih. "eş-Şâtıbiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/377-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.

Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.

Durmuş, Ali. "Ahmed Rûmî Akhisârî'nin Bilinmeyen Eseri İʿtiḳâd Risâlesi ve Aklî-Naklî İlimlerin Öğrenilmesinin Ehemmiyeti Sorunsalıyla İlgili Görüşlerinden Hareketle Mezhebî Aidiyetine Dair Bazı Analizler". *İslam Tetkikleri Dergisi* 1/11 (2021), 107-138.

Dündar, Abdülkadir. "Bir Belgeye Göre Amasya II. Bayezid Külliyesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/2 (2003), 131-137.

Eyice, Semavi. "Beyazıt II Camii ve Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/45-49. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Evliya Çelebi, *Seyehatnâme*, Haz. Ahmet Cevdet, İstanbul: İkdam Matbaası, h. 1314.

Fırat, Yavuz. *Ebû Saîd el-Hadimî ve Risâletü Tertîli'l-Kur'ân*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.

Hamed, Gânim Kaddûrî. *Resmü'l-Mushaf Dirâse Lügaviyye Târihiyye*. Irak, 1982.

Hamidullah, Muhammed. *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*. Çev. Said Mutlu. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1965.

Heysemî, Ali b. Ebû Bekr. *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. Beyrut, 1967.

Ebû'l-Fidâ İmâmüddîn İsmail b. Ömer İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-nihâye, thk. Ali Şîrî Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâasi'l-Arabî, 1988.

İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-ʿazîm*, Mısır, ty.

İbn Ebî Dâvûd. *Kitâbü'l-Mesâhif*. Nşr. Arthur Jeffery. Leiden: 1937.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed. *en-Neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr*. Thk. Ali Muhammed Dabbâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed. *Ğâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*. Nşr. Bergstraesser: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932.

İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr. *Kitâbü Îdahi'l-vakf ve'l-ibtidâ (fi Kitâbillâh)*. Nşr. Muhyiddîn Abdurrrahman Ramazan. Dimaşk, 1971.

İzmirli, İsmail Hakkı. *Tarîh-i Kur'ân*. İstanbul: Töre Yayınevi, ty.

Kahraman, Abdullah. "Trablusî, Alâeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/291-292. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kallek, Cengiz. "İbn Gânim, Nûreddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/503-504. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kallek, Cengiz. "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/457-459. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.

Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.

Kâtib Çelebî, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 6 Cilt. Bağdat: Mektebetu'l-Musennâ, 1941.

Kehhâle, Ömer Rıza. *Muʿcemü'l-müellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1976.

Kettânî, Muhammed Abdulhayy b. Abdilkebîr b. Muhammed. *et-Terâtibü'l-idâriyye*. Beyrut, ty.

Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmi Takrîb Usûlü*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2021.

Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraaat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.

Michot, Yahya. "Akhisârî, Ahmed-i Rûmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/60-62. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

en-Nüveyrî, Ebû'l-Kâsım Muḥammed b. Ali. *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-kırââti'l-ʿaşr*. Thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003.

Neşşâr, Ebû Hafs Sirâceddîn Ömer b. Kâsım b. Muhammed el-Ensârî. *el-Büdûru'z-zâhire fi'l-kırââti'l-'aşri'l-mütevatire*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ty.

Okumuş, Ejder "Evliya Çelebi'ye Göre Amasya'da İlim Ve Ulema", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017, 2/297-307.

Önen, Hacı. *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'ân Tefsirine Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.

Özcan, Tahsin. "Saçaklızâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Özel, Ahmet. "Ali el-Kârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Özel, Ahmet-Kallek, Cengiz. "Zekeriyyâ el-Ensârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/212-215. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özen, Şükrü. "Mâtürîdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/146-151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Özmen, Sadi. *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Kiraat ve Tecvîd Yazmaları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Râfiî, Mustafa Sadık. *İ'câzu'l-Kur'ân*. Mısır, 1956.

Renda, Günsel. "Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Muvakkithane". *Sanat Tarihi Yıllığı* 6 (10 Ocak 1976), 181-206.

Sak Albayrak, Vesile. "Selimnâmelerde Amasya", Bildiriler Kitabı-I (Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu, Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 40-65

Saleh, Alaadın. "*Tuhfetu'l-enâm fi'l-vakfi ale'l-hemz li Hamza ve Hişâm" Adlı Eserin Tanıtım ve Tahkîki*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Sarı, Mehmet Ali. "İbnü'l-Kâsıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/102-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Sarıkaya, İsa. *Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Kırâat ve Tecvid Yazmaları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Serkîs, Yûsuf İlyân. *Mu'cemü'l-matbûâti'l-'Arabiyy ve'l-Mu'arrebe*. 2 Cilt. Kahire, 1928.

es-Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Matbaa Hicâzî, 1368.

Şahin, İlhan-Emecen, Feridun. "Amasya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/1-4. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Şahin, Levent. *26 No'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Analizi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Mısır: Matbaa Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1954.

Tahir, Bursalı Mehmet. *Osmanlı Müellifleri*. haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen. 4 Cilt. İstanbul: Meral, ty.

Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa Efendi. *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1978.

Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Hicri Asra Kadar*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

Türker, Ömer. "Neşşâr, Sirâceddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/24-25. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Usta, İbrahim "Mahmûd B. Edhem El-Amâsî, Hayati Ve Eserleri", *Uluslararası Amasya Âlimler Sempozyumu* Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017, 2/231-237.

Uzun, Yakup. "Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtidâ". *Bilimname* 44 (2021), 163-205.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Taşköprizâde Ahmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Yayla, Mustafa. "Hâdimî, Ebû Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/24-26. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Yerinde, Adem. "Muhammed Şu'le". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/577-578. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Yüksek, Muhammed İsa. *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kırâat Yazmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezeri ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.

Yüksel, Emrullah. “Birgivî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/191-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Ma‘rifetü’l-kurrâi’l-kibâr*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma‘rûf vd. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1984.

Ziriklî, Hayreddîn. *el-A‘lâm: Kâmûs terâcim li eşheri’r-ricâl ve’n-nisâ mine’l-‘Arab ve’l-Musta‘rabîn ve’l-Müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 2002.

Amasya İl Yıllığı. İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1967.

Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.